

JAUNIEŠI LATVIJĀ

AKTIVĪTĀTE, MOBILĪTĀTE, LĪDZDALĪBA

2008-2013

Pētījumi

Statistika

Politika

JAUNIEŠI LATVIJĀ 2008–2013: AKTIVITĀTE, MOBILITĀTE, LĪDZDALĪBA

Atbildīgais par izdevumu	Gints Klāsons
Tekstu autori	Gints Klāsons, Diāna Sīmansone, Anda Laķe
Maketētāja	Ilze Dzene
Korektore	Inese Auziņa
Fotogrāfe	Nora Krevņeva

PATEICAMIES

Par ieguldījumu izdevuma tapšanā esam ļoti pateicīgi

Arnim Kaktiņam, Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centra „SKDS” direktoram, par atļauju izmantot SKDS rīcībā esošo socioloģisko pētījumu datus

Ievai Strodei, Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centra „SKDS” projektu direktorei, par jauniešu mērķa grupas datu sagatavošanu

Oksanai Žabko, Latvijas Sociologu asociācijas valdes priekšsēdētājai, par palīdzību Latvijas jaunatnes pētnieku apzināšanā

Ilzei Trapencierei, LU Filozofijas un socioloģijas institūta pētniecei, par palīdzību Latvijas jaunatnes pētnieku apzināšanā

IZDEVUMĀ IZMANTOTIE SAĪSINĀJUMI

CSP	Centrālā statistikas pārvalde
ES	Eiropas Savienība
EK	Eiropas Komisija
EP	Eiropas Padome
IZM	Izglītības un zinātnes ministrija

IEVADVĀRDI

„Visticamāk, ka 2030. gadā Latvijas sabiedrība būtiski atšķirsies no tās, kas šeit dzīvo šobrīd – valstī dzīvos aptuveni 2 miljoni iedzīvotāju, vairums būs vecāki par 45 gadiem, bet jau 2020. gadā pensijas vecuma cilvēku būs vairāk nekā bērnu un jauniešu vecumā līdz 18 gadiem.” – šis tuvākās nākotnes konstatējums Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā 2030. gadam jauniešus liek uzlūkot kā īpaši nozīmīgu mūsu sabiedrības grupu. Situāciju Latvijā vidējā un ilgtermiņā ļoti būtiski ietekmēs mūsu jauniešu lēmumi par to, kur un kādu izglītību iegūt, kādas prasmes apgūt, kurā valstī dzīvot un strādāt, kurās sociālajās, politiskajās un brīvā laika aktivitātēs iesaistīties u. c. Savukārt jauniešu lēmumi lielā mērā būs atkarīgi no politikas veidotāju un īstenotāju pieņemtajiem lēmumiem, kas ietekmēs jauniešu izglītības, brīvā laika, pašrealizācijas un citas iespējas.

Ilgtermiņā sekmīga var būt tikai tāda politika, kas balstās zināšanās, datos un informācijā par cilvēkiem, kurus tā ietekmē. Jaunatnes politiku veidojot un īstenojot, mums jāņem vērā jauniešu vēlmes, viedokļi un plāni. Lai risinātu jauniešu bezdarba problēmu, mums jāzina, kas ir tās cēloņi un kādas būs sekas. Lai nodrošinātu jauniešiem nepieciešamo sociālo atbalstu, mums jāzina, kuras ir jauniešu aktuālākās vajadzības. Lai informētu jauniešus, mums jāzina, kādi ir viņu ikdienas informācijas ieguves paradumi. Izglītības un zinātnes ministrija ik gadu īsteno jaunatnes politikas monitoringa aptauju, lai iegūtu jauniešu vērtējumu par to, cik sekmīgi tiek īstenoti pasākumi jaunatnes politikā, kuras ir jauniešiem aktuālākās problēmas, kādas ir jauniešu aktivitātes un kāda – dzīves kvalitāte kopumā. Pēdējo gadu laikā tikuši īstenoti arī vairāki tematiski pētījumi: brīvprātīgā darba attīstība Latvijā, jauniešu sociālā un politiskā aktivitāte, jauniešu vērtības, attieksme pret dalību jaunatnes organizācijās u. c. Būtisku ieguldījumu jaunatnes pētniecībā devušas arī citas ministrijas un pašvaldības, veicot izpēti par jauniešu nodarbinātību, veselību, dzīves kvalitāti, kultūras pieejamību u. c. Kā būtiska iniciatīva jāmin arī 2012. gadā Izglītības un zinātnes ministrijas uzsāktais darbs pie jaunatnes politikas īstenošanas indeksa izstrādes – tas ļauj detalizēti novērtēt jaunatnes politikas sekmīgumu tās daudzveidīgajos aspektos. Liela daļa no minētajos pētījumos iegūtajiem datiem un informācijas ir apkopota šajā rakstu krājumā, un tā ir laba informatīvā bāze gan jaunatnes pētniekiem un jaunatnes politikas veidotājiem, gan arī pašiem jauniešiem.

Nobeigumā īpaši vēlos uzsvērt – jaunatnes politikas sekmīgums vislielākajā mērā ir atkarīgs no visu iesaistīto pušu pilnvērtīgas sadarbības. Jaunatnes politika ir starpnozarju joma, kur būtisks ir katras ministrijas ieguldījums – jauniešu iespējas ietekmē gan reģionālā attīstība un veselības aprūpes sistēma, gan situācija ekonomikā un nodarbinātībā, gan kultūras pieejamība un daudzveidība, gan sociālā drošība un mobilitātes iespējas. Tāpat būtiska ir jaunatnes politikas veidotāju un jaunatnes pētnieku sadarbība – tā veido zināšanās pamatotu politiku. Un visbeidzot pats svarīgākais – izšķiroša ir pašu jauniešu iesaistīšanās lēmumu pieņemšanas procesā. Mums jārada iespējas un jāiedvesmo jaunieši personības izaugsmei, savu talantu un spēju attīstībai. To darot, mēs veidojam sabiedrību, kādā vēlamies dzīvot pēc 10, 20, 30 un vairāk gadiem. ●

Sanda Liepiņa
Izglītības un zinātnes ministrijas
valsts sekretāre

Jaunietis Latvijā ir persona
vecumā no **13-25 gadiem** [■]

■ Saskaņā ar Jaunatnes likumu

2013. gadā Latvijā dzīvo **308 435 jaunieši** [■]

■ Saskaņā ar CSP datiem

149 969 (49%) ir sievietes [■]

■ Saskaņā ar CSP datiem

158 466 (51%) ir vīrieši [■]

■ Saskaņā ar CSP datiem

Saturs

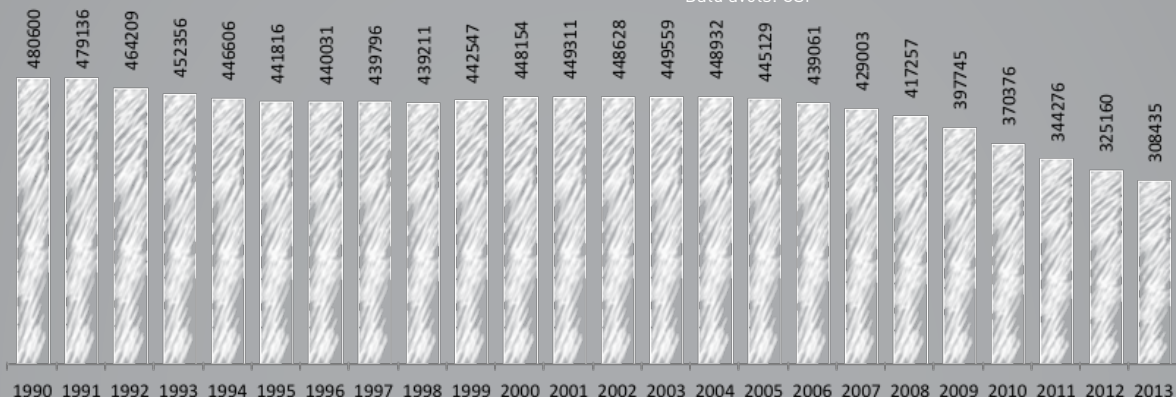
6. lpp.	JAUNIEŠI LATVIJĀ – ŠODIEN UN RĪT
8. lpp.	AKTIVITĀTE, MOBILITĀTE, LĪDZDALĪBA – JAUNIEŠU DZĪVES KVALITĀTES PAMATS
12. lpp.	LĪDZDALĪBA
20. lpp.	JAUNRADE UN KULTŪRA
26. lpp.	SOCIĀLĀ IEKĻĀUŠANA
34. lpp.	IZGLĪTĪBA UN APMĀCĪBA
40. lpp.	JAUNATNE UN PASAULE
48. lpp.	BRĪVPRĀTĪGAIS DARBS
54. lpp.	NODARBINĀTĪBA UN UZŅĒMĒJDARBĪBA
58. lpp.	VESELĪBA UN LABKLĀJĪBA
66. lpp.	KOPSAVILKUMS
66. lpp.	JAUNATNES POLITIKA LATVIJĀ
69. lpp.	JAUNIEŠU DZĪVES KVALITĀTE LATVIJĀ
80. lpp.	JAUNATNES PĒTNIEKI LATVIJĀ
82. lpp.	IZMANTOTIE DATU UN INFORMĀCIJAS AVOTI

JAUNIEŠI LATVIJĀ – ŠODIEN...

Pēdējo 20 gadu laikā jauniešu skaits Latvijā ir būtiski samazinājies. Ja iedzīvotāju skaits Latvijā kopumā laika periodā no 1990. gada līdz 2013. gadam samazinājies par 22%, tad jauniešu skaits – par 36%. Salīdzinot ar 1990. gadu, šodien Latvijā ir aptuveni par 170000 jauniešu mazāk, bet salīdzinot ar 2003. gadu – aptuveni par 140 000 jauniešu mazāk. Tātad pēdējo piecu līdz desmit gadu laikā ir novērojams īpaši izteikts jauniešu skaita kritums.

Jauniešu (13-25) skaits Latvijā, 1990-2013

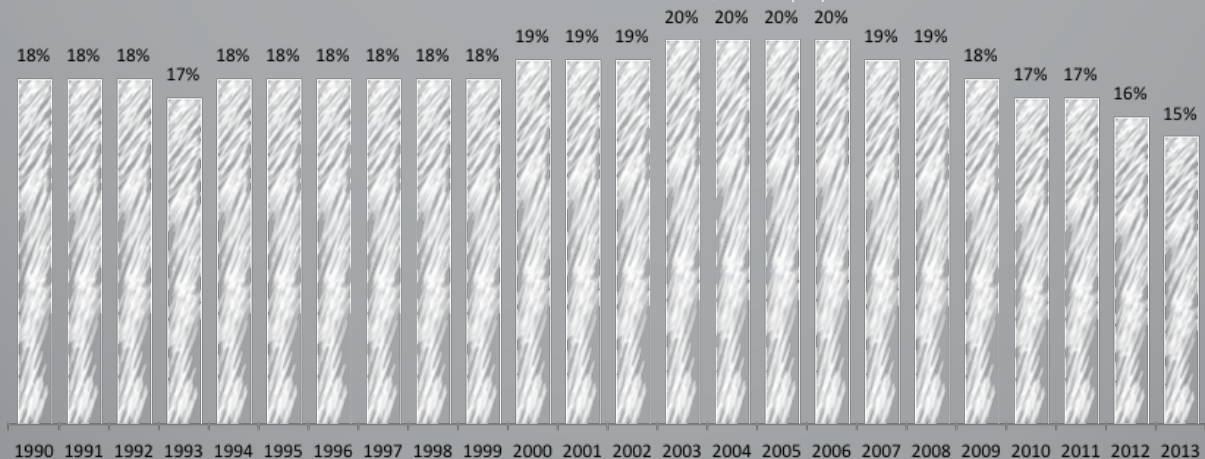
Datu avots: CSP

Samazinājies arī jauniešu īpatsvars attiecībā pret Latvijas iedzīvotāju kopskaitu. Ja vēl 2003.–2006. gadā 20% Latvijas iedzīvotāju bija vecumā no 13 līdz 25 gadiem, tad 2013. gadā jauniešu īpatsvars samazinājies jau līdz 15%, kas ir zemākais rādītājs pēdējo 20 gadu laikā. Kā norādīts CSP izdevumā „Bērni Latvijā” – arī bērnu īpatsvars Latvijā ir viens no zemākajiem ES. 2012. gadā no visiem Latvijas iedzīvotājiem 14,3% bija bērni vecumā līdz 14 gadiem. ES valstu vidējais rādītājs bija 15,6%. Vēl mazāk bērnu bija Vācijā un Bulgārijā (13%), un Itālijā (14%). Igaunijā un Lietuvā šis rādītājs bija attiecīgi 15,5% un 14,9%, savukārt augstākais rādītājs bija Īrijā – 21,6%.

Jauniešu (13-25) īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā Latvijā, 1990-2013

Datu avots: CSP, autoru aprēķini

Visvairāk jauniešu dzīvo Rīgā – 85092 jeb 28% no visiem Latvijā dzīvojošajiem jauniešiem ir galvaspilsētas iedzīvotāji. Pierīgā dzīvo 18% (56021) no visiem Latvijas jauniešiem. Salīdzinot reģionos dzīvojošo jauniešu skaitu, vislielākais ir Latgalē (45624 jeb 15%), bet mazākais – Vidzemē (36225 jeb 12%). Tajā pašā laikā pēdējos trīs gados Rīgā novērojams arī lielākais jauniešu skaita samazinājums (15628 jeb 16%), kamēr pārējos reģionos jauniešu skaits samazinājies par aptuveni 8%.

Jauniešu (13–25) skaits Latvijas reģionos, 2013

Datu avots: CSP, autoru sagatavota karte

...UN RĪT

Ņemot vērā pēdējo 15 gadu dzimstības rādītāju tendences (dzimstības pieaugums līdz 2008. gadam, bet samazinājums vēlākajos gados), sagaidāms, ka jauniešu skaits Latvijā varētu nedaudz palielināties laika periodā starp 2020. un 2030. gadu, bet pēc tam atkal samazināties. Kā norādīts Ģimenes valsts politikas pamatnostādņēs 2011.–2017. gadam, turpinoties depopulācijai Latvijā, pēc 2020. gada vecu iedzīvotāju (65 gadi un vairāk) būs vairāk nekā jauniešu līdz 18 gadu vecumam. Tas nozīmē – sāks sarukt darbspējas vecuma iedzīvotāju skaits, vislielāko darbspējas vecuma iedzīvotāju samazinājumu paredzot laika posmā starp 2015. un 2025. gadu un tālākā perspektīvā pēc 2040. gada. Līdztekus – bērnu un jauniešu īpatsvars visdrīzāk būtiski nemainīsies, jo samazināsies arī kopējais Latvijas iedzīvotāju skaits.

AKTIVITĀTE, MOBILITĀTE, LĪDZDALĪBA – JAUNIEŠU DZĪVES KVALITĀTES PAMATS

Ja vēl pirms 10–15 gadiem bija novērojams, ka lielākas iespējas dzīvē ir tiem, kuri ieguvuši augstāku izglītības līmeni, kuri apguvuši darba tirgū pieprasītu profesiju, kuri dzīvo ekonomiski attīstītākos reģionos u. tml., tad šodien šādas kopsakarības vairs nav tik izteiktas. Protams, joprojām izglītība sniedz lielākas iespējas gūt panākumus, veiksmīga profesijas izvēle ļauj sasniegt karjeras mērķus, un dzīve pilsētās nodrošina lielākas izvēles iespējas, tomēr tie nebūt vairs nav noteicošie faktori. Piemēram, ekonomiskās krīzes ietekmē izglītība vairs negarantē nodarbinātību – arī jaunieši ar augstāko izglītību kļūst par bezdarbniekiem. Globālās attīstības tendences un to ietekme uz darba tirgus struktūru vairs neļauj kādas konkrētas profesijas nosaukt par nākotnē pieprasītākajām. Pirms 10–20 gadiem nebija lielas daļas to profesiju, kuras šodien darba tirgū ir vienas no pieprasītākajām. Savukārt konkrētas dzīvesvietas izvēle tikai daļēji nosaka pieejamās iespējas – transporta un jauno tehnoloģiju attīstība nodrošina ātras mobilitātes un tiešsaistes komunikācijas iespējas neatkarīgi no fiziskās atrašanās vietas.

Dzīves kvalitāti mūsdienās vairāk ietekmē iespējas un prakse būt aktīvam sabiedriskajos un sociālajos procesos, būt mobilam izglītībā, praksē un nodarbinātībā, būt iesaistītam pilsoniskajās, brīvā laika, kultūras un veselīga dzīvesveida aktivitātēs. Kur un kā iesaistīties un būt aktīvam – tās lielā mērā ir pašu jauniešu izvēles, bet jaunatnes politikas plānotāju un īstenotāju dienaskārtībā aktuālam jābūt šo iespēju pieejamības un daudzveidības nodrošināšanas jautājumam.

Mūsdienu atvērtajā pasaulē jauniešu dzīves kvalitāti jebkurā lielākā vai mazākā apdzīvotā vietā ietekmē globālās sociāli ekonomiskās attīstības tendences. 2013. gada rudenī Budapeštā notika EK un EP partnerības jaunatnes jomā (*The EU-CoE Youth Partnership*) organizēta konference „Jaunatne 2020 – Jaunatnes politiku nākotne” (*Youth in 2020 – the Future of Youth Policies*), kurā tika apkopotas un analizētas tās attīstības tendences un izaicinājumi, kas visbūtiskāk ietekmēs jauniešus tuvākajā desmitgadē.

Viens no nozīmīgākajiem faktoriem, kas noteiks nepieciešamību pēc būtiskām strukturālām pārmaiņām sabiedrībā kopumā un jaunatnes politikā, ir demogrāfiskie izaicinājumi. Eiropas iedzīvotāju straujā novecošanās jau tuvāko 5–10 gadu laikā radīs vairākas sociālas konsekvences – darbavietu skaits būs lielāks nekā darbaspējīgo skaits, palielināsies starppaaudžu nevienlīdzība, pieaugs migrācijas intensitāte, mainīsies vērtības un dzīves stili. Lai efektīvi reaģētu uz šiem izaicinājumiem, nepietiks ar esošās politikas korekcijām – demogrāfiskās tendences prasa pārdomātu, bet līdztekus ambiciozu nacionālo un ES līmeņa politikas izstrādi un koordinētu īstenošanu. Īpaši tiek uzsvērtā nepieciešamība savlaicīgi reformēt ES dalībvalstu sociālās apdrošināšanas sistēmu, kā arī pievērst pastiprinātu uzmanību nodarbinātības formu un veidu dažādošanai.

Otrs būtisks izaicinājums Eiropas jauniešu kontekstā ir nodarbinātība. Ekonomiskā krīze ļoti smagi ietekmējusi nodarbinātību tieši jauniešu vidū – atsevišķās valstīs jauniešu bezdarbs ir pieaudzis divas un pat trīs reizes. 2013. gada vidū bez darba Eiropā bija gandrīz seši miljoni jauniešu. Īpaši satraucošs ir ilgstošā bezdarba rādītājs – gandrīz katrs trešais jauniešs bez darba ir ilgāk nekā gadu. Tāpat augsti ir jauniešu nabadzības un sociālās atstumtības riska rādītāji. Arvien aktīvāk tiek diskutēts arī par jauniešiem, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu. Minētās tendences izvirza vairākus izaicinājumus jaunatnes jomā – izglītības sistēmas pārorientācija no formālu zināšanu nodrošināšanas uz prasmju un spēju attīstīšanu, jauniešu līdzdalības un iesaistīšanas formu dažādošana, mērķētu atbalsta aktivitāšu ieviešana īpaši mazaizsargātām jauniešu mērķa grupām.

Jauno tehnoloģiju straujā attīstība ir trešais būtiskais pārmaiņu virzītājs – tās rada gan apdraudējumus, gan iespējas. Personalizēta mācīšanās, jaunas komunikācijas platformas, vietai nepiesaistīta mācīšanās, skolotāju lomas pārmaiņas – tie ir tikai daži no izaicinājumiem, kurus nosaka tehnoloģiju attīstība. Tajā pašā laikā tehnoloģijas nevar uzskatīt par aizvietotāju skolotājiem, mācību procesam, personīgai saskarsmei, tās uzskatāmas tikai par līdzekli, kas ļauj uzlabot un paplašināt mācīšanās, komunikācijas un pieredzes ieguves iespējas gan jauniešiem, gan pieaugušajiem.

Jauniešu nākotni būtiski ietekmēs arī daudzas citas globālās pasaules iezīmes: ekoloģijas un ilgtspējas izaicinājumi, jauniešu vērtību maiņa, reģionālā attīstība, pilsoniskuma izpratnes un līdzdalības veidu maiņa. Daudzveidīgās globālās attīstības ietekmes un daudzšķautņainais jauniešu ikdienas dzīves raksturs jaunatnes politikai arvien vairāk prasa būt starpsektorālai. Mūsdienās vairs nav iespējams izglītību skatīt atrauti no darba tirgus, kultūras pieejamību no reģionālās attīstības, veselību no izglītības, līdzdalību no labklājības utt. Tas savukārt no visām iesaistītajām pusēm prasa kā skaidru koordināciju, tā atvērtību sadarbībai, iesaistot ne tikai valsts un pašvaldības institūcijas, bet arī nevalstiskā sektora un pašu jauniešu pārstāvjus.

Sekmīgu politikas plānošanu un īstenošanu lielā mērā nosaka zināšanu, datu un informācijas pieejamība par procesā iesaistītajām tiešajām un netiešajām mērķa grupām. Latvijā jaunatnes pētniecība līdz šim notikusi fragmentāri, tādēļ ne vienmēr jauniešu atbalsta aktivitātes sasniegušas vēlamos rezultātus. Lai gan tiek veikti atsevišķi socioloģiski un akadēmiski jaunatnes pētījumi (to skaitā, starptautiski), izstrādāti studentu un skolēnu pētnieciskie darbi par jaunatnes tēmu, pēdējo desmit gadu laikā notikušas divas jaunatnes pētniecībai veltītas konferences, tomēr kā pastāvīga un patstāvīga disciplīna jaunatnes pētniecība pagaidām nav nostiprinājusies. Pētījumos bieži tiek izmantoti atšķirīgi jaunatnes vecuma grupu definējumi, kas nav atbilstoši Jaunatnes likumā noteiktajam, tie tiek veikti neregulāri, nepastāv vienotas jaunatnes pētījumu datu bāzes. Ir iespējams gūt ieskatu jaunatnes problemātikā par atsevišķām jauniešu mērķa grupām (studenti, sociālā riska grupas, reģionos dzīvojošie jaunieši u.tml.) un atsevišķiem laika periodiem, tomēr ir nepilnīgas iespējas pētīt un analizēt izmaiņas ilgākā laika periodā. Viens no iespējamajiem tā iemesliem – lai gan Latvijā aktīvi strādā atsevišķi jaunatnes pētnieki (Ilze Trapenciene, Ilze Koroļeva, Ritma Rungule, Ieva Kārklīņa, Evija Kļave, Aleksandrs Aleksandrovšs, Gints Klāsons), tomēr nepastāv formālas vai neformālas institūcijas, kas jaunatnes pētniecības aktualitāti uzturētu politikas un pētniecības dienaskārtībā. Tādēļ īpaši būtiski, ka pēdējo pāris gadu laikā ir uzsāktas vairākas IZM iniciatīvas jaunatnes pētniecības aktivizēšanai un attīstībai.

Detalizētākos un uzticamākos datus par jebkuru sabiedrības dzīves jomu parasti nodrošina statistika. Diemžēl CSP neapkopo informāciju par Latvijas jauniešiem kā atsevišķu mērķa grupu, tādēļ statistikas dati par Latvijas iedzīvotājiem – 13 līdz 25 gadus veciem jauniešiem – iegūstami tikai atsevišķās tematiskās datu bāzēs (nodarbinātība, izglītība, demogrāfija, drošība u. c.). Tomēr arī tas nenodrošina pilnvērtīgu statistisko informāciju, jo dažādiem statistikas rādītājiem tiek izmantots dažāds vecuma grupu dalījums (16–24, 18–24 u. tml.), kas tikai retos gadījumos atbilst Jaunatnes likumā definētajai 13–25 gadu robežai.

Vismaz daļu trūkstošo datu un informācijas spēj nodrošināt dažādu jomu socioloģiskie pētījumi. Valsts kancelejas pētījumu un publikāciju datu bāze par laika periodu no 2004. gada līdz 2013. gadam uzrāda kopumā tikai 22 ierakstus, kas saistīti ar pētījumiem tieši par jauniešu mērķa grupu. Protams, šajā periodā ir tikuši veikti arī dažādi citi pētījumi, kas tieši vai netieši attiecas uz jauniešu mērķa grupu, piemēram, apjomīgie nacionālās programmas „Darba tirgus pētījumi”, atsevišķi Rīgas domes īstenoti pētījumi, Sabiedrības veselības aģentūras pētījumi par kaitīgiem ieradumiem u. c. Tomēr tie visi iekļauj tikai kādu atsevišķu jauniešu mērķa grupu (absolventi, skolēni, studenti, bezdarbnieki, sociālā riska grupas u.tml.), bet neanalizē jauniešus kā sociālo grupu kopumā.

Vienīgais regulārais pētījums, kurā tiek apzināta un analizēta jauniešu mērķa grupa vecumā no 13 līdz 25 gadiem kopumā, šobrīd ir ikgadējais monitorings par jauniešu dzīves kvalitāti, viņu iesaistīšanos brīvprātīgajā darbā, jaunatnes

organizāciju darbībā un piekļuvi jauniešiem aktuālai informācijai, kuru kopš 2008. gada veic IZM. Tā ietvaros tiek iegūti dati par jauniešu dzīves kvalitāti, pieredzi brīvprātīgā darba veikšanā, iespējām pavadīt brīvo laiku, līdzdalību sociālās, sabiedriskās un politiskās aktivitātēs, informācijas pieejamību un informācijas avotiem, kā arī par jauniešiem aktuāliem jautājumiem. Monitoringa ikgadējais raksturs ļauj vērtēt jauniešu mērķa grupas izmaiņas vairāku gadu periodā. Šo pētījumu rezultāti veido lielāko daļu no šajā izdevumā analizētajiem datiem.

Tēmu loks, par ko tiek veikta jaunatnes pētniecība pēdējo gadu laikā, nav ļoti plašs. Visbiežāk veikti pētījumi par jauniešu izglītības un veselības jautājumiem, nereti pētīti arī dzīves kvalitātes, sociālās un politiskās līdzdalības, jaunatnes politikas īstenošanas un brīvprātīgā darba jautājumi. Maz pētīti un analizēti ir tādi būtiski ar jaunatni saistīti jautājumi kā vērtības un identitāte, mobilitāte (gan nacionālā, gan starptautiskā aspektā), sociālā iekļaušanās, pilsoniskā līdzdalība, jauno tehnoloģiju un mediju ietekme u. c. Lai veicinātu jaunatnes pētniecības attīstību, IZM ir definējusi vairāk nekā 20 iespējamās pētniecisko darbu tēmas jaunatnes pētniecības jomā un aicinājusi Latvijas augstskolas iekļaut minētās tēmas studentu bakalaura un maģistra darbu tematu sarakstā.

Apzinoties un aktualizējot jaunatnes pētniecības nozīmīgo lomu jaunatnes politikas plānošanā un īstenošanā, kopš 2012. gada Latvija ir atjaunojusi dalību Eiropas Jaunatnes politikas zināšanu centrā (*The European Knowledge Centre for Youth Policy*), kurā bija aktīva dalībiece līdz 2009. gadam. Eiropas Jaunatnes politikas zināšanu centrs tika izveidots 2005. gadā ar mērķi veicināt faktos pamatotu jaunatnes politikas plānošanu un īstenošanu. Lai sasniegtu šo mērķi, īpaši būtiska ir zināšanu pārnese starp pētniecības, politikas un prakses jomām. Šobrīd Eiropas Jaunatnes politikas zināšanu centrā darbojas 45 valstu, to skaitā, arī visu trīs Baltijas valstu nacionālie pārstāvji, kuri apkopo un regulāri aktualizē informāciju par jaunatnes politiku un pētniecību savā valstī. Katru gadu nacionālie pārstāvji gatavo tematisku ziņojumu par konkrētajā gadā aktuālu jaunatnes politikas tēmu, piemēram, 2012. gadā tika gatavoti padziļināti pārskati par tēmu „Jaunatne un pasaule”, bet 2013. gadā – par sociālo iekļaušanu.

Uzskatot, ka jaunatnes politikas efektivitāte un rezultativitāte ir tieši atkarīga no iespējām novērtēt tās īstenošanas procesu, IZM 2012. gadā iniciēja jaunatnes politikas īstenošanas indeksa izstrādi un pirmā pilotpētījuma veikšanu. Savukārt 2013. gadā tika rīkots projektu konkurss, finansiāli atbalstot indeksa mērījumus vairāk nekā desmit Latvijas pašvaldībās. Jaunatnes politikas īstenošanas indekss ir daudzdimensionāls rādītājs, kas nodrošina iespēju veikt jaunatnes politikas īstenošanas rezultātu izvērtējumu dažādos tās tematiskajos aspektos: izglītība un apmācība, līdzdalība, brīvprātīgais darbs, jaunrade un kultūra, nodarbinātība un uzņēmējdarbība, veselības aizsardzība un labklājība, sociālā iekļaušanās, jaunatne un pasaule. Izstrādātais indekss ļauj novērtēt jauniešu iespējas dažādās jomās, kā arī jauniešu praksi un gatavību izmantot savas iespējas. Lai gan šāds indekss lielā mērā ir subjektīvs jauniešu mērķa grupas viedokļu mērījums, tas nodrošina iespēju vērtēt jaunatnes politikas īstenošanas rezultativitāti tās tiešās mērķa grupas skatījumā. Laika gaitā papildinot šo mērījumu ar objektīviem papildu rādītājiem (statistika, starptautiski novērtējumi u. tml.), indeksu iespējams attīstīt par inovatīvu un visaptverošu politikas īstenošanas vērtēšanas instrumentu, ko iespējams izmantot arī citās rīcībpolitikas jomās. Jaunatnes politikas īstenošanas indeksa mērījums šajā izdevumā izmantots kā visu analizēto tēmu vienojošs kontekstuāls rādītājs.

Šajā izdevumā apkopoti pēdējo piecu gadu laikā veikto jaunatnes pētījumu nozīmīgākie secinājumi, sniedzot gan to tematikas kontekstuālu analīzi ES Jaunatnes stratēģijas astoņu tēmu aspektā, gan arī salīdzinot Latvijas un citu ES dalībvalstu jauniešu portretējumu. Tas dod iespēju gan novērtēt līdz šim sasniegto, gan noteikt tuvākās nākotnes aktualitātes jaunatnes politikas un darba ar jaunatni īstenošanā.

- Pētījumu dati izdevumā sakārtoti tematiskās sadaļās atbilstoši ES jaunatnes stratēģijā definētajām astoņām darbības jomām: līdzdalība, jaunrade un kultūra, sociālā iekļaušana, izglītība un apmācība, jaunatne un pasaule, brīvprātīgais darbs, nodarbinātība un uzņēmējdarbība, veselība un labklājība.
 - Katras tematiskās sadaļas ievadā sniegts konkrētās tēmas konteksta pārskats, pamatojot tās nozīmību un būtiskākos aspektus. Sadaļas pamattekstā iekļauti dati, kas raksturo jauniešus un jauniešu uzskatus pēdējo piecu gadu laikā (atsevišķos gadījumos izmantots cits laika periods, atkarībā no datu pieejamības). Sadaļas nobeigumā apkopoti secinājumi par konkrēto tēmu un sniegts Latvijas jauniešu salīdzinājums ES dalībvalstu kontekstā.
- Jaunieši ir personas vecumā no 13 līdz 25 gadiem. Visos gadījumos, kad dati sniegti par citu vecuma grupu, tas norādīts tekstā.
 - Katra datu grafika nosaukumā norādīts pētījuma, kura dati tiek izmantoti, kods. Izmantoto pētījumu sarakstu un kodu atšifrējumu skatīt izdevuma pielikumā.
- ES dalībvalstu salīdzinājumu datu un informācijas avots ir ES Jaunatnes stratēģijas 2012. gada ziņojums (*EU Youth Report*). Šie dati nav tiešā veidā salīdzināmi ar sadaļu pamattekstā sniegtajiem datiem par Latvijas jauniešiem, jo izmanto Eiropas barometra pētījumu datus, kuros jaunieši kā mērķa grupa tiek definēta vecuma grupā no 15–30 gadiem.

Līdzdalība

LĪDZDALĪBA

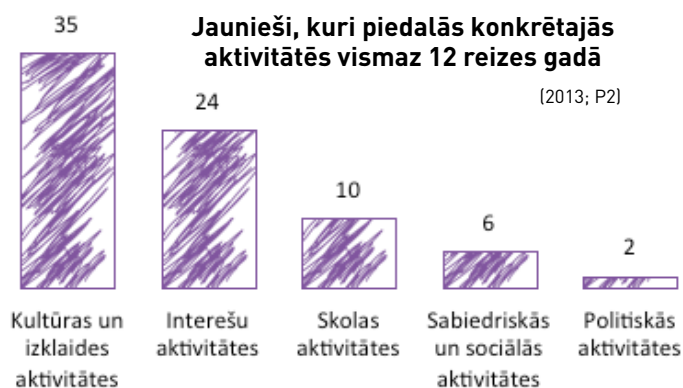

Līdzdalība ir svarīga jaunatnes politikas sastāvdaļa kā nacionālā, tā ES līmenī. Iespēju nodrošināšana jauniešiem iesaistīties lēmumu pieņemšanā, kas ietekmē jaunatnes politiku valsts un pašvaldību mērogā, definēta par vienu no būtiskākajiem pamatprincipiem Jaunatnes politikas pamatnostādņēs 2009.–2018. gadam. Savukārt jauniešu līdzdalība un lietderīga brīvā laika pavadīšana tiek identificēta kā viena no trim jaunatnes politikas dimensijām, paredzot jauniešu līdzdalību lēmumu pieņemšanā, dalību jaunatnes organizācijās, brīvprātīgā darba aktivitātēs, jauniešu nometnēs, kā arī sportā un kultūras dzīvē. Jauniešu iedrošināšana aktīvam pilsoniskumam un līdzdalībai sabiedrībā ir arī viens no diviem ES Jaunatnes stratēģijas mērķiem. Savukārt strukturētais dialogs ir viens no visās ES dalībvalstīs ieviestajiem instrumentiem, kas veicina jauniešu līdzdalību un iesaistīšanos lēmumu pieņemšanā.

Ņemot vērā datus par arvien sarūkošo jauniešu iesaisti kā sociālās, tā politiskās aktivitātēs (kā arī intereses mazināšanos par sabiedriskajiem un politiskajiem jautājumiem), ES līmenī īpaša uzmanība tiek pievērsta līdzdalības iespēju un veidu adaptēšanai jauniešu komunikācijas un iesaistes ieradumiem. Šodien tā vairs nav tikai piedalīšanās vēlēšanās, iesaistīšanās politisko partiju darbībā, piedalīšanās protesta akcijās vai peticiju parakstīšana, bet daudz vairāk izpaužas aktīvā pilsoniskā nostājā sociālajos tīklos, dalībā diskusijās, personīgā komunikācijā ar lēmumu pieņēmējiem u. tml. EK veikusi arī vairākus pētījumus par jauniešu līdzdalību, piemēram, Eiropas aptauja „Jaunatnes kustībā” (*„Youth on the move”*) un vairāku pētījumu datu un secinājumu apkopojums „Politiskā līdzdalība un ES pilsonība: jauniešu uztvere un uzvedība” (*„Political Participation and EU Citizenship: Perceptions and Behaviours of Young People”*). Pamatojoties pētījumu secinājumos par jauniešu ieradumu maiņu informācijas ieguvē un ikdienas komunikācijā, ES līmenī liels uzsvars tiek likts uz interneta iespēju izmantošanu jauniešu iesaistē (piemēram, tiek pilnībā pārveidots Eiropas Jauniešu portāls, nodrošinot jauniešu līdzdalības tiešsaistes iespējas, kā arī izveidotas vairākas speciālas mājaslapas bērnu informēšanai un iesaistei).

JAUNIEŠU LĪDZDALĪBA LATVIJĀ

Kopumā jauniešu līdzdalības aktivitāte Latvijā nav augsta – tikai aptuveni 1/4 jauniešu regulāri (vismaz 12 reizes gadā jeb vismaz reizi mēnesī) piedalās kādās sociālās, sabiedriskās vai interešu aktivitātēs. Nedaudz augstāka ir līdzdalība kultūras un izklaides pasākumos (koncerti, festivāli, kino, teātris, sporta sacensības u.tml.) – kopumā 35% jauniešu tādās piedalās vismaz reizi mēnesī. 24% jauniešu regulāri piedalās interešu aktivitātēs (pulciņi, interešu grupas un klubi ārpus skolas). Tikai 10% jauniešu ir aktīvi skolas aktivitātēs (skolu vai studentu pašpārvaldes, skolas pasākumi) un tikai 6% – sabiedriskās un sociālās aktivitātēs (dalība nevalstiskajās organizācijās, labdarības pasākumos, brīvprātīgajā darbā, vides sakopšanā u.tml.). Viszemākā ir jauniešu aktivitāte politiskajās aktivitātēs (dalība partiju darbā, politiskās diskusijās u.tml.) – tikai 2% tādās iesaistās regulāri.

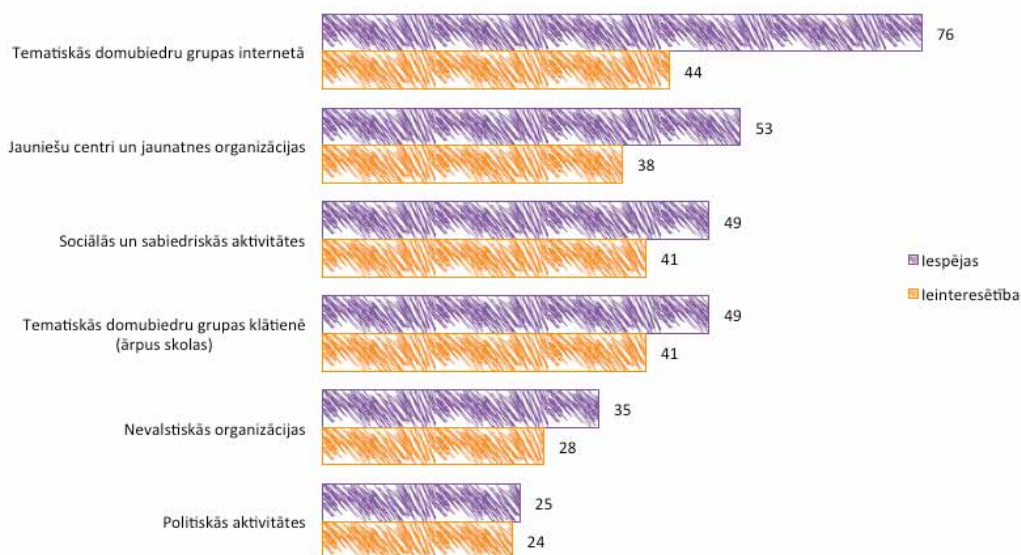
Pēdējo piecu gadu periodā novērojamas nelielas izmaiņas jauniešu līdzdalībā – ir pieaugusi jauniešu līdzdalība kultūras un izklaides, kā arī interešu aktivitātēs (attiecīgi +7% un +3%), savukārt skolas, sabiedriskajās un politiskajās aktivitātēs izmaiņas ir nebūtiskas.

Ir svarīgi vērtēt ne tikai aktīvo, bet arī neaktīvo jauniešu mērķa grupu, un šādā aspektā novērojams, ka liels ir to jauniešu īpatsvars, kuri nevienu reizi nav piedalījušies kādās aktivitātēs pēdējā gada laikā. Vairākums (60%) jauniešu nevienu reizi nav piedalījušies politiskajās aktivitātēs, aptuveni 1/3 jauniešu – skolas, sabiedriskās un sociālās aktivitātēs, savukārt 1/4 – interešu aktivitātēs. Kultūras un izklaides aktivitātēs neiesaistīto īpatsvars ir mazāks par 1/10. Tajā pašā laikā, vērtējot pēdējo piecu gadu periodā, novērojams, ka neaktīvo jauniešu īpatsvars ir ievērojami samazinājies. Visbūtiskāk samazinājies to jauniešu īpatsvars, kuri nav iesaistīti sabiedriskajās un sociālajās aktivitātēs (20%). Tāpat par vismaz 10% samazinājies neaktīvo jauniešu īpatsvars interešu, skolas un politiskajās aktivitātēs.

Tajā pašā laikā pētījumu dati arī liecina, ka jauniešu iespējas līdzdalībai šobrīd ir daudz lielākas kā ieinteresētība iesaistīties. Piemēram, 76% jauniešu novērtē, ka viņiem ir iespējas piedalīties tematiskās domubiedru grupās internetā, bet tikai 44% izsaka ieinteresētību tādās piedalīties. Tāpat 53% jauniešu ir iespējas piedalīties jauniešu centros vai organizācijās, bet tikai 38% to vēlētos darīt. Līdzīga ir arī situācija sociālo, sabiedrisko, politisko un nevalstisko aktivitāšu gadījumos. Neviens no pētījumos iekļautajām kategorijām ieinteresētība nav bijusi augstāka par iespējām.

Jauniešu iespējas un ieinteresētība līdzdalībai aktivitātēs (2012; P1)

Vērtējot, kāds ir to jauniešu īpatsvars, kuriem ir gan iespējas, gan interese līdzdalībai, novērojams, ka dažāda veida aktivitātēs ieinteresēto īpatsvars nav lielāks par 1/4 no Latvijā dzīvojošajiem jauniešiem. Tajā pašā laikā interneta sniegtās iespējas līdzdalības aktivitāti paaugstina līdz 40%. Tas gan nenozīmē, ka jauniešu ieinteresētības rezultāts ir reālā līdzdalība – reālā līdzdalība ir izteikti zemāka nekā iespējamā (piemēram, kopumā 8% jauniešu novērtē, ka viņiem ir gan iespējas, gan interese piedalīties politiskās aktivitātēs, tomēr tikai 2% to dara regulāri).

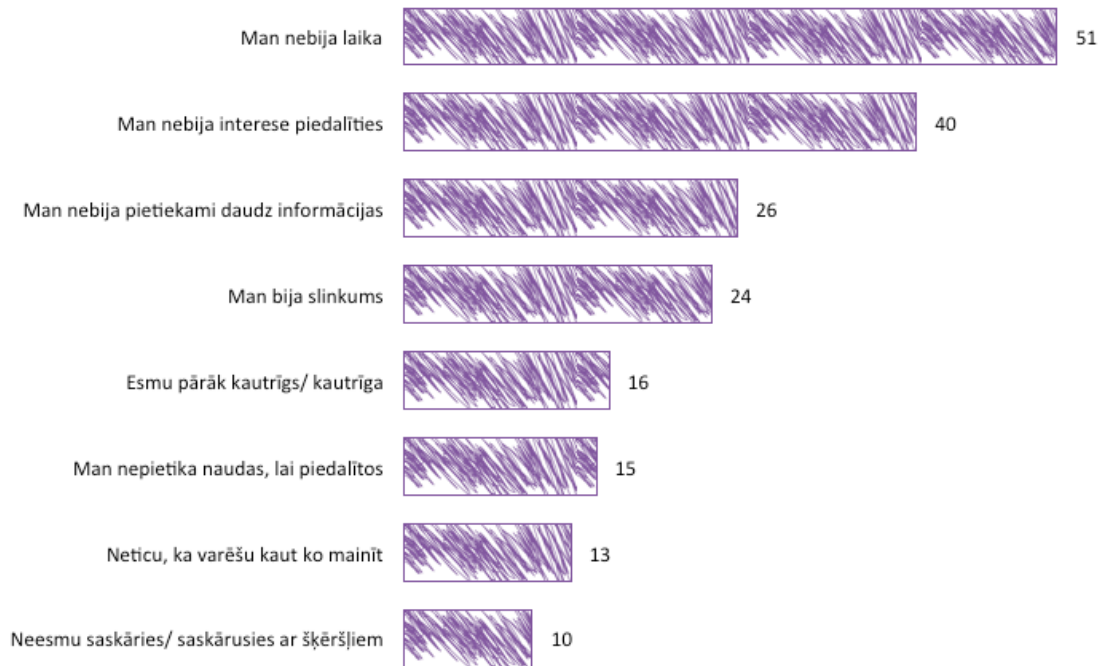
Jaunieši, kuriem ir gan iespējas, gan ieinteresētība līdzdalībai (2012; P1)

Jauniešu līdzdalības palielināšanai ir svarīgi saprast neiesaistīšanās iemeslus un šo iemeslu mazināšanas iespējas. Pētījumu dati liecina, ka aptuveni puse jauniešu kā šķērslī līdzdalībai norāda laika trūkumu, un tieši tas varētu būt grūti pārvarams faktors līdzdalības veicināšanai. Tajā pašā laikā izteikti liels – 40% – ir to jauniešu īpatsvars, kuri apgalvo, ka ir neaktīvi dažādās aktivitātēs, jo viņiem nav personīgas intereses piedalīties. Tas norāda, ka jaunieši nesaskata sev personīgus ieguvumus līdzdalības aktivitātēs. Būtiski, ka, neņemot vērā informācijas plašu pieejamību kā tradicionālajos, tā jaunajos medijos, katrs ceturtais jauniešs norāda, ka viņam nav pietiekami informācijas par iespējām līdzdalībai, kas savukārt liecina par jauniešu informēšanas problēmām un izaicinājumiem.

Būtiskākie šķēršļi dalībai aktivitātēs

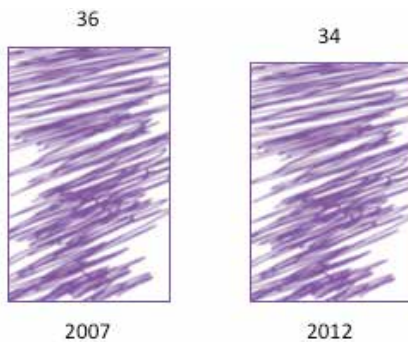
(2013; P2)

Viens no būtiskiem jaunatnes politikas indikatoriem ir jauniešu dalība jaunatnes vai citās nevalstiskajās organizācijās. Aptuveni 1/3 jauniešu ir kādas organizācijas biedri vai ir bijuši iesaistīti kādas organizācijas darbībā citā statusā. Pēdējo piecu gadu laikā organizācijās iesaistīto jauniešu īpatsvars nav būtiski mainījies. Savukārt jaunatnes organizācijās līdzdarbojas tikai 11% jauniešu. Svarīgi ir arī tas, ka tikai aptuveni 1/3 jauniešu zina kādu jaunatnes organizāciju.

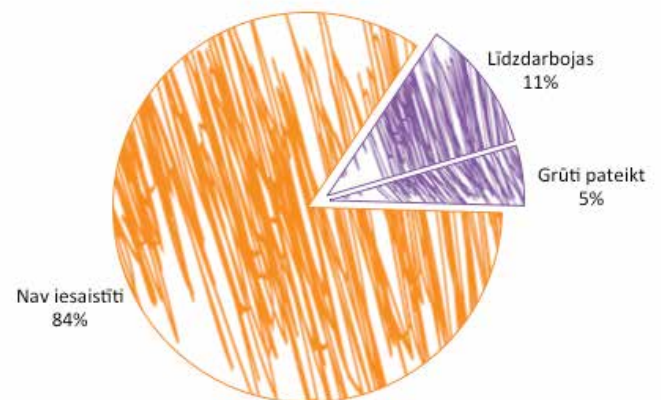
Jauniešu (15-25) dalība organizācijās

(2007/2012; P5)

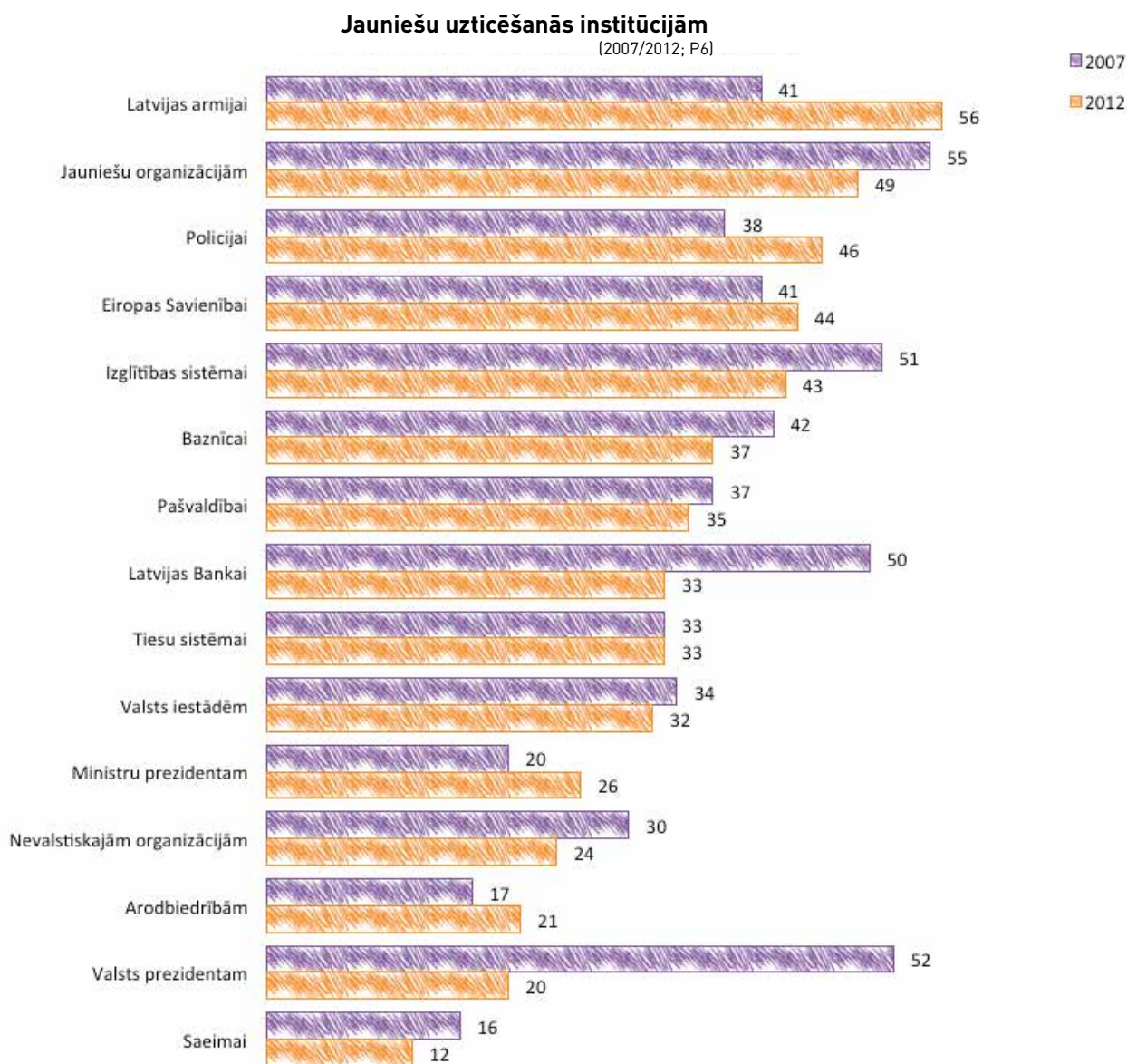
Jauniešu iesaiste jaunatnes organizācijās

(2012; P1)

Kā vienu no iemesliem jauniešu zemajai ieinteresētībai un aktivitātei sociālajās, sabiedriskajās un politiskajās aktivitātēs nereti min zemo uzticēšanos sabiedriskajām un politiskajām institūcijām. Diez vai to var uzskatīt par svarīgāko jauniešu līdzdalības faktoru, tomēr jauniešu uzticēšanās institūcijām rādītāji zināmu korelāciju ļauj saskatīt. Kopumā jauniešu uzticēšanās tādām institūcijām kā Saeima, Valsts prezidents, Ministru prezidents, valsts iestādes, pašvaldības ir izteikti zema – to jauniešu īpatsvars, kuri uzticas šīm institūcijām, ir ne lielāks kā 1/3. Vairāk jauniešu uzticas Latvijas armijai, jauniešu organizācijām, ES un izglītības sistēmai, tomēr arī šo institūciju gadījumā uzticēšanās rādītājs nav augstāks par 50%. Izteikti augstāki uzticēšanās rādītāji novērojami 13–15 gadus veciem jauniešiem, kamēr izteikti kritiskāki savos vērtējumos ir 20–25 gadus veci jaunieši. Tāpat novērojams, ka uzticēšanās vērtējumi ir pozitīvāki reģionu jauniešu vidū, kamēr negatīvāki – Rīgas jauniešu vidū.

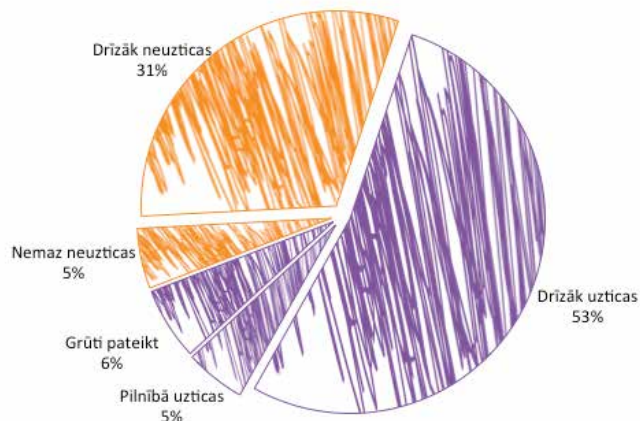
Pēdējo piecu gadu laikā īpaši kritusies jauniešu uzticēšanās Valsts prezidentam un Latvijas Bankai, nedaudz arī izglītības sistēmai un jauniešu un nevalstiskajām organizācijām. Tajā pašā laikā pieaugusi uzticēšanās Latvijas armijai, policijai un Ministru prezidentam.

Uzticēšanās faktoru var skatīt arī plašākā kontekstā – kā sociālā kapitāla rādītāju, proti – cik lielā mērā jaunieši vispār uzticas citiem cilvēkiem. Jo augstāks sociālā kapitāla līmenis sabiedrībā kopumā, jo lielākas iesaistīšanās, sadarbības un sociālās tolerances iespējas. Latvijā salīdzinoši liels ir to jauniešu īpatsvars, kuri novērtē, ka neuzticas citiem cilvēkiem (36%), lai gan kopumā vairākums (58%) jauniešu tomēr pauž uzticēšanos citiem cilvēkiem.

Sociālais kapitāls – jauniešu uzticēšanās citiem cilvēkiem

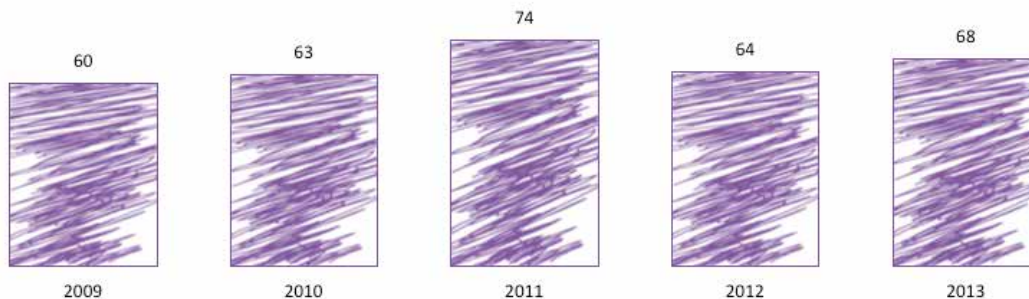
(2012; P1)

Viens no būtiskiem jauniešu līdzdalības aspektiem ir arī lietderīgas brīvā laika aktivitātes. Vairākums jauniešu novērtē, ka viņiem ir visas vai lielas iespējas pavadīt brīvo laiku tā, kā viņi to vēlas. Pēdējo piecu gadu laikā šādu vērtējumu sniegušo jauniešu īpatsvars ir palielinājies par aptuveni 10% (no 60% līdz 68%). Tādu jauniešu īpatsvars, kuri vērtē, ka viņiem nav nekādu iespēju pavadīt brīvo laiku sev vēlamā veidā, ir ļoti niecīgs (mazāk par 5%). Pozitīvāki savos vērtējumos par iespējām pavadīt brīvo laiku ir nepilngadīgie jaunieši, bet nedaudz kritiskāki – 20–25 gadus veci jaunieši. Tāpat novērojams, ka kritiskākus vērtējumus sniedz tie jaunieši, kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda, kā arī Latgalē dzīvojošie. Jaunieši vēlētos lielākas iespējas sporta (fiziskās aktivitātes, aktīvā atpūta), izklaides un kultūras aktivitātēm (kino, teātris, klubi, diskotēkas). Vairāk sporta aktivitāšu vēlētos pilngadīgie jaunieši, ko visdrīzāk iespējams saistīt ar faktu, ka šajā vecuma grupā jauniešiem vairs nav pieejama vispārīzglītojošo skolu sporta infrastruktūra. Savukārt nepilngadīgie jaunieši biežāk norāda, ka vēlētos plašākas ārpuskolas aktivitātes, kā arī kino pieejamību. Kopumā novērojams, ka ārpus galvaspilsētas jaunieši biežāk norāda uz nepietiekamu kultūras un izklaides aktivitāšu pieejamību. Tajā pašā laikā – vairāk nekā puse no jauniešiem, kuri nav apmierināti ar iespējām pavadīt brīvo laiku, nespēj sniegt konkrētu atbildi, kuras brīvā laika aktivitāšu iespējas vēlētos izmantot.

Jaunieši, kuri uzskata, ka viņiem ir iespējas pavadīt brīvo laiku tā, kā viņi to vēlas

(2009–2013; P2)

SECINĀJUMI

Kopumā tikai neliela daļa Latvijas jauniešu ir aktīvi līdzdalībā – dažāda veida aktivitātēs regulāri iesaistās ne vairāk kā 1/4 jauniešu. Aptuveni 1/3 ir tādu jauniešu, kuri pēdējā gada laikā nav iesaistījušies nevienā sociālā, sabiedriskā, politiskā, kultūras vai skolas aktivitātē. Tajā pašā laikā pēdējo piecu gadu pētījumi uzrāda pozitīvas tendences – neaktīvo jauniešu īpatsvars ir būtiski samazinājies.

Lai gan tiek uzskatīts, ka informācija mūsdienās ir plaši pieejama jebkuram, liels ir to jauniešu īpatsvars, kuri novērtē, ka viņiem nav pietiekami informācijas par iespējām līdzdarboties un iesaistīties dažādās aktivitātēs. Tas liek vērtēt līdz šim izmantotos informācijas avotus un domāt par jauniem informēšanas veidiem, kas ir atbilstoši jauniešu komunikācijas ieradumiem. Tajā pašā laikā – jauniešu ieinteresētība līdzdarboties ir ievērojami zemāka nekā iespējas iesaistīties. Tas liecina, ka vairāk jāakcentē nevis iespēju paplašināšana, bet gan līdzdalības ieinteresētības stimulēšana.

Viens no skaidrojumiem zema līdzdalībai varētu tikt saistīts ar zemu sociālā kapitāla līmeni – gandrīz 2/5 Latvijas jauniešu pauž neuzticēšanos citiem cilvēkiem, kas ir būtisks šķērslis sadarbībai, kopīgām sociālajām un sabiedriskajām aktivitātēm. Izteikti zema ir arī jauniešu uzticēšanās valsts un pašvaldību institūcijām, kas savukārt visdrīzāk mazina jauniešu interesi un gatavību iesaistīties politiskajās aktivitātēs. Satraucoši ir arī dati par zemu uzticēšanos nevalstiskajām organizācijām, arodbiedrībai un tiesu sistēmai.

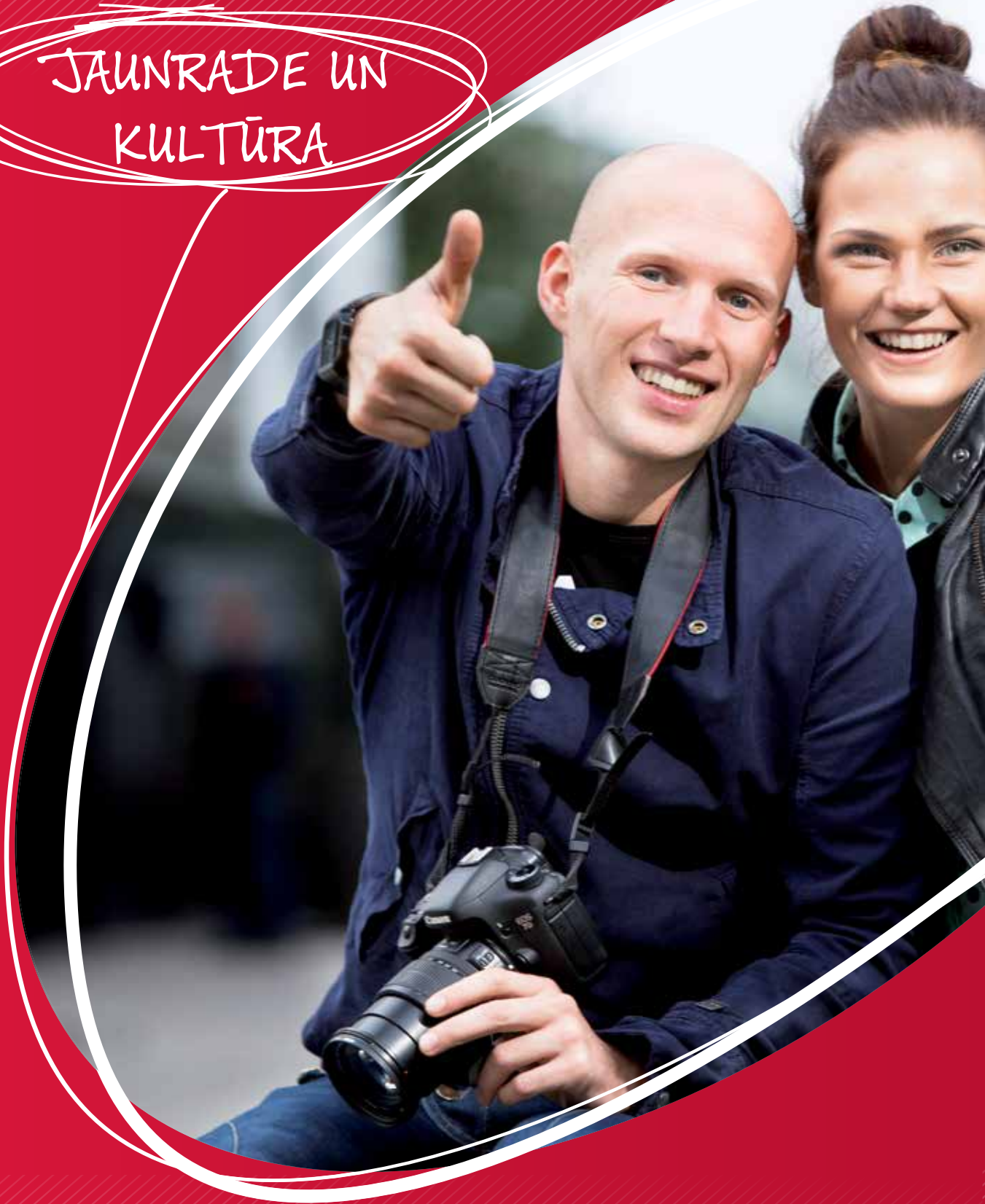

Interese par politiku tiek uzskatīta par vienu no būtiskiem faktoriem līdzdalības sekmēšanā. Kopumā ES dalībvalstīs tikai aptuveni 1/4 jauniešu norāda, ka interesējas par politiku. Augstāki politiskās intereses rādītāji novērojami Dānijā, Nīderlandē un Zviedrijā, bet zemāki – Čehijā un Ungārijā. Tajā pašā laikā absolūtais vairākums (80%) ES dalībvalstu jauniešu (16–29) ir piedalījušies pašvaldību vai parlamenta vēlēšanās. Arī Latvijas jauniešu līdzdalības aktivitāte šādā aspektā ir līdzīga kā vidēji ES. Augstāki pilsoniskās līdzdalības rādītāji novērojami Beļģijā, Maltā, Polijā, Zviedrijā un Austrijā, kur vēlēšanās piedalās aptuveni 90% jauniešu, savukārt izteikti zems (mazāk kā 50%) ir jauniešu vēlēšanu aktivitātes rādītājs Lietuvā.

Vidēji 11% ES dalībvalstu jauniešu vecumā no 15 līdz 30 gadiem piedalās kādas vietējā mēroga organizācijas darbībā, vēl 8% – kādas nevalstiskās organizācijas darbībā, bet tikai 5% – politiskās organizācijas vai partijas darbībā. Latvijas jauniešu līdzdalības rādītāji ir līdzīgi, zemākus aktivitātes indikātorus uzrādot vien politiskās līdzdalības aspektā. Jauniešu iesaistīšanās politisko organizāciju vai partiju darbībā Latvijā ir viena no zemākajām ES (līdz ar tādām valstīm kā Francija, Spānija, Polija un Ungārija).

Tajā pašā laikā Latvijā ir augstāks kā vidēji ES to 16–24 gadus veco jauniešu īpatsvars, kuri ir komunicējuši ar politiķiem, izmantojot internetu – ja ES valstīs vidēji 30% jauniešu ir to darījuši, tad Latvijā 41% (jāmin, ka Igaunijā šis rādītājs ir vēl augstāks (52%), bet Lietuvā – zemāks (26%)).

JAUNRADE UN KULTŪRA

Kultūras līdzdalība tiek vērtēta kā būtisks faktors jauniešu personības izaugsmē, arī piederības izjūtas lokālām un globālām kopienām veicināšanā. Kā arī EK iesaistīšanos kultūras aktivitātēs saista ar aktīva pilsoniskuma veidošanu. Savukārt spējas un iespējas realizēt savus talantus un izpaust radošumu ir būtisks faktors darba tirgū nepieciešamo prasmju un zināšanu apguvē. Lielu uzsvāru EK liek uz jauno tehnoloģiju un jauno mediju izmantošanu, kā arī kultūras un radošo industriju sektoru sadarbību, lai nodrošinātu jauniešu radošuma realizēšanas platformas. Īpaši uzsvērtā tiek starpkultūru dialoga veidošana, sekmējot jauniešu sociālo toleranci, iecietību un atvērtību citām kultūrām un tradīcijām. Eiropas kultūras plānā (*„European Agenda for Culture”*) kultūra tiek definēta kā radošuma un inovāciju sekmētāja, būtisks ieguldījums kā reģionālās attīstības kopumā, tā atsevišķu ekonomikas sektoru attīstībā.

2009. gadā EK īstenoja pētījumu „Kultūras pieejamība jauniešiem” (*„Access of Young People to Culture”*), kurā tika vērtētas jauniešu iespējas un prakses kultūras līdzdalībā, kā arī analizēti ES dalībvalstu labās prakses piemēri kultūras aktivitāšu veicināšanā. Pētījumā jauniešu kultūras līdzdalībai identificēti šādi būtiski šķēršļi: finanšu trūkums, ģeogrāfiskā pieejamība un laika trūkums. Savukārt iespējas kultūras līdzdalības sekmēšanai saistītas galvenokārt ar digitalizācijas un jauno mediju izmantošanu.

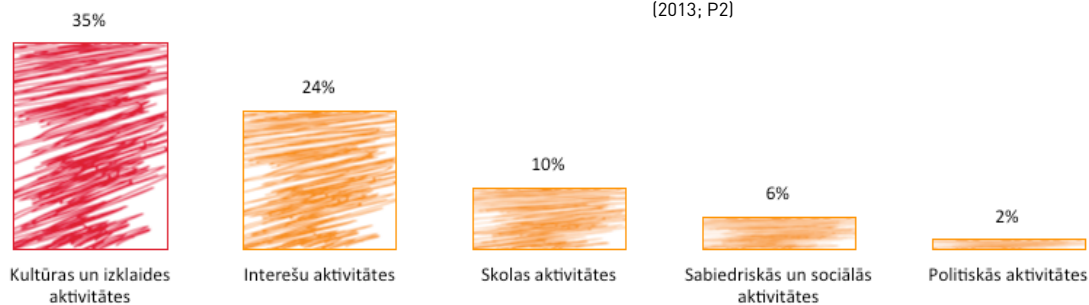
Tajā pašā laikā jāsecina, ka jaunrades un kultūras tēma tikai atsevišķās ES dalībvalstīs tiek uzturēta dienas kārtībā kā pastāvīgs un patstāvīgs rīcībpolitikas virziens, biežāk to iekļaujot un vērtējot līdzdalības tēmas kontekstā.

JAUNIEŠU KULTŪRAS LĪDZDALĪBA LATVIJĀ

Kultūras aktivitātes ir tās, kurās Latvijas jaunieši iesaistās visregulārāk – kopumā 35% jauniešu vismaz reizi mēnesī piedalās kādā kultūras pasākumā, kamēr dažādās citās aktivitātēs iesaistīto īpatsvars ir ne lielāks par 1/4. Pēdējo piecu gadu laikā kultūras līdzdalība jauniešu vidū ir pieaugusi gandrīz par 10%, kamēr citu aktivitāšu līdzdalības pieaugums bijis nebūtisks. Neviēnā kultūras pasākumā pēdējā gada laikā nav piedalījušies tikai 8% jauniešu. Tātad kopumā Latvijas jauniešu kultūras līdzdalība vērtējama kā izteikti augsta.

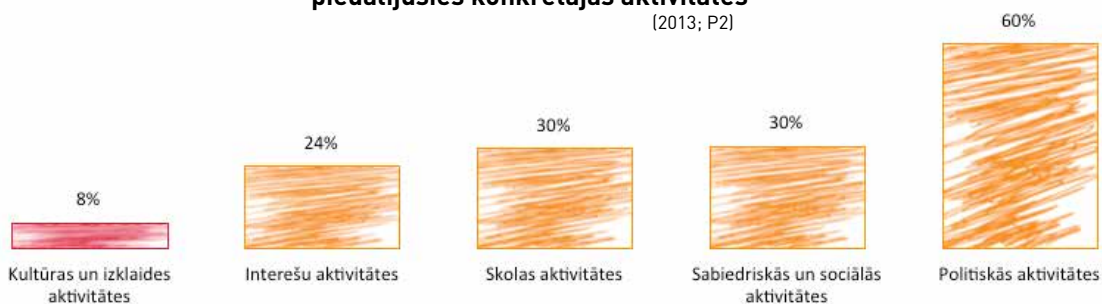
Jaunieši, kuri piedalās konkrētajās aktivitātēs vismaz 12 reizes gadā

(2013; P2)

Jaunieši, kuri nevienu reizi nav piedalījušies konkrētajās aktivitātēs

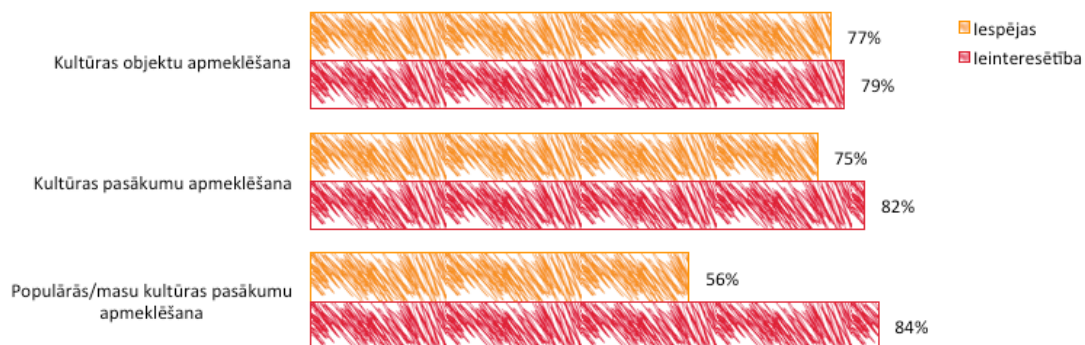
(2013; P2)

Jauniešu ieinteresētība apmeklēt dažādus kultūras pasākumus ir lielāka nekā viņiem pieejamās iespējas to darīt. Īpaši izteikta atšķirība starp iespējām un jauniešu ieinteresētību ir populārās jeb masu kultūras pasākumu aspektā – tos vēlētos apmeklēt 84% jauniešu, bet iespējas apmeklēt ir tikai 56%. Daudz lielākas ir jauniešu iespējas apmeklēt kultūras objektus un kultūras pasākumus, bet arī šajos gadījumos jauniešu ieinteresētība ir augstāka nekā pieejamās iespējas.

Jauniešu iespējas un ieinteresētība līdzdalībai kultūras aktivitātēs kā skatītājiem

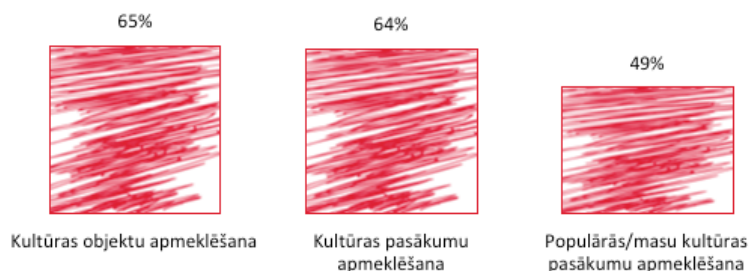
(2012; P1)

Vērtējot, kāds ir to jauniešu īpatsvars, kuriem ir gan iespējas, gan interese kultūras līdzdalībai, novērojams, ka aptuveni 2/3 jauniešu ir iespējas un vēlme apmeklēt kultūras objektus un kultūras pasākumus, savukārt tikai 1/2 jauniešu ir pieejami populārās jeb masu kultūras pasākumi.

Jaunieši, kuriem ir gan iespējas, gan ieinteresētība kultūras līdzdalībai kā skatītājiem

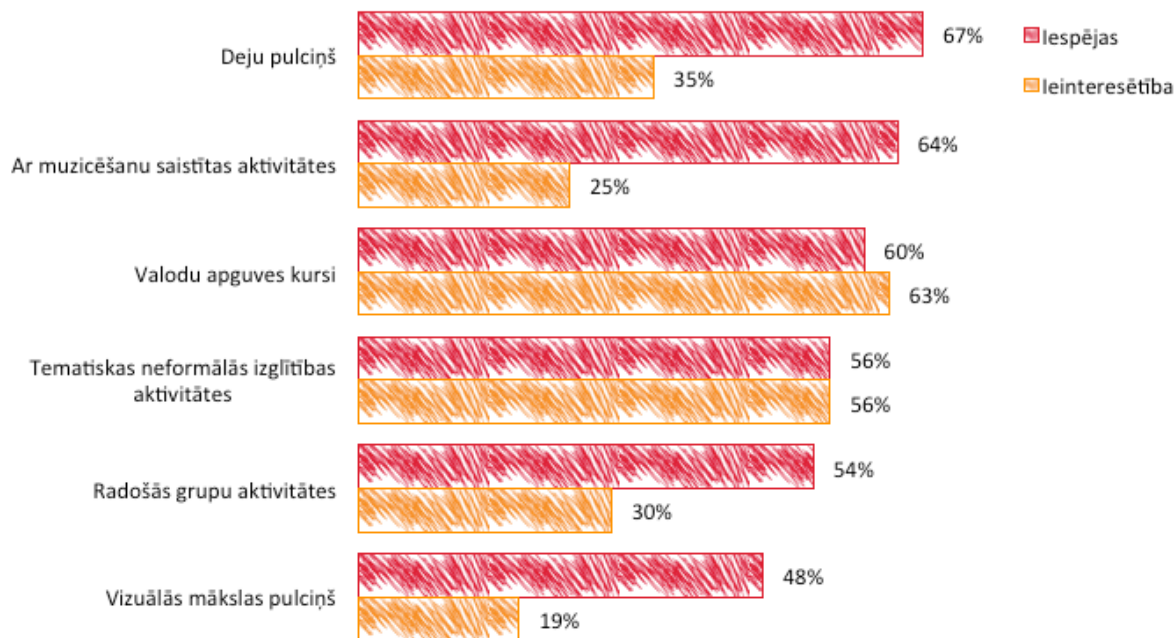
(2012; P1)

Būtiski, lai jaunieši piedalītos kultūras aktivitātēs ne tikai pasīvi – kā apmeklētāji –, bet arī kā aktīvi līdzdalībnieki. Šādā aspektā novērojams, ka jauniešu ieinteresētība būt aktīviem kultūras aktivitāšu dalībniekiem ir daudz zemāka nekā pasīviem skatītājiem. Visvairāk jauniešu ir ieinteresēti valodas apguvē un neformālās izglītības aktivitātēs, kamēr par cita veida aktivitātēm (dejošana, muzicēšana, vizuālā māksla, radošās nodarbības) interesi izsaka ne vairāk kā 1/3 jauniešu. Būtiski uzsvērt, ka jauniešiem pieejamās iespējas aktīvai kultūras līdzdalībai ir daudz plašākas nekā viņu ieinteresētība tajās piedalīties – piemēram, iespējas dejot, muzicēt, zīmēt un gleznot ir nodrošinātas vairāk kā 1/2 jauniešu, kamēr tajās ieinteresēto īpatsvars nepārsniedz 1/3. Līdztekus tomēr vērojams, ka iespēja piedalīties sev interesējošās aktivitātēs (valodu apguve, neformālā izglītība) jauniešiem ir pilnvērtīgi nodrošināta.

Jauniešu iespējas un ieinteresētība aktīvai kultūras līdzdalībai kā dalībniekiem

(2012; P1)

Tajā pašā laikā pētījumu dati arī liecina, ka reģionos ārpus lielajām pilsētām jauniešu pieeja kultūras aktivitātēm un pasākumiem ir ierobežota. Sporta un izklaides, kultūras aktivitātes ir tās, kuras jaunieši vēlētos izmantot biežāk un daudzveidīgāk, nekā viņi to dara šobrīd. Kultūras patēriņā jaunieši izsaka vēlmi pēc plašākām teātra, kino un klubu aktivitāšu iespējām.

SECINĀJUMI

Kopumā Latvijas jaunieši ir aktīvi kultūras patēriņā (kā skatītāji), bet ne tik aktīvi – kultūras līdzdalībā (kā dalībnieki). Kultūras patēriņš pēdējo piecu gadu laikā jauniešu vidū ir pieaudzis straujāk nekā līdzdalība dažādās cita veida aktivitātēs. Kultūras līdzdalību ierobežo jauniešiem pieejamās iespējas – vēlme piedalīties dažāda veida pasākumos ir lielāka, nekā šobrīd pieejamās iespējas to darīt, īpaši attiecībā uz populārās jeb masu kultūras pasākumiem. Īpaši ieinteresēti jaunieši ir valodu apgūvē un neformālās izglītības aktivitātēs, kuras savukārt jauniešiem ir pilnībā nodrošinātas. Kā nepilnīga ir vērtējama kultūras pieejamība reģionos, īpaši ārpus lielajām pilsētām – te dzīvojošajiem jauniešiem kultūras aktivitāšu piedāvājums ir visai ierobežots kā kvantitatīvi, tā kvalitatīvi.

Kopumā jaunieši vecumā no 15 līdz 24 gadiem daudz biežāk nekā citu vecuma grupu pārstāvji apmeklē tādas kultūras aktivitātes kā kino, bibliotēkas, koncerti, sporta pasākumi, kā arī biežāk lasa grāmatas. Savukārt kultūras objektu, muzeju, galeriju un teātru apmeklēšanas rādītāji jauniešu vidū ir līdzīgi citām vecuma grupām. Vērtējot 15 līdz 30 gadus veco jauniešu intereses, Latvijā ir viens no ES augstākajiem rādītājiem teātru, deju pasākumu un operu apmeklēšanā. Ja ES dalībvalstīs vidēji 42% ir apmeklējuši šādus pasākumus, tad Latvijā 59% (līdzīgi rādītāji ir arī Igaunijā, Čehijā un Austrijā). Arī pieminekļu, muzeju un galeriju apmeklēšanas rādītājs Latvijā ir augstāks nekā vidēji ES (67%) – kopumā 79% jauniešu Latvijā ir tos apmeklējuši (arī šādā aspektā Igaunija, Čehija un Austrija ir līdzīgas valstis). Savukārt kino un koncertu apmeklētības rādītāji Latvijā ir līdzīgi ES vidējiem rādītājiem.

2009. gadā pēc EK pasūtījuma *Joint Research Centre* veica pētījumu, lai novērtētu, cik lielā mērā ES dalībvalstu izglītības sistēmas (pamatizglītības un vidējās izglītības līmenī) iekļauj un sekmē radošuma prasmju attīstīšanu. Šajos mērījumos Latvijas izglītības radošuma indekss ir daudz zemāks nekā ES vidējais (līdz ar tādām valstīm kā Bulgārija, Ungārija, Polija, Rumānija un Slovākija), kamēr Igaunijas indekss ir izteikti augstāks nekā ES vidēji, bet Lietuvas – nedaudz augstāks nekā Latvijas. Tas ļauj secināt: lai gan Latvijas jaunieši ir izteikti aktīvi kultūras patēriņā, tomēr aktīvas piedalīšanās un radošuma attīstīšanā ir vēl daudz izaicinājumu.

SOCIĀLĀ IEKĻĀUŠANA

SOCIĀLĀ
IEKĻĀUŠANA

Jauniešu bezdarbs, sociālā nevienlīdzība sabiedrībā kopumā, ierobežotas jauniešu iespējas līdzdalībā un politisko lēmumu pieņemšanā, nabadzības risks daudzām jauniešu grupām – tie ir tikai daži no aspektiem, kuri nosaka sociālās iekļaušanas tēmas aktualitāti kā Latvijā, tā ES mērogā. 2010. gads tika noteikts par Eiropas gadu cīņai pret nabadzību un sociālo atstumtību, uzsverot to cilvēku pamattiesības uz cienīgu dzīvi un pilnvērtīgu dalību sabiedrības dzīvē, kas dzīvo trūkumā un ir sociāli atstumti.

Jaunieši ir viena no sociāli visneaizsargātākajām grupām, īpaši pēckrīzes gados, kad strauji palielinājās bezdarbs, samazinājās gan pašu jauniešu, gan viņu ģimeņu ienākumi un finansiālās iespējas, izteikti pieaugot nabadzības un sociālās atstumtības riskam, un tas jauniešu vidū ir augstāks kā citās vecuma grupās.

Iekļaujoša izaugsme ir viena no stratēģijas „Eiropa 2020” prioritātēm. Tā paredz palielināt iesaisti darba tirgū, uzlabot iemaņu apguvi un pastiprināt cīņu pret nabadzību (līdz 2020. gadam paredzot samazināt nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto ES iedzīvotāju skaitu par 20 miljoniem). EK 2013. gada ieteikumos ekonomiskās situācijas uzlabošanai Latvijā nabadzības mazināšana minēta kā viena no būtiskākajām politikas īstenošanas jomām, pamatojoties datos, ka Latvijā ir viens no augstākajiem nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvara rādītājiem ES. Īpaši tiek uzsvērta nepieciešamība pievērst uzmanību bērnu nabadzībai (ņemot vērā faktu, ka nabadzības riska ģimenēs dzimušiem bērniem ir ļoti grūti izkļūt no nabadzības riska grupas arī savā turpmākajā dzīvē).

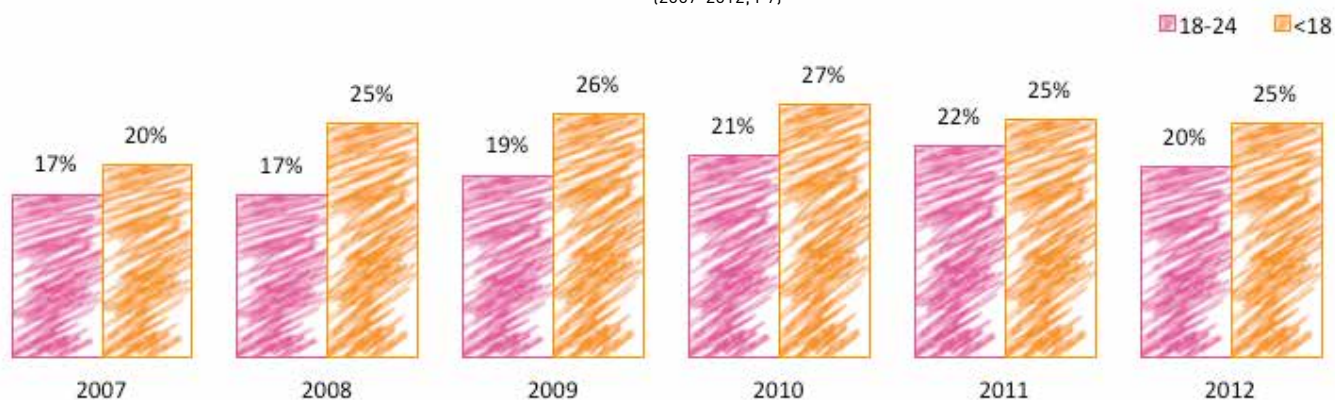
Sociālā iekļaušana ir starpsektorāla joma – tā prasa izglītības, labklājības, ekonomikas, reģionālās attīstības un veselības jomu pārstāvju kopdarbu. Tas nozīmē, ka sociālās iekļaušanas sekmīgums lielā mērā atkarīgs no valsts un pašvaldību iestāžu, kā arī nevalstiskā sektora pārstāvju sadarbības vēlmēm, iespējām un prakses.

JAUNIEŠU SOCIĀLĀ IEKĻAUSĀNA LATVIJĀ

Saskaņā ar Eurostat datiem 18–24 gadu veco jauniešu vidū nabadzības riskam pakļauto īpatsvars Latvijā 2012. gadā bijis 20%, kas ir zemākais rādītājs pēdējo trīs gadu laikā (bet joprojām viens no augstākajiem rādītājiem pēdējo sešu gadu laikā). Latvijā kopumā nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars 2012. gadā bijis 19% un pēdējo četrus gadus tas ik gadu samazinājies. Tātad situācija jauniešu mērķa grupā ir līdzīga situācijai Latvijas iedzīvotāju vidū kopumā. Tajā pašā laikā negatīvāka ir situācija nepilngadīgo jauniešu un bērnu mērķa grupā – katrs ceturtais jauniešs tajā ir pakļauts nabadzības riskam, un šis rādītājs ir bijis stabils pēdējo piecu gadu laikā.

Nabadzības riskam pakļauto jauniešu īpatsvars

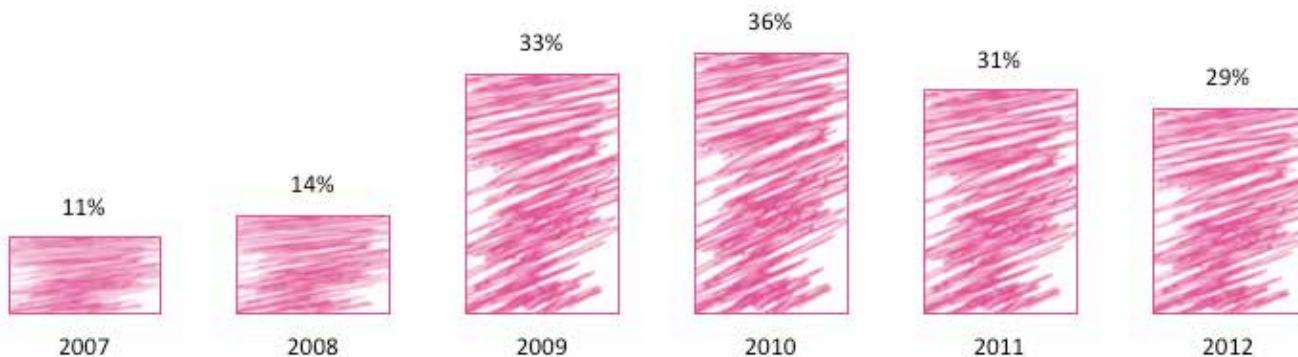
(2007-2012; P7)

Latvijā krīzes gados bija viens no augstākajiem jauniešu bezdarba rādītājiem ES valstu vidū. Pēdējo divu gadu laikā jauniešu bezdarbs gan ir samazinājies, tomēr joprojām augstāks (29%) nekā vidēji ES valstīs (23%) un divreiz augstāks, kā tas ir bijis pirmskrīzes periodā.

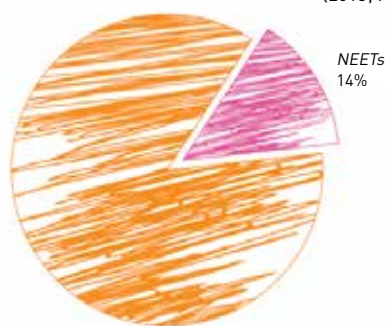
Jauniešu (15–25) bezdarba līmenis

(2007-2012; P7)

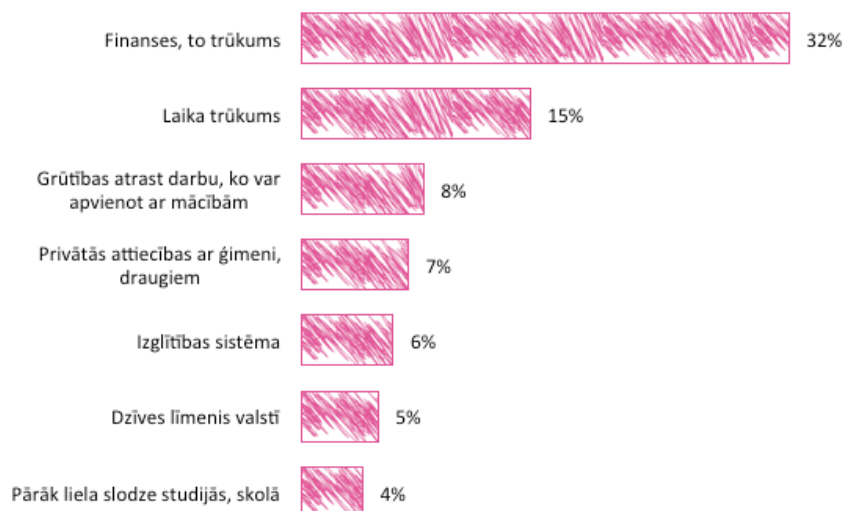
Viena no prioritārām sociālās iekļaušanas mērķa grupām ir jaunieši, kas nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (tā saucamie *NEET* („*Not in Education, Employment, or Training*”)). Pēc Izglītības un zinātnes ministrijas rīcībā esošajiem datiem 2012. gada sākumā skolu (vidējo izglītību) nepabeigušo un izglītībā neiesaistīto iedzīvotāju īpatsvars (18–24) bija 10,5%, savukārt 7,1% ir personas (vecumā no 15 līdz 24 gadiem), kas meklē darbu, bet nav iesaistīti izglītībā. Vadoties pēc Izglītības un zinātnes ministrijas un Labklājības ministrijas datiem, aptuveni 30 tūkstošus jauniešu Latvijā var uzskatīt par jauniešiem, kas nemācās, nestrādā vai neapgūst arodu.

Jaunieši (15–24), kas nemācās, nestrādā, neapgūst arodu (2013; P7)

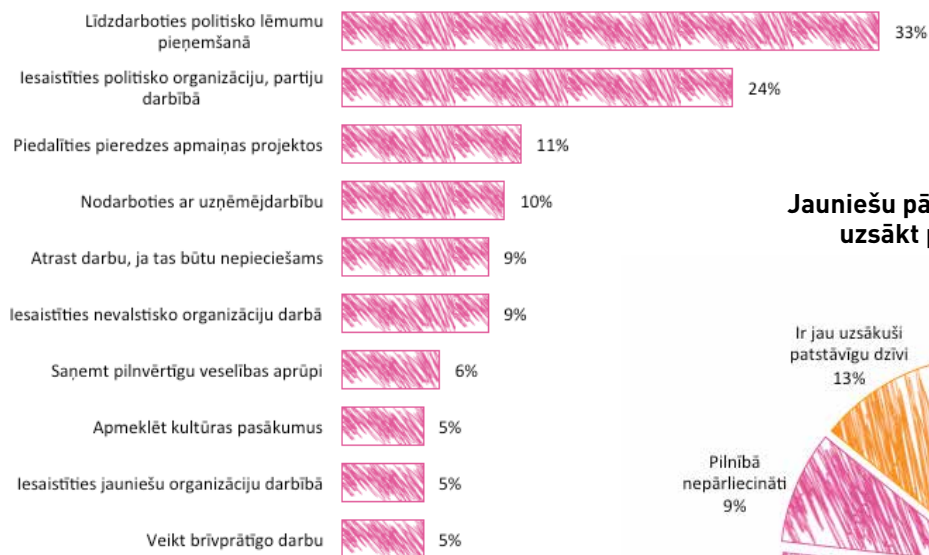
Sociālās atstumtības riskus labi ilustrē dati par to, kas ir galvenie iemesli, kādēļ jaunieši nav pilnībā apmierināti ar savu dzīvi. Pēdējo trīs gadu laikā nemainīga bijusi jauniešu visbiežāk minētā atbilde: finansiālas problēmas, nepietiekami naudas līdzekļi un neliela darba samaksa. Bieži tiek minēti arī tādi iemesli kā bezdarbs, grūtības atrast darbu vai savienot to ar mācībām, kā arī laika trūkums, ko varētu saistīt ar jauniešu lielu noslodzi mācībās.

Galvenie iemesli neapmierinātībai ar savu dzīvi (2013; P12)

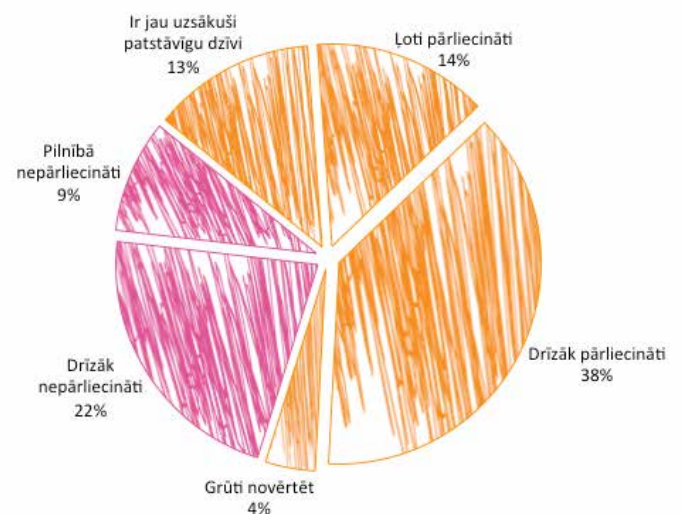

Sociālās atstumtības riskus papildus raksturo arī jauniešu vērtējumi par to, kādos aspektos viņu iespējas ir ierobežotas. Šādā skatījumā vērojams, ka jaunieši jūtas pilnībā atstumti no iespējām ietekmēt politiskos lēmumus – 33% novērtē, ka viņiem nav nekādu iespēju tos ietekmēt un 24% – atzīst, ka nav nekādu iespēju iesaistīties politisko organizāciju darbībā. Sociālās atstumtības riski saistīti arī ar jauniešu mobilitātes iespējām un iespējām iesaistīties uzņēmējdarbībā – aptuveni 1/10 jauniešu uzskata, ka viņiem nav nekādu iespēju veikt šādas aktivitātes. Tāpat katrs desmitais jauniešs novērtē, ka viņiem nav nekādu iespēju atrast darbu, kā arī nav iespēju iesaistīties nevalstisko organizāciju darbā. Jāmin arī, ka 6% jauniešu novērtē, ka viņiem nav pieejama pilnvērtīga veselības aprūpe. Līdz ar to jāuzsver, ka pēdējo piecu gadu laikā jauniešu vērtējumi par savām iespējām nav būtiski mainījušies.

Iespējas, kuras jaunieši novērtē kā sev pilnībā nepieejamas (2013; P6)

Jauniešu pārliecība par spējām uzsākt patstāvīgu dzīvi (2012; P1)

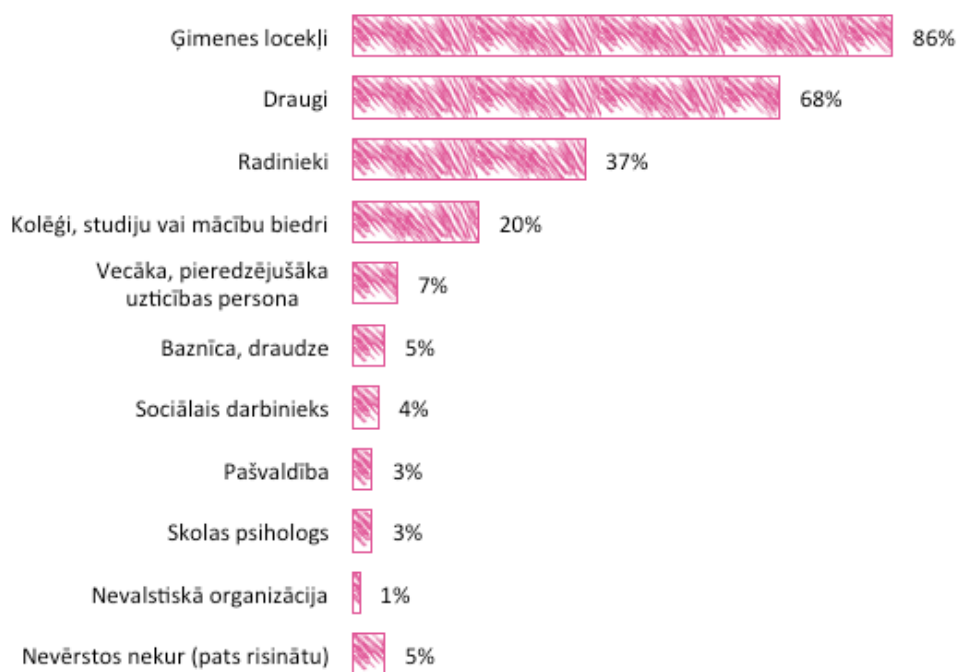

Viens no būtiskiem sociālās atstumtības un nabadzības riska faktoriem ir patstāvīgas dzīves uzsākšana neatkarīgi no vecākiem (mājokļa atrašana vai iegāde, pastāvīga darba atrašana, pietiekamu ienākumu gūšana u. c.). Tikai 13% jauniešu ir uzsākuši patstāvīgu dzīvi jau vecumā līdz 25 gadiem, kamēr absolūtajam vairākumam ir kopīga māsaimniecība ar saviem vecākiem. Aptuveni 1/3 jauniešu novērtē, ka nav pārliecināti par savām spējām uzsākt patstāvīgu dzīvi (1/10 norāda, ka ir pilnībā nepārliecināti), kamēr kopumā 52% tomēr jūtas pārliecināti par sevi un savām spējām dzīvot patstāvīgi (lai gan tikai 14% ir ļoti pārliecināti).

Pozitīvi vērtējams fakts, ka problēmu un sarežģītu situāciju gadījumā absolūtajam vairākumam Latvijas jauniešu būtu pie kā vērsties pēc palīdzības un viņi to arī darītu. Tikai 5% jauniešu novērtējuši, ka paši mēģinātu tikt galā un nevērstos ne pie viena pēc palīdzības. Vairākums vērstos pie ģimenes locekļiem (86%) vai draugiem (68%). Katrs trešais jauniešs palīdzību meklētu pie radniekiem, bet katrs piektais – pie kolēģiem vai studiju un mācību biedriem. Tajā pašā laikā - ņemot vērā, ka to jauniešu īpatsvars, kuri sarežģītās situācijās vērstos pēc palīdzības pie konkrētiem speciālistiem vai formālām institūcijām, ir ļoti neliels (mazāk nekā 5%), kritiski vērtējama valsts un pašvaldību atbalsta sistēma jauniešu problēmu risināšanā.

Kur vērstos pēc emocionālas vai materiālas palīdzības sarežģītā situācijā

(2012; P1)

SECINĀJUMI

Latvijā salīdzinoši liels ir nabadzības riskam pakļauto jauniešu īpatsvars, īpaši starp nepilngadīgajiem jauniešiem, kur katrs ceturtais jaunietis ir pakļauts nabadzības riskam. Pie tam situācija šādā aspektā pēdējo piecu gadu laikā nav būtiski mainījusies. Tāpat akūta ir jauniešu bezdarba problēma – lai gan pēdējo pāris gadu laikā bezdarba rādītāji ir samazinājušies, tomēr tie joprojām ir daudz augstāki nekā pirmskrīzes periodā. Pie tam jaunieši uzskata, ka viņu iespējas atrast darbu, ir ļoti ierobežotas.

Latvijā ir aptuveni 30 tūkstoši jauniešu, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu – šo jauniešu sociālā iekļaušana ir viens no būtiskākajiem tuvākajā laikā risināmajiem jautājumiem. Šādā kontekstā būtiski ņemt vērā, ka jaunieši palīdzību sarežģītās situācijās visbiežāk meklētu pie ģimenes locekļiem un radniekiem, kamēr izteikti zema ir uzticēšanās un ekspektācijas valsts un pašvaldību nodrošinātajai palīdzībai un atbalstam.

Taču sociālās atstumtības riski saistīti ne tikai ar bezdarba un nabadzības faktoriem, bet būtisks riska faktors ir arī ierobežotas jauniešu iespējas iesaistīties politisko lēmumu pieņemšanā, iekļauties mobilitātes aktivitātēs un nodarboties ar uzņēmējdarbību. Tāpat satraucošs ir fakts, ka gandrīz katrs desmitais jaunietis uzskata – viņam nav pieejama pilnvērtīga veselības aprūpe. Tas nozīmē, ka svarīgi risināt ne tikai ar nodarbinātību un materiālo nodrošinātību, bet arī sabiedrisko un pilsonisko līdzdalību saistītus jautājumus.

Vidēji ES dalībvalstīs sociālās atstumtības un nabadzības riskam ir pakļauti aptuveni 20% iedzīvotāju. Jauniešu vidū šis rādītājs ir augstāks un sasniedz gandrīz 30%. Latvija ir viena no dalībvalstīm (līdz ar Bulgāriju, Rumāniju, Ungāriju, Īriju un Lietuvu), kurā šie rādītāji ir izteikti augstāki nekā citās ES dalībvalstīs. Atšķirībā no lielākās daļas ES valstu Latvijā nabadzības un sociālās atstumtības risks ir lielāks tieši nepilngadīgo jauniešu vidū. Jauniešu sociālās iekļaušanas situācija īpaši pasliktinājās 2008.–2010.gada laika periodā, kas bija saistīts ar ekonomiskās krīzes radīto bezdarba pieaugumu.

Latvijā novērojams arī viens no augstākajiem ES rādītājiem nepilngadīgo jauniešu īpatsvaram, kuri dzīvo nepiemērotos mājokļos (nelabiekārtotos, pārapdzīvotos u. tml.) – ja ES valstīs vidēji tikai 8% nepilngadīgo jauniešu dzīvo šādos mājokļos, tad Latvijā gandrīz 30% (līdzīgi rādītāji ir Ungārijā, Rumānijā un Bulgārijā). Jāuzsver gan, ka pēdējo piecu gadu laikā situācija Latvijā šādā aspektā ir uzlabojusies, lai arī ne tik strauji kā citās valstīs.

Arī veselības aprūpes pieejamības aspektā Latvijas jauniešu iespēju ierobežotības indikators ir būtiski augstāks nekā vidēji ES dalībvalstīs – ja Latvijā aptuveni 6% 18–24 gadus vecie jaunieši novērtē, ka viņiem nav pieejama pilnvērtīga veselības aprūpe (līdzīgs rādītājs ir tikai Bulgārijā), tad ES valstīs vidēji šādu jauniešu īpatsvars ir tikai 3%.

Savukārt jauniešu, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu, īpatsvars Latvijā ir līdzīgs kā vidēji ES dalībvalstīs, lai arī tas ir augstāks nekā Lietuvā un Igaunijā.

IZGLĪTĪBA UN APMĀCĪBA

IZGLĪTĪBA UN
APMĀCĪBA

Augstākās izglītības modernizācija, darba tirgus pieprasījuma lielāka integrācija izglītības saturā, neformālās izglītības atzīšana – tās ir būtiskākās EK prioritātes izglītības un apmācību jomā. Stratēģijā “Eiropa 2020” viens no pieciem ES mērķiem 2020. gadam ir – līdz 10% samazināt to skolēnu skaitu, kas agri pamet skolu, un vismaz līdz 40% paaugstināt to 30 līdz 34 gadus veco ES iedzīvotāju skaitu, kuri ir ieguvuši augstāko izglītību.

ES dalībvalstis ir vienojušās būtiski uzlabot jauniešu izglītības un apmācību iespējas, gan attīstot mūžizglītības un izglītības mobilitātes nodrošinājumu, gan sekmējot izglītības un apmācību kvalitāti un efektivitāti, gan integrējot mācību saturā radošumu, inovāciju un uzņēmējdarbības prasmes. Kā arī izglītība tiek definēta par svarīgu mehānismu aktīva pilsoniskuma, sociālās vienlīdzības un taisnīguma sekmēšanai.

EK aktualizē arī vairākus citus ar izglītību un apmācībām saistītus jautājumus. ES iniciatīvas „Jaunatne kustībā” ietvaros tiek veicināta mācību mobilitāte, nodrošinot jauniešiem iespējas apgūt zināšanas un prasmes citās ES dalībvalstīs, tādejādi attīstot viņu cilvēkkapitālu, starpkultūru kompetenci un citu valodu apguves iespējas. ES Jaunatnes stratēģija savukārt uzsver jauniešu darba kā ārpuskolas izglītības nozīmi jauniešu nodarbinātības iespēju uzlabošanā, sociālās atstumtības mazināšanā un saturīga brīvā laika pavadīšanā. Kā trešā būtiskā iniciatīva jāuzsver mūžizglītība, kas nodrošināma arī pēc formālās izglītības ieguves, akcentējot nepieciešamību arvien papildināt izglītību un prasmes.

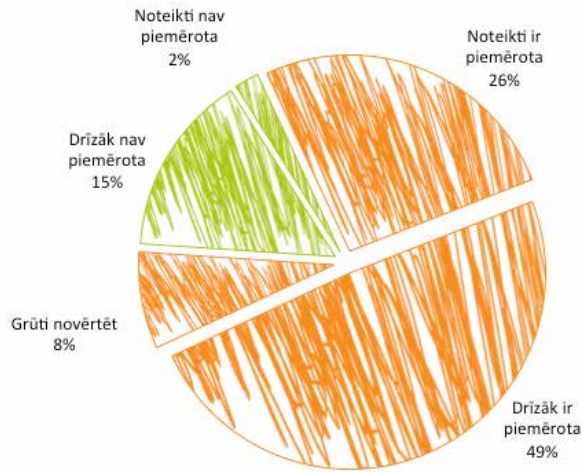
Neņemot vērā īstenotos ES un nacionālā līmeņa pasākumus, pētījumu un statistikas dati liecina, ka izglītības un apmācību iespēju un rezultātu progress ES kopumā ir neliels un nepietiekams, lai 2020. gadā sasniegtu definētos mērķus. Būtiskākie izaicinājumi joprojām saistīti ar izglītības satura modernizāciju, neformālās izglītības atzīšanu un salīdzinoši lielo jauniešu skaitu, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu.

JAUNIEŠU IZGLĪTĪBA UN APMĀCĪBA LATVIJĀ

Kopumā jaunieši pozitīvi vērtē iegūto izglītību. Absolūtais vairākums (75%) uzskata, ka viņu izglītības pieredze ir piemērota, lai iekļautos darba tirgū. Tikai 17% jauniešu ir kritiski par iegūto izglītību. Izteikti pozitīvāk savas iegūtās izglītības piemērotību darba tirgum vērtē tie, kas ieguvuši augstāko izglītību, kamēr kritiskāki ir tie, kuri ieguvuši tikai vidējo izglītību.

Iegūtās izglītības piemērotība, lai iekļautos darba tirgū (2012; P1)

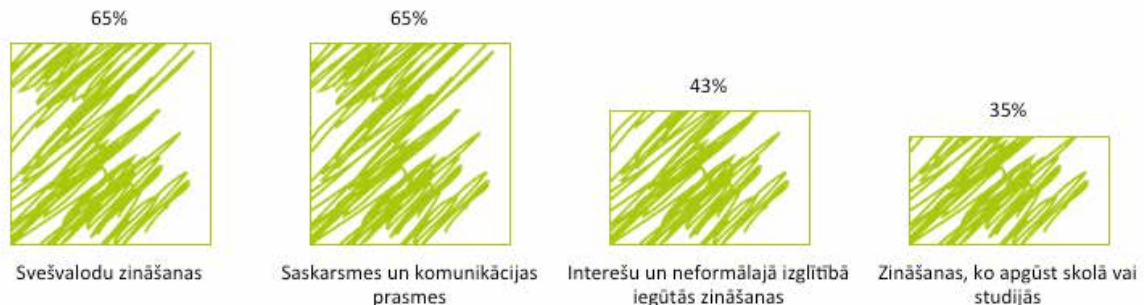
(2012; P1)

Svešvalodu zināšanas un saskarsmes un komunikācijas prasmes vairākums jauniešu novērtē kā tādas, kas viņiem sniedz ievērojamas priekšrocības iekļauties darba tirgū. Salīdzinoši liels ir arī to jauniešu īpatsvars, kuri kā būtiskas novērtē zināšanas, ko ieguvuši interešu vai neformālās izglītības veidā. Tajā pašā laikā - salīdzinoši vismazāk jauniešu kā konkurētspējīgas vērtē tās zināšanas, ko iegūst skolā vai studijās. Tas nozīmē, ka formālās izglītības loma un efektivitāte ir viens no izglītības aspektiem, kam jāpievērš pastiprināta uzmanība.

Prasmes, kas sniedz ievērojamas priekšrocības iekļauties darba tirgū

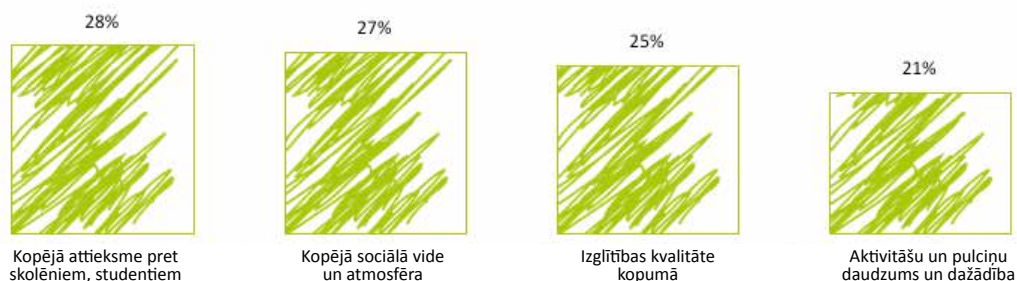
(2012; P1)

Lai gan absolūtais vairākums jauniešu pozitīvi vērtē dažādus ar savu izglītību saistītus aspektus, galēji pozitīvus novērtējumus sniedz ne vairāk kā 1/3 jauniešu. Salīdzinoši visbiežāk ļoti pozitīvi tiek vērtēta kopējā attieksme pret skolēniem un studentiem (28%), kā arī kopējā sociālā vide izglītības iestādē (27%). Tikai 1/4 jauniešu ļoti pozitīvi vērtē savas izglītības kvalitāti kopumā. Un tikai katrs piektais jaunietis ļoti pozitīvi novērtē izglītības iestādē piedāvāto pulciņu daudzumu un dažādību.

Ļoti pozitīvi novērtētie izglītības un izglītības iestādes aspekti

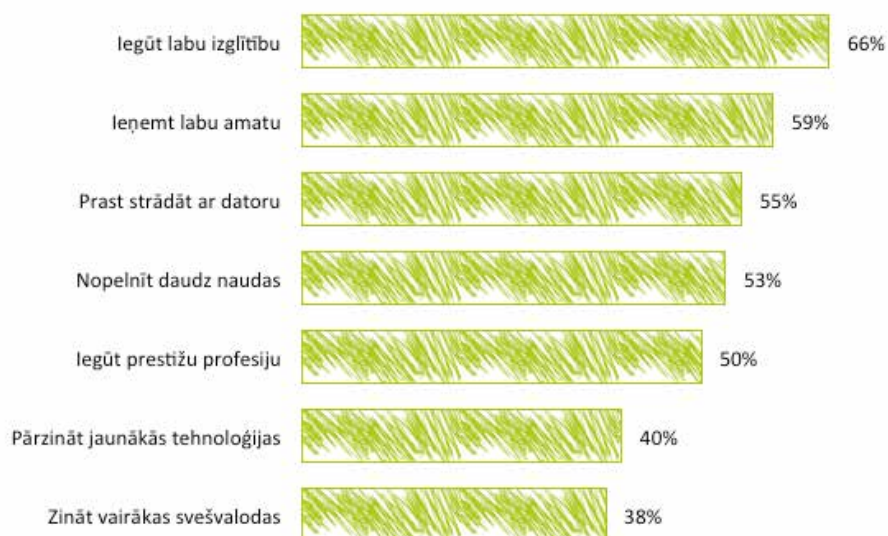
(2012; P1)

2/3 jauniešu labas izglītības ieguvu novērtē kā sev ļoti būtisku vērtību. Jauniešu vidū laba izglītība ir daudz nozīmīgāka vērtība par iespējām ieņemt labu amatu (59%), nopelnīt daudz naudas (53%) vai prestižas profesijas ieguvu (50%). Tas ļauj secināt, ka izglītības vērtība kopumā nav samazinājusies un, iespējams, ir pat pieaugusi. Kā īpaši svarīgas jaunieši novērtē prasmes strādāt ar datoru (55%) un jaunāko tehnoloģiju pārzināšanu (40%). Tajā pašā laikā negatīvi jāvērtē jauniešu attieksme pret svešvalodu apguvi – tikai aptuveni katrs trešais jaunietis (38%) vairāku svešvalodu zināšanas novērtē par sevi ļoti būtisku vērtību.

Jauniešiem ļoti būtiski izglītības faktori

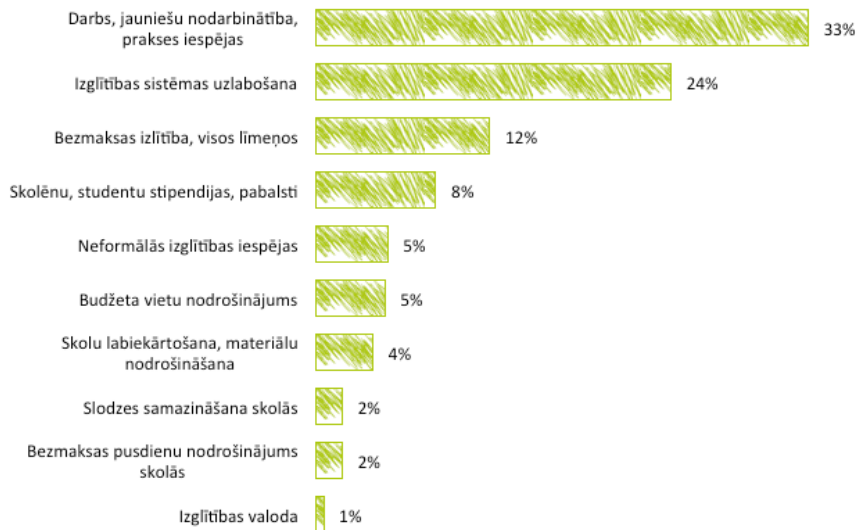
(2013; P6)

Lai gan kopumā jaunieši ar savu izglītību ir apmierināti, samērā daudz ir arī jautājumu, kurus jaunieši novērtē kā valdībai risināmus izglītības jomā. Jauniešu nodarbinātība un prakses iespējas (33%) un izglītības sistēmas uzlabošana kopumā (24%) ir tās izglītības jomas problēmas, kuras jaunieši visbiežāk uzskata kā steidzami risināmas. Aptuveni 1/10 jauniešu norāda uz dažādiem ar finansējumu saistītiem izglītības sistēmas aspektiem: bezmaksas izglītības pieejamība, stipendiju un pabalstu nepieciešamība, budžeta vietu plašāka pieejamība. Neliela daļa jauniešu saskata problēmas neformālās izglītības iespējās, skolu labiekārtošanā, arī mācību slodzē.

Valdībai risināmie būtiskie jautājumi izglītības jomā

(2013; P2)

Tajā pašā laikā aptuveni 2/3 jauniešu uzskata, ka viņiem ir lielas iespējas iegūt tādu izglītību, kādu viņi paši vēlas. Pie tam – šis rādītājs nav būtiski mainījies pēdējo piecu gadu laikā.

Ir lielas iespējas iegūt tādu izglītību, kā vēlas

(2007/2012; P6)

SECINĀJUMI

Kopumā jaunieši ir apmierināti ar viņiem pieejamām izglītības iespējām, kā arī ar izglītības piemērotību darba tirgum. Labas izglītības ieguve jauniešiem ir nozīmīga vērtība, pie tam - būtiskāka par iespējām nopelnīt daudz naudas, iegūt prestižu profesiju vai labu amatu.

Jāsecina, ka izglītības loma kopumā nav mainījies, bet mainās jauniešu prasības pret tās saturu. Arvien samazinās formālās izglītības loma – kā vērtīgākas jaunieši novērtē zināšanas un prasmes, ko iegūst interešu un neformālajā izglītībā. Tas norāda, ka nepieciešams nopietni pārskatīt formālās izglītības saturu un efektivitāti, integrējot tajā zināšanas, prasmes un iemaņas, kas veido jauniešu konkurētspēju mūsdienu globālajā pasaulē. Kā īpaši nozīmīgas jaunieši novērtē svešvalodu zināšanas un saskarsmes un komunikācijas prasmes.

Vairākums jauniešu uzskata, ka viņiem ir lielas iespējas iegūt tādu izglītību, kādu viņi paši vēlas. Tajā pašā laikā jaunieši uzskata, ka ir daudz problēmjautājumu izglītības jomā, kurus valdībai būtu jārisina. Viena no akūtākajām problēmām ir jauniešu prakses iespējas un nodarbinātība. Tāpat jaunieši izsaka bažas par izglītības sistēmas kvalitāti kopumā. Īpaši jāuzsver arī finansiālo iespēju aspekts, kuru jaunieši bieži norāda kā risināmu jautājumu (bezmaksas izglītības pieejamība, stipendijas, budžeta vietas u. c.).

ES dalībvalstu izglītības sistēmas un izglītības saturs ievērojami atšķiras dažādās valstīs, tāpēc iespējas salīdzināt datus ir ierobežotas. Piemēram, atšķiras laiks, ko dažādās valstīs jaunieši pavada formālās izglītības ieguvei (Luksemburgā un Slovēnijā tie ir 15 gadi, kamēr Somijā – 20 gadi). Kopumā novērojama tendence palielināties formālās izglītības sistēmā pavadītajam laikam, kas saistīts ar dalībvalstu centieniem pagarināt obligātās izglītības laika periodu (piemēram, pazeminot formālās izglītības uzsākšanas vecumu).

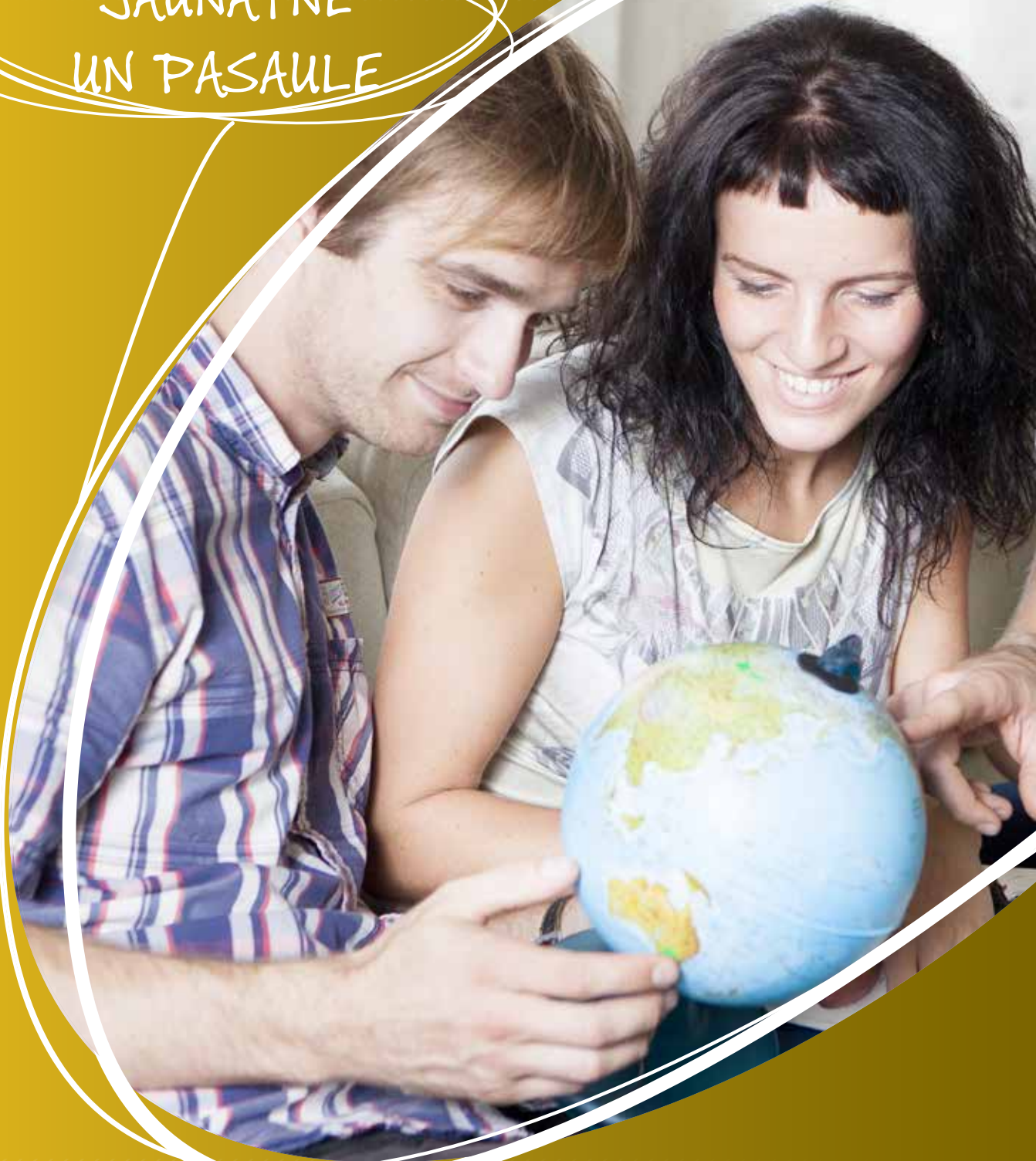
Priekšlaicīga skolas pamešana ir viena no izglītības sociālajām problēmām, kas aktuāla daudzām ES dalībvalstīm (īpaši augsts šis rādītājs ir Maltā, Portugālē un Spānijā). Latvijas rādītājs (12%) gan ir zemāks nekā ES vidējais (14%), pie tam – pēdējo desmit gadu laikā tas ir samazinājies par aptuveni 5%. Jāmin gan, ka satraucoši ir dati dzimumu dalījumā – ja 18–24 gadus veco sieviešu vidū priekšlaicīgi skolu pametušo īpatsvars ir aptuveni 7%, tad vīriešu vidū divas reizes augstāks (15%).

Augstāko izglītību ieguvušo iedzīvotāju īpatsvars vecumā no 30 līdz 34 gadiem Latvijā ir līdzīgs kā ES dalībvalstīs vidēji. Tai pat laikā – sieviešu vidū augstāko izglītību ieguvušo personu īpatsvars (48%) ir gandrīz divas reizes augstāks kā vīriešu vidū (25%), un tas ir izteikti augstāks nekā ES vidēji (38%).

Līdz ar Bulgāriju, Ungāriju, Poliju, Rumāniju un Slovākiju Latvijā ir viens no zemākajiem to 15 līdz 24 gadus veco jauniešu īpatsvaram, kuri ir iesaistīti neformālajā izglītībā – ja ES vidēji tie ir 9% jauniešu, tad Latvijā tikai 2%. Pie tam – tas ir arī daudz zemāks rādītājs nekā Igaunijā (5%) un Lietuvā (8%).

Savukārt mācību mobilitātē Latvijas jaunieši neatpaliek no ES dalībvalstu vidējā rādītāja – aptuveni 15% jauniešu vecumā no 15 līdz 29 gadiem ir mācījušies vai piedalījušies apmācībās ārvalstīs.

JAUNATNE
UN PASAULE

JAUNATNE UN PASAULE

Ņemot vērā stratēģijā „Eiropa 2020” definētos ES mērķus – ilgtspēja klimata pārmaiņu un enerģijas patēriņa aspektā, nabadzības un sociālās atstumtības mazināšana – jauniešu zināšanas par globāliem jautājumiem un gatavība iesaistīties to risināšanā ir viens no ilgtermiņā izšķirošiem attīstības faktoriem. Iecietības, sociālās iekļaušanas un starptautiskās konkurētspējas aspektā būtiskas ir ES iniciatīvas, kas veicina jauniešu pārrobežu mobilitāti un sadarbību (brīvprātīgā darba, prakses un mācību aktivitāšu ietvaros).

Viens no septiņiem pamatprincipiem, kas definēts Latvijas Jaunatnes likumā, ir mobilitātes un starptautiskās sadarbības nodrošināšanas princips. Tas paredz nepieciešamību nodrošināt jauniešiem iespēju būt mobiliem, apgūt zināšanas un prasmes ārpus savas dzīvesvietas un veicināt citu valstu ieteikumu, kā arī labās prakses apmaiņu un ieviešanu Latvijas jaunatnes politikā. Šī principa ievērošana jaunatnes politikas plānošanā un īstenošanā nodrošina jauniešu pilnvērtīgu un vispusīgu attīstību, veicina iekļaušanos sabiedrībā un darba tirgū, kā arī sekmē jauniešu dzīves kvalitātes uzlabošanu. Mobilitātes veicināšana mācību, pētniecības vai brīvprātīgā darba nolūkā un atbalsts daļbāi dažādās mobilitātes programmās un projektos ir iekļauts arī vairākos politikas plānošanas dokumentos: Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2007.–2013. gadam, Jaunatnes politikas pamatnostādņēs 2009.–2018. gadam, Mūžizglītības politikas pamatnostādņēs 2007.–2013. gadam.

Ne mazāk būtiska joma ir jauniešu iespēja iesaistīties tiešā vai netiešā komunikācijā par globāliem jautājumiem ar lēmumu pieņēmējiem. Tam EK velta lielu uzmanību, regulāri organizējot tematiskas konferences, seminārus, apmācību un pieredzes apmaiņas iespējas. Par īpaši veiksmīgu jauniešu iesaistes mehānismu ES līmenī tiek atzīts strukturētais dialogs, kas ļauj ļoti detalizēti apkopot jauniešu viedokļus lokālā, reģionālā un nacionālā līmenī un tos iestrādāt Eiropas līmeņa politikas plānošanas dokumentos.

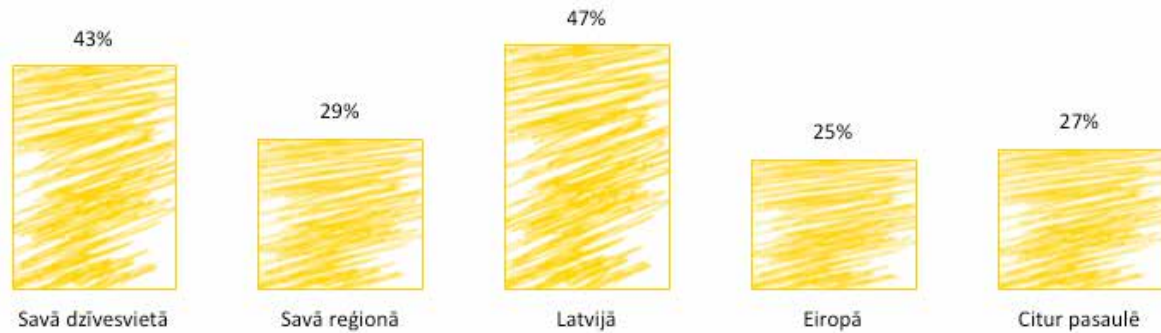
Tēmas būtiskumu nosaka arī arvien izteiktākie globalizācijas procesi pasaulē kopumā. No vienas puses, jaunieši ir būtiska mērķa grupa, kas ilgtermiņā var risināt tādus jautājumus kā klimata pārmaiņas, ilgtspējīga attīstība, nabadzības un nevienlīdzības mazināšana, cilvēktiesību ievērošana. No otras puses, jaunieši paši ir viena no neaizsargātākajām un globalizācijas īpaši ietekmētākajām mērķa grupām.

JAUNATNE UN PASAULE LATVIJĀ

Tikai aptuveni puse jauniešu regulāri seko informācijai par notiekošo savā dzīvesvietā (pilsētā/pagastā) un Latvijā, bet tikai aptuveni 1/4 – par notiekošo Eiropā, pasaulē vai savā reģionā. Zīmīgi, ka notikumiem Latvijā jaunieši seko daudz aktīvāk nekā notiekošajam savā pilsētā vai reģionā. Tas rāda, ka kopumā Latvijas jauniešu interese par lokāla, reģionāla, nacionāla un globāla mēroga aktualitātēm ir visai neizteikta.

Regulāra sekošana informācijai par notiekošo

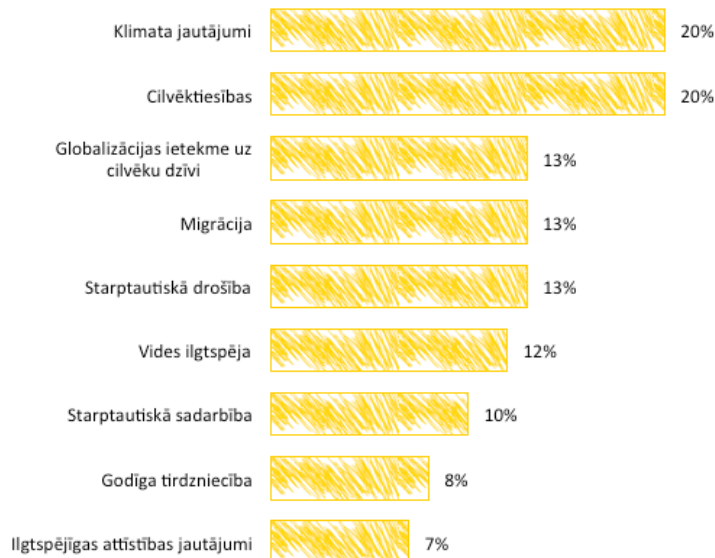
(2012; P1)

Salīdzinoši labi jaunieši ir informēti par klimata un cilvēktiesību jautājumiem – katrs piektais jauniešs novērtē, ka par šīm tēmām ir ļoti labi informēts. Dažādas citas globāli aktuālas tēmas Latvijas jauniešiem ir mazāk zināmas – ne vairāk kā 1/10 jauniešu ir ļoti labi informēti par globalizāciju, migrāciju, starptautisko drošību, vides ilgtspēju u. c.

Par konkrētajām tēmām ļoti labi informēto jauniešu īpatsvars

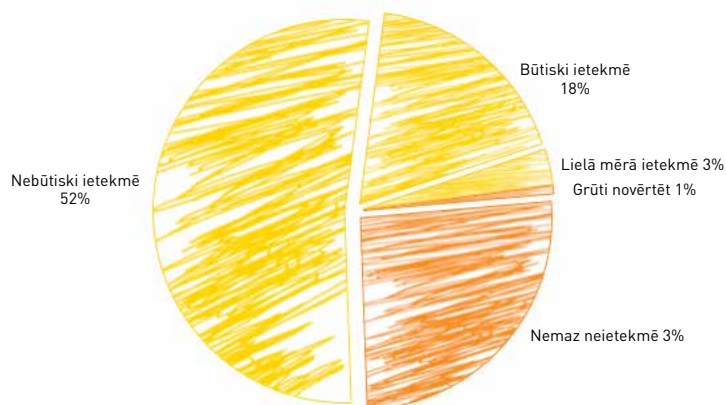
(2013; P6)

Jauniešu interesei un gatavībai iesaistīties globālu jautājumu risināšanā izšķirošs ir viņu vērtējums par iespējam ietekmēt situāciju pasaulē kopumā, kā arī apzināšanās, ka notikumi citur pasaulē ietekmē arī pašus. Tikai 21% jauniešu uzskata, ka viņu personīgā rīcība ietekmē notiekošo pasaulē kopumā, kamēr 53% novērtē, ka tas ietekmē nebūtiski, bet 26% ir pārliecināti, ka nemaz neietekmē.

Personīgās rīcības ietekme uz notiekošo citur pasaulē

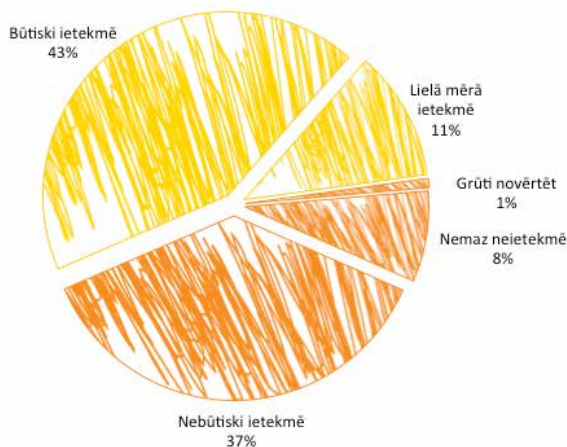
(2013; P6)

Savukārt par to, ka notiekošais citur pasaulē ietekmē viņus personīgi, ir pārliecināti kopumā 54% jauniešu. Salīdzinot dažādas jauniešu grupas, biežāk par to pārliecināti ir latvieši, Kurzemē un Zemgalē dzīvojošie, vidusskolu skolēni, kā arī tie, kuri nekur nemācās un nestrādā, un tie, kuri savas ģimenes materiālo stāvokli vērtē kā drīzāk trūcīgu. Savukārt retāk šādu novērtējumu pauž 13–15 gadus veci jaunieši, cittautieši, Latgalē dzīvojošie, pamatskolu un arodskolu skolēni, kā arī tie, kuri ģimenes materiālo nodrošinātību vērtē kā ļoti pārtikušu.

Citur notiekošā ietekme uz jauniem personīgi

(2013; P6)

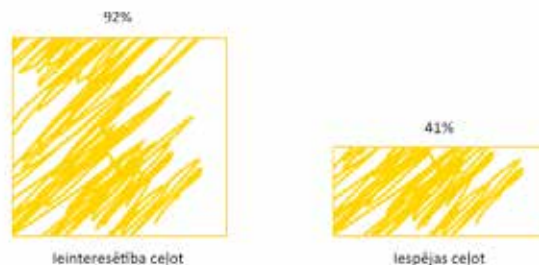
Gatavība iesaistīties globālu jautājumu risināšanā lielā mērā saistīta arī ar vērtējumiem par to, cik lielā mērā jauniešiem ir iespējams ietekmēt lēmumu pieņemšanu kopumā. Tikai aptuveni 1/10 jauniešu uzskata, ka jauniešiem kopumā ir lielā mērā iespējams ietekmēt lēmumus Latvijā, Eiropā vai citur pasaulē. Nedaudz vairāk ir to jauniešu, kuri uzskata, ka ir iespējams ietekmēt lēmumus savā reģionā (19%) vai savā pilsētā, pagastā (28%). Jāpiemin arī, ka liela daļa (aptuveni 2/5) jauniešu uzskata, ka lēmumus ir iespējams ietekmēt nedaudz, tomēr to nevar uzskatīt par būtisku motivatoru līdzdalības veicināšanai.

Mobilitāte, tai skaitā pārrobežu mobilitāte, ir viena no būtiskām aktivitātēm, kas veicina jauniešu interesi un līdzdalību globālu procesu izzināšanā un ietekmēšanā. Latvijas jauniešu ieinteresētība ceļot uz citām valstīm ir izteikti liela – kopumā 92% jauniešu izsaka interesi doties ceļojumos ārpus valsts. Tajā pašā laikā – tikai 41% jauniešu novērtē, ka viņiem ir iespēja ceļot. Tas nozīmē, ka Latvijas jauniešu mobilitātes iespējas un vēlmes tikai daļēji tiek īstenotas.

Jauniešu iespējas un ieinteresētība ceļot uz citām valstīm

(2012; P1)

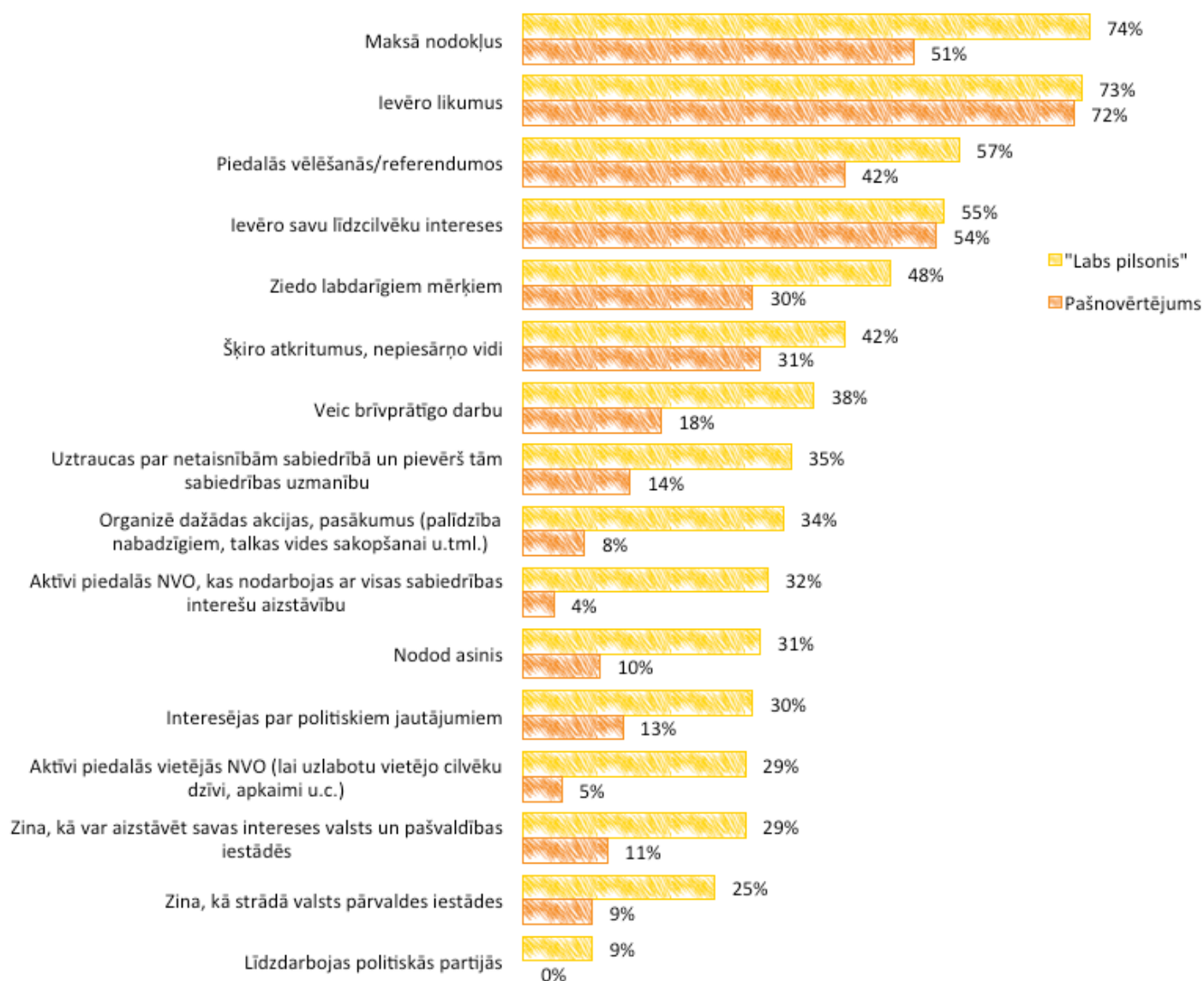

Interesi par pasaulē notiekošo un gatavību piedalīties var saistīt arī ar jauniešu priekšstatiem par to, kas ir labs pilsonis. Nodokļu maksāšana, likumu ievērošana, dalība vēlēšanās, līdzcilvēku interešu ievērošana, ziedošana labdarībai – tās ir aktivitātes, kādas vismaz 1/2 Latvijas jauniešu (15–25) uzskata par atbilstošām apzīmējumam "labs pilsonis". Pašvērtējumā par savām pilsoniskajām aktivitātēm jaunieši novērtē, ka būtiskākās laba pilsoņa aktivitātes veic arī paši (zemākus rādītājus par nodokļu maksāšanu un piedalīšanos vēlēšanās iespējams skaidrot ar faktu, ka ne visi jaunieši ir jau iekļāvušies darba tirgū, un ne visi ir sasnieguši pilngadību, lai varētu piedalīties vēlēšanās).

Tajā pašā laikā ir daudz par ne tik būtiskām novērtētas laba pilsoņa pazīmes, kurās paši jaunieši ir ievērojami neaktīvāki. Piemēram, jaunieši uzskata, ka labam pilsonim jāpiedalās nevalstisko organizāciju darbā, jāorganizē dažādas sociālās palīdzības akcijas un pasākumi, jāveic brīvprātīgais darbs, bet tikai neliela daļa jauniešu paši šādas aktivitātes veic. Kopumā novērojams, ka jauniešu iesaistīšanās vairāk raksturīga aktivitātēs, kas neprasa aktīvu līdzdalību un darbošanos. Tāpat zīmīgi, ka līdzdarbību politiskajās partijās jaunieši neuzskata par pilsoniskumam būtisku aktivitāti, lielāku uzsvāru liekot uz nevalstiskā sektora un individuālām aktivitātēm.

Jauniešu priekšstati par 'labu pilsoni' un pašu aktivitātes

(2012; P1)

SECINĀJUMI

Tikai neliela daļa jauniešu Latvijā interesējas par notiekošo ārpus savas valsts. Līdztekus par notiekošo valstī kopumā jaunieši interesējas vairāk nekā par notikumiem savā dzīvesvietā un reģionā. Vismaz daļēji to iespējams saistīt ar jauniešu uzskatu, ka viņiem personīgi ir ļoti maza ietekme uz notiekošo citur pasaulē. Tajā pašā laikā vairākums uzskata, ka notiekošais citur pasaulē noteikti ietekmē Latvijā dzīvojošos jauniešus.

Jaunieši ir arī skeptiski savos vērtējumos par iespējam ietekmēt lēmumus lokālā, reģionālā, nacionālā vai starpnacionālā līmenī, kas visdrīzāk arī ietekmē jauniešu pasivtāti līdzdalībā dažādās sabiedriskās un politiskās aktivitātēs, kas saistītas ar globāli nozīmīgu jautājumu risināšanu.

Kopumā jaunieši nesaskata nepieciešamību iesaistīties politiskās un formālās aktivitātēs, bet par būtiskākām uzskata nevalstiskā sektora un individuālas personīgas aktivitātes. Tas savukārt nozīmē, ka lielāka uzmanība jāpievērš efektīvu jauniešu iesaistes mehānismu radīšanai, kā arī reālas un praktiskas jauniešu ietekmes uz lēmumu pieņemšanu nodrošināšanā.

Jauniešu līdzdalība globālu jautājumu risināšanā ES līmenī ir izteikti zema – vidēji ES dalībvalstīs ne vairāk kā 5% jauniešu piedalās tādu organizāciju darbībā, kuras nodarbojas ar klimata pārmaiņu, cilvēktiesību vai ilgtspējīgas attīstības jautājumiem. Latvija, Čehija, Igaunija, Francija, Ungārija, Polija un Slovākija ir valstis, kurās jauniešu iesaistīšanās šādās organizācijās ir viszemākā (mazāk par 3%). Savukārt visaktīvākie globālu jautājumu risināšanā ir jaunieši Dānijā, Īrijā, Beļģijā un Zviedrijā (vairāk nekā 8%).

Izņemot dažas valstis (Dānija, Vācija, Luksemburga, Austrija, Somija, Zviedrija), zema ir arī ES dalībvalstu jauniešu līdzdalība sadarbībā ar citu valstu jauniešiem – vidēji ES šādos projektos iesaistījušies tikai 4% jauniešu (Latvijā – 2%).

BRĪVPRĀTĪGAIS DARBS

BRĪVPRĀTĪGAIS DARBS

Jauniešu iesaiste brīvprātīgā darba aktivitātēs ir gan viņu personisks, gan visas sabiedrības būtisks ieguvums. Brīvprātīgajā darbā jaunieši apgūst un iegūst nozīmīgas personīgās un profesionālās prasmes, kas nodrošina viņu konkurētspēju darba tirgū ilgtermiņā. Iesaistīšanās brīvprātīgo sociālajās aktivitātēs ļauj stiprināt arī jauniešu pilsoniskuma apziņu un sociālo līdzatbildību par visai sabiedrībai būtiskiem attīstības procesiem.

ES Jaunatnes stratēģija brīvprātīgā darba jeb precīzāk – brīvprātīgo aktivitāšu (stratēģijā tiek lietots termins angļu valodā ‘*voluntary activities*’, kura saturs ir plašāks nekā apzīmējums ‘*volunteer work*’) – nozīmību akcentē vairākos aspektos. Pirmkārt, tā ir ļoti būtiska neformālās izglītības sastāvdaļa. Otrkārt, brīvprātīgā darba ietvaros aktivizētas jauniešu pārrobežu mobilitātes iespējas. Un, treškārt, brīvprātīgais darbs ir viens no potenciāli veiksmīgiem paaudžu solidaritātes veicināšanas instrumentiem.

ES dalībvalstis pēdējo trīs gadu laikā īpašu uzmanību pievērš jauniešu mobilitātes iespēju paplašināšanai un popularizēšanai, piemēram, attīstot divpusējās vai daudzpusējās jaunatnes apmaiņas programmas. Daļā valstu brīvprātīgais darbs ir viens no mehānismiem sociālās iekļaušanas nodrošināšanai. Būtiskas ir arī dalībvalstu aktivitātes brīvprātīgā darba ietvaros iegūto prasmju atzīšanā, izmantojot tādus instrumentus kā *Youthpass*, *Europass* u. c., kas nodrošina jauniešu sociālo un darba tirgus prasmju attīstīšanu. Brīvprātīgā darba popularizēšanā nozīmīgs ieguldījums bija 2011. gadā īstenotais Eiropas Brīvprātīgā darba gads aktīva pilsoniskuma veicināšanai. Savukārt Eiropas gads aktīvai novecošanai un paaudžu solidaritātei (2012) devis impulsu starppaaudžu brīvprātīgā darba attīstībai, popularizējot kopīgas jauniešu un senioru brīvprātīgo aktivitātes.

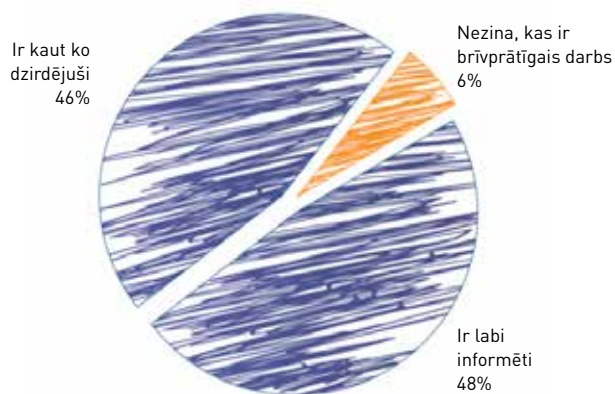
Neskatoties uz šīm un vēl daudzām citām ES, nacionālā un pašvaldību līmeņa aktivitātēm, brīvprātīgā darba aktivitātēs joprojām ir iesaistīta neliela daļa jauniešu. Tātad – tuvāko gadu izaicinājums ir nepieciešamība mazināt šķēršļus brīvprātīgā darba lielākai popularitātei un plašākai jauniešu iesaistei brīvprātīgo aktivitātēs.

JAUNIEŠU BRĪVPRĀTĪGAIS DARBS LATVIJĀ

Jauniešu informētība par brīvprātīgo darbu kopumā ir izteikti augsta, tomēr viņiem nav pietiekamas praktiskas informācijas par iespējām tajā iesaistīties. Absolūtais vairākums – 94% – Latvijas jauniešu apgalvo, ka zina, kas ir brīvprātīgais darbs. Tajā pašā laikā liels ir to jauniešu īpatsvars (45%), kuri uzskata, ka informācija par iespējām veikt brīvprātīgo darbu nav pietiekama. Informācijas trūkumu visvairāk izjūt jaunieši, kuri nekur nemācās, Latgalē dzīvojošie, kā arī tie, kuri ir ieguvuši augstāko izglītību.

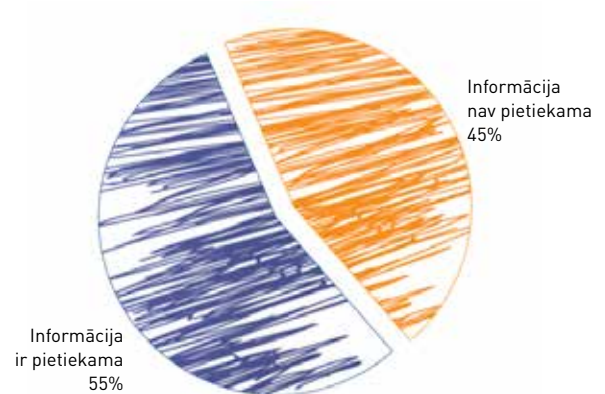
Informētība par to, kas ir brīvprātīgais darbs

(2012; P1)

Informācijas pietiekamība par iespējām veikt brīvprātīgo darbu

(2012; P1)

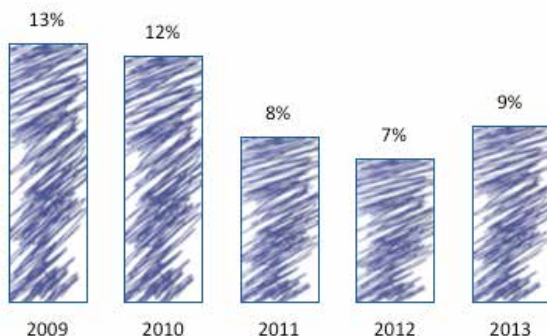

Brīvprātīgā darba veicēju īpatsvars jauniešu vidū pēdējo piecu gadu laikā nav būtiski mainījies – regulāri, vismaz vairākas reizes gadā, brīvprātīgo darbu veic aptuveni 10% jauniešu Latvijā. Pēdējo trīs gadu laikā gan novērojams brīvprātīgajā darbā iesaistīto neliels aktivitātes kritums – ja pirms 4–5 gadiem tajā iesaistīto jauniešu īpatsvars bija vairāk nekā 1/10, tad pēdējos trīs gados – ne lielāks par 1/10.

Kopējais brīvprātīgo darbu veikušo jauniešu īpatsvars gan ir ievērojami lielāks – vismaz vienu reizi gadā brīvprātīgo aktivitātēs iesaistās aptuveni puse no Latvijas jauniešiem. Jāuzsver gan, ka vairumu no šīm aktivitātēm veido tradicionālais ikgadējais vides pasākums „Lielā talka” – ja nebūtu šīs aktivitātes, kopējais brīvprātīgo īpatsvars būtu ievērojami zemāks.

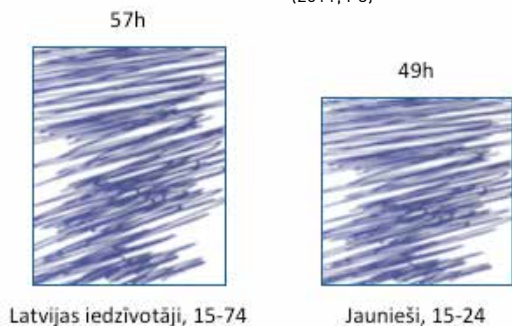
Jauniešu īpatsvars, kas regulāri veic brīvprātīgo darbu

(2009–2013; P2)

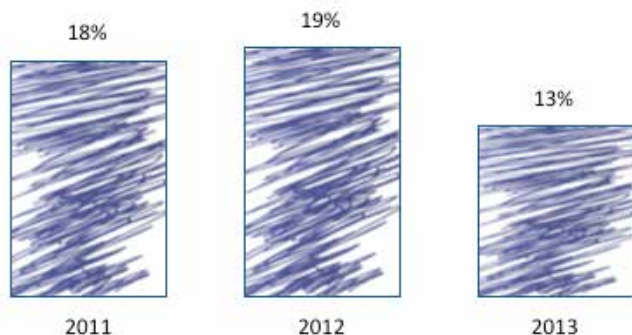
Brīvprātīgajam darbam veltītais laiks vidēji gadā

(2011; P3)

Jauniešu īpatsvars, kuri noteikti vēlas veikt brīvprātīgo darbu tuvākā gada laikā

(2011–2013; P2)

Brīvprātīgie biežāk ir 13–15 gadus veci jaunieši (kopumā aptuveni 2/3 jauniešu no šīs vecuma grupas veic brīvprātīgo darbu vismaz reizi gadā), bet izteikti retāk – 20–25 gadus veci jaunieši (tikai 2/5 veic brīvprātīgo darbu vismaz reizi gadā).

Vidēji viens 15–24 gadus vecs jaunietis gada laikā brīvprātīgā darba aktivitātēm velta 49 stundas sava laika. Viens Latvijas iedzīvotājs kopumā brīvprātīgajam darbam velta vidēji 57 stundas gadā.

Ir vairāk to jauniešu, kuri noteikti vēlētos veikt brīvprātīgo darbu, nekā to, kuri šo darbu veic šobrīd. Aptuveni 1/5 jauniešu izsaka vēlmi tuvākā gada laikā iesaistīties brīvprātīgo aktivitātēs. Tiesa – 2013. gadā novērojams kritums jauniešu ieinteresētībā iesaistīties (tikai 13% izsaka gatavību būt par brīvprātīgajiem). Interesanti, ka gadu pēc Eiropas Brīvprātīgā darba gada (2011) brīvprātīgo jauniešu īpatsvars ir samazinājies, bet brīvprātīgā darba veikšanā ieinteresēto – palielinājies. Gatavību kļūt par brīvprātīgajiem biežāk izteikuši Zemgalē dzīvojošie, sievietes, kā arī tie, kuriem jau ir pieredze brīvprātīgo statusā. Savukārt nevēlēšanos iesaistīties – profesionālo vidējo izglītību ieguvušie.

15–24 gadus vecus jauniešus brīvprātīgā darba veikšanai būtiski motivētu interesantas pieredzes iegūšanas iespējas, brīvā laika pieejamība un kopīgi brīvprātīgo pasākumi. Tāpat jauniešus motivētu konkrētas un praktiskas informācijas pieejamība par iespējām veikt brīvprātīgo darbu, kā arī citu brīvprātīgo pieredzes stāsti un piemēri.

SECINĀJUMI

Kopumā jaunieši ir informēti par to, kas ir brīvprātīgais darbs, tomēr nepilnīgi tiek nodrošināta praktiska informācija par iespējām kļūt par brīvprātīgo. Lai gan vairāk nekā puse jauniešu vismaz reizi gadā veic brīvprātīgo darbu, regulāri brīvprātīgie ir ne vairāk kā 1/10 no Latvijas jauniešiem. Turklāt izteikti zema ir brīvprātīgo aktivitāte pilngadīgo jauniešu vidū. Ir vairāk jauniešu, kuri vēlētos iesaistīties brīvprātīgā darba veikšanā, nekā to, kuri šo darbu jau dara. Kopumā novērojams, ka varētu būt potenciāls regulāro brīvprātīgo jauniešu īpatsvaru palielināt par aptuveni vēl 10%.

Eiropas Brīvprātīgā darba gada iespaidā jauniešu ieinteresētība brīvprātīgā darba veikšanā bija pieaugusi, tomēr tā visbiežāk neparādījās reālā līdzdalībā, un pēc diviem gadiem sāka samazināties arī ieinteresētība brīvprātīgo aktivitātēs. Tas netieši liecina, ka ir nepieciešami regulāri informēšanas un popularizēšanas pasākumi, kā arī jānodrošina praktiska informācija par jauniešu iespējām iesaistīties brīvprātīgo aktivitātēs.

ES valstīs kopumā vidēji 25% jauniešu vismaz reizi gadā piedalās dažādās brīvprātīgo aktivitātēs. Aktīvāki jaunieši brīvprātīgā darba veikšanā ir Dānijā, Īrijā, Nīderlandē un Slovēnijā, bet mazāk aktīvi – Grieķijā, Itālijā, Ungārijā, Polijā un Zviedrijā.

Laika periodā no 2007. gada līdz 2011. gadam ES valstīs jauniešu-brīvprātīgo īpatsvars ievērojami pieaudzis (kopumā par gandrīz 10%). Īrija, Rumānija un Latvija ir valstis, kur brīvprātīgo jauniešu īpatsvars īpaši audzis, un 2011. gadā Latvija bija viena no piecām valstīm, kur jaunieši brīvprātīgā darba veikšanā ir visaktīvākie.

Latvijas jauniešu aktivitātes pieaugumu iespējams skaidrot ar 2008. gadā uzsākto kustību „Lielā talka”, kurā iesaistās aptuveni 200 000 Latvijas iedzīvotāju. Tāpat kā Latvijā, arī citās ES valstīs aktīvāki brīvprātīgo aktivitāšu veicēji ir gados jaunāki jaunieši, bet tie, kuriem ir vairāk nekā 20 gadu, ir mazaktīvi, ko iespējams skaidrot ar iekļaušanos darba tirgū un brīvā laika samazināšanos.

NODARBINĀTĪBA UN
UZŅĒMĒJDARBĪBA

Jauniešu nodarbinātība ir viena no būtiskākajām jaunatnes un arī nodarbinātības politikas jomām gan ES kopumā, gan arī lielākajā daļā dalībvalstu. Tam par iemeslu ir gan ekonomiskās krīzes radītais ļoti augstais jauniešu bezdarbs Eiropā, gan arī ilgtermiņa prognozes par demogrāfiskās slodzes izteiktu palielināšanos lielā daļā ES valstu. Stratēģijā „Eiropa 2020” nodarbinātība tiek definēta par vienu no visbūtiskākajām prioritātēm ES izaugsmei šajā desmitgadē, savukārt EK 2013. gada ieteikumos ekonomiskās situācijas uzlabošanai Latvijā norādīts – valdībai jārīkojas aktīvāk, lai risinātu jaunatnes un ilgstoša bezdarba problēmas (piemēram, īstenojot garantijas jauniešiem shēmu un uzlabojot arodizglītību un apmācību).

ES Padome jauniešu nodarbinātību valstu prezidentūru ietvaros regulāri definē par vienu no tematiskajām prioritātēm, uzsverot jauniešu aktīvu sociālo iekļaušanu, jaunatnes darba nozīmi nodarbinātības veicināšanā, kā arī pāreju no izglītošanās darba tirgū. Īpaši tiek akcentētas arī jauniešu prakses iespējas, nodarbinātības un karjeras konsultāciju pieejamība un formālās un neformālās izglītības sinerģija. Kā alternatīva darba ņēmēja statusam ES līmenī tiek identificēta jaunatnes uzņēmējdarbība un sava uzņēmuma dibināšana, kas ir viena no iespējam jaunatnes bezdarba mazināšanai. Lielā daļā Eiropas valstu arvien vairāk tiek sekmēta izglītība uzņēmējdarbības jomā, piemēram, attīstot sadarbību starp skolām un uzņēmumiem. Vairākās valstīs izstrādātas arī atsevišķas stratēģijas uzņēmējdarbības izglītības ieviešanā un attīstībā.

JAUNIEŠU NODARBINĀTĪBA LATVIJĀ

15–24 gadu vecu jauniešu – bezdarbnieku – skaits kopš 2009. gada Latvijā ir ievērojami samazinājies (tajā skaitā, samazinās arī to jauniešu-bezdarbnieku īpatsvars, kuru bezdarba ilgums ir lielāks par vienu gadu). Samazinājies arī jauniešu īpatsvars bezdarbnieku skaitā kopumā – ja 2009. gadā 15% no visiem bezdarbniekiem bija jaunieši, tad 2013. gadā īpatsvars samazinājies līdz 10%. Absolūtais vairākums jauniešu-bezdarbnieku ir vecuma grupā no 20–24 gadiem (aptuveni 90%), kamēr 15–19 gadu veco jauniešu īpatsvars bezdarbnieku vidū ir ne lielāks par 1/10. Jauniešu bezdarbnieku kopskaitā 17% bija ilgstošie bezdarbnieki, 10% – personas pēc bērna kopšanas atvaļinājuma, 4% – personas ar invaliditāti. Vidējais bezdarba ilgums 2013. gada septembra beigās jauniešiem-bezdarbniekiem bija 108 dienas (aptuveni 3,6 mēneši). Vērtējot pa profesijām pēc pēdējās nodarbošanās, jauniešu vidū par bezdarbniekiem visbiežāk kļuvuši mazumtirdzniecības veikala pārdevēji, palīgstrādnieki, pārdevēji-konsultanti, viesmīļi, pavāri, apkopēji, administratori, būvstrādnieki, tirdzniecības zāles darbinieki un kasieri.

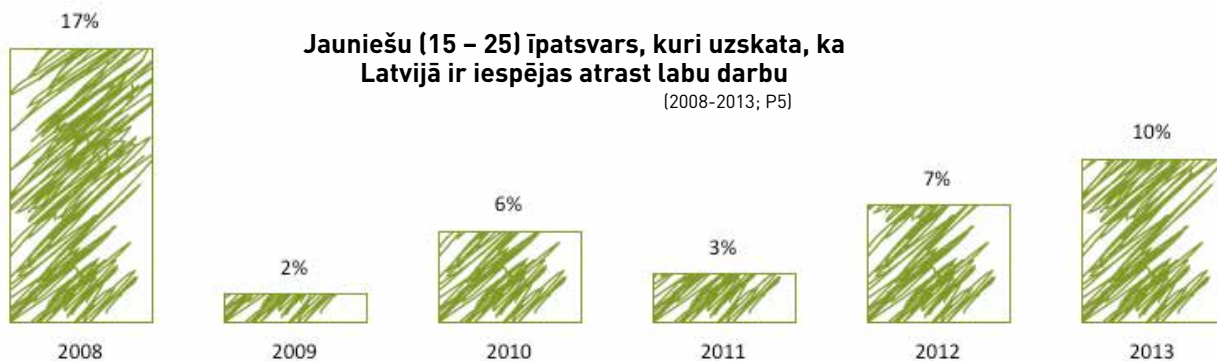
Jauniešu-bezdarbnieku (15-24) skaits

(2008-2013; P4)

Jauniešu (15 – 25) īpatsvars, kuri uzskata, ka Latvijā ir iespējas atrast labu darbu

(2008-2013; P5)

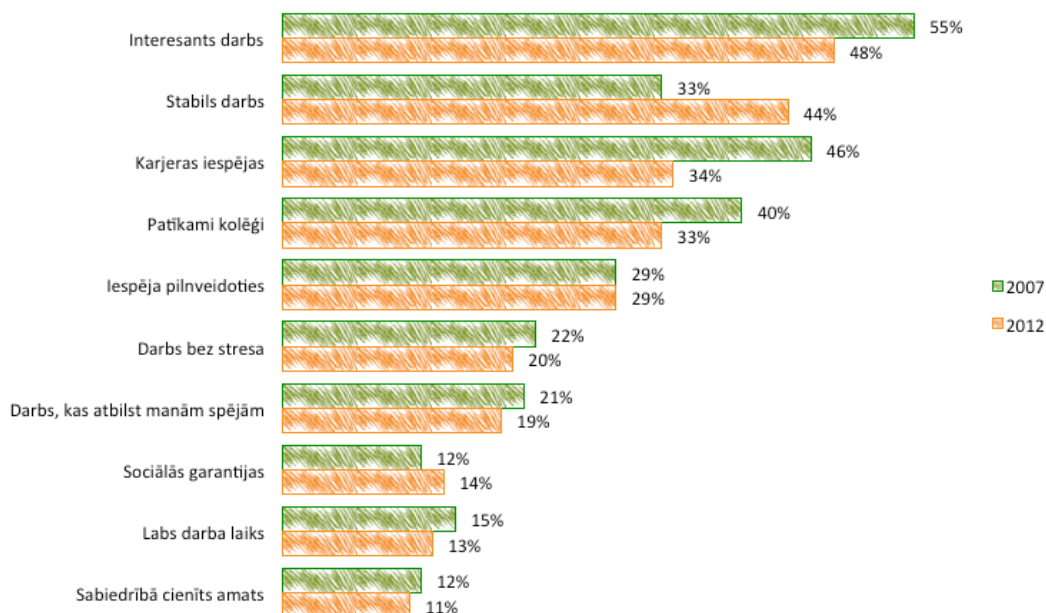

Tikai pavisam neliela daļa (10%) jauniešu uzskata, ka Latvijā ir iespējas atrast labu darbu. Pēdējo trīs gadu laikā šis rādītājs gan ir pakāpeniski pieaudzis, tomēr joprojām nesasniedzot 2008. gada līmeni, kad šādu novērtējumu puda 17% jauniešu.

Pēdējo piecu gadu laikā būtiski mainījušās jauniešu prioritātes attiecībā uz darba vērtību. Izteikti pieaudzis tāda faktora nozīmīgums kā darba stabilitāte, savukārt samazinājies tādu aspektu nozīmīgums kā karjeras iespējas, interesants darbs un patīkami kolēģi. Izteiktas atšķirības vērojamas sociāli demogrāfisko grupu griezumā. 13–15 gadus veciem jauniešiem svarīgāki ir tādi darba aspekti kā interesants darbs, darbs bez stresa, spējām atbilstošs darbs, arī sabiedrībā cienīts amats. 16–19 gadus veci jaunieši vairāk novērtē tādus darba aspektus kā stabils darbs, spējām atbilstošs darbs, iespēja būt starp cilvēkiem. Savukārt 20–25 gadus veciem jauniešiem svarīgāki šķiet tādi darba aspekti kā karjeras iespējas un iespējas pilnveidoties. Jaunieši Rīgā par sev būtiskākiem darba aspektiem biežāk novērtē interesantu darbu un karjeras iespējas, savukārt reģionos dzīvojošie – darba stabilitāti un sociālās garantijas.

Desmit svarīgākie darba aspekti jauniešu vērtējumā

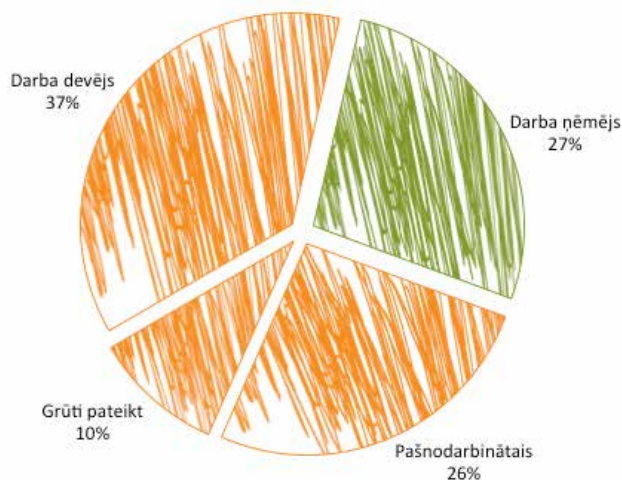
(2007-2012; P6)

Būt par darba ņēmēju vēlas tikai katrs ceturtais jaunietis Latvijā, kamēr lielākais vairākums labprātāk izvēlētos būt par darba devēju (37%) vai pašnodarbinātu personu (26%).

Jauniešu vēlamais statuss darba tirgū

(2012; P1)

SECINĀJUMI

Laī gan jauniešu bezdarbs Latvijā joprojām ir augsts (augstāks nekā ES vidēji), pēdējo trīs gadu laikā tas ir būtiski mazinājies. Samazinās arī to bezdarbnieku īpatsvars, kuriem nav bijis darba 1–3 gadus. Tomēr jauniešu viedokļi par darba tirgu ir pesimistiski – pavisam neliela jauniešu daļa uzskata, ka Latvijā ir iespējams atrast labu darbu.

Novērojams arī, ka izteikti pieaugusi tāda darba aspekta vērtība kā darba stabilitāte, kas norāda uz jauniešu bažām ne tikai par darba iegūšanu, bet ilgtermiņa nodarbinātību. Īpaši izteikti tas vērojams reģionos ārpus lielajām pilsētām. Kā vienas no sekām šādai darba tirgus izpratnei var vērtēt arī jauniešu vēlmi būt par darba devējiem vai pašnodarbinātajiem, nevis darba ņēmējiem.

Tas liecina par nepieciešamību plānot un īstenot tādas jauniešu nodarbinātības veicināšanas aktivitātes, kas nodrošinātu jauniešu potenciāla izmantošanu un realizāciju Latvijas darba tirgū, nevis palielinātu izbraukšanu no valsts darba meklēšanas nolūkos.

ES valstīs kopumā pēdējo desmit gadu laikā ekonomiski aktīvo 15 līdz 30 gadus veco jauniešu īpatsvars sarucis no 66% līdz aptuveni 62%. 25–29 gadus veco jauniešu ekonomiskā aktivitāte nav būtiski mainījusies, kamēr 15–24 gadus veco jauniešu aktivitāte ir nedaudz samazinājusies. Latvijā ir salīdzinoši augsts 20–24 gadus veco jauniešu ekonomiskās aktivitātes rādītājs, kas visdrīzāk norāda uz faktu, ka liela daļa studējošo jauniešu savieno studijas ar darbu.

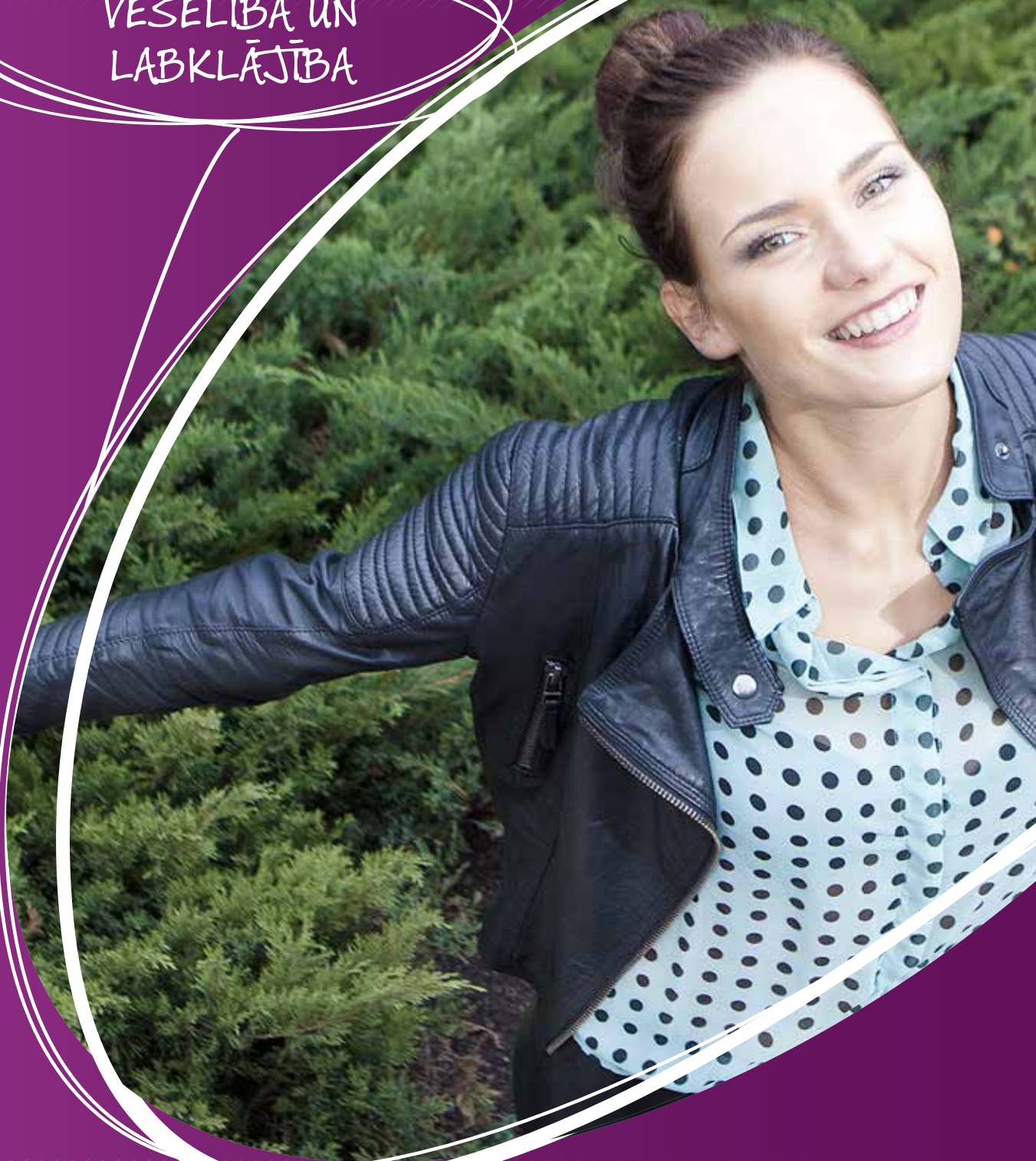
Kopumā Latvija ir viena no tām ES valstīm (blakus Spānijai, Grieķijai, Īrijai, Portugālei un Slovākijai), kurās jauniešu bezdarba problēma ir īpaši aktuāla. Salīdzinot ar citām ES valstīm, Latvijas jaunieši izteikti biežāk kā iemeslu savam bezdarbam min nevis to, ka darba vietas nav pieejamas, bet gan, ka tās netiek pienācīgi atalgotas (šis rādītājs ir augsts arī pārējās Baltijas valstīs).

Pēdējo desmit gadu laikā izteikti pieaudzis to jauniešu īpatsvars, kuri tiek nodarbināti uz nepilna laika darba līgumu pamata – ja 2000. gadā ES tādu bija aptuveni 21%, tad 2012. gadā jau 30% (Latvijā gan šis rādītājs ir tikai aptuveni 1/10). ES valstīs kopumā vidēji 40% jauniešu novērtē, ka vēlētos izveidot savu uzņēmumu, un šādā aspektā Latvijas jauniešu rādītāji ir līdzīgi.

Līdzīgs ES vidējam rādītājam (5%) ir arī Latvijas pašnodarbināto jauniešu īpatsvars vecuma grupā no 20 līdz 24 gadiem. Tajā pašā laikā Latvijā ir viens no augstākajiem ārvalstīs strādājošo jauniešu īpatsvara rādītājiem – ja ES valstīs vidēji tie ir 10% jauniešu, tad Latvijā 17%.

VESELĪBA UN
LABKLĀJĪBA

VESELĪBA UN LABKLĀJĪBA

Smēķēšana, alkohola un narkotiku lietošana, neveselīgas pārtikas patēriņš un aptaukošanās kā neveselīga dzīvesveida sekas – tās ir dažas no būtiskākajām ES līmeņa prioritātēm jauniešu veselības jomā.

Lai gan kopumā ES jauniešu veselības stāvoklis vērtējams kā labs, aktuāli ir jautājumi par veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību un dzīves kvalitātes līmeni atsevišķās jauniešu mērķa grupās – zemu ienākumu ģimenes, ārpusģimenes aprūpē esošie jaunieši, jaunieši-bezdarbnieki, jaunieši lauku apvidos u. tml.

Tāpat novērojams, ka negatīva ietekme uz jauniešu veselību un labklājību bijusi ekonomiskajai krīzei, īpaši attiecībā uz nepilngadīgiem jauniešiem, kuri dzīvo maznodrošinātās ģimenēs, kā arī jauniešiem, kuri zaudējuši darbu un ir ilglaicīgie bezdarbnieki.

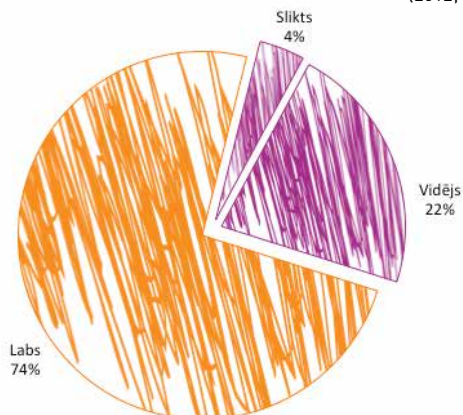
Jauniešu iesaistīšanās fiziskās aktivitātēs un sportā ir arī viens no Latvijas Jaunatnes politikas pamatnostādņu 2009.–2018. gadam apakšmērķiem un jauniešu veselības situācijas uzlabošana – viens no rīcības virzieniem, paredzot jauniešu informētības uzlabošanu, veselīga dzīvesveida veicināšanu, dažāda veida atkarību samazināšanu un jauniešu vajadzībām atbilstošu veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību.

JAUNIEŠU VESELĪBA UN LABKLĀJĪBA LATVIJĀ

Absolūtais vairākums (74%) Latvijas jauniešu savu veselības stāvokli vērtē kā labu. Kritiskāki par savu veselību ir aptuveni 1/4 jauniešu – 22% novērtē, ka viņu veselības stāvoklis ir vidējs, bet 4%, ka tas ir slikts. Savu veselības stāvokli kā labu salīdzinoši biežāk vērtē 13 līdz 15 gadus veci jaunieši.

Sava veselības stāvokļa novērtējums

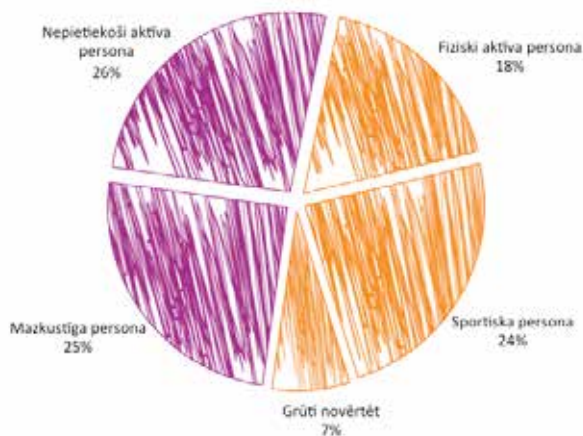
(2012; P1)

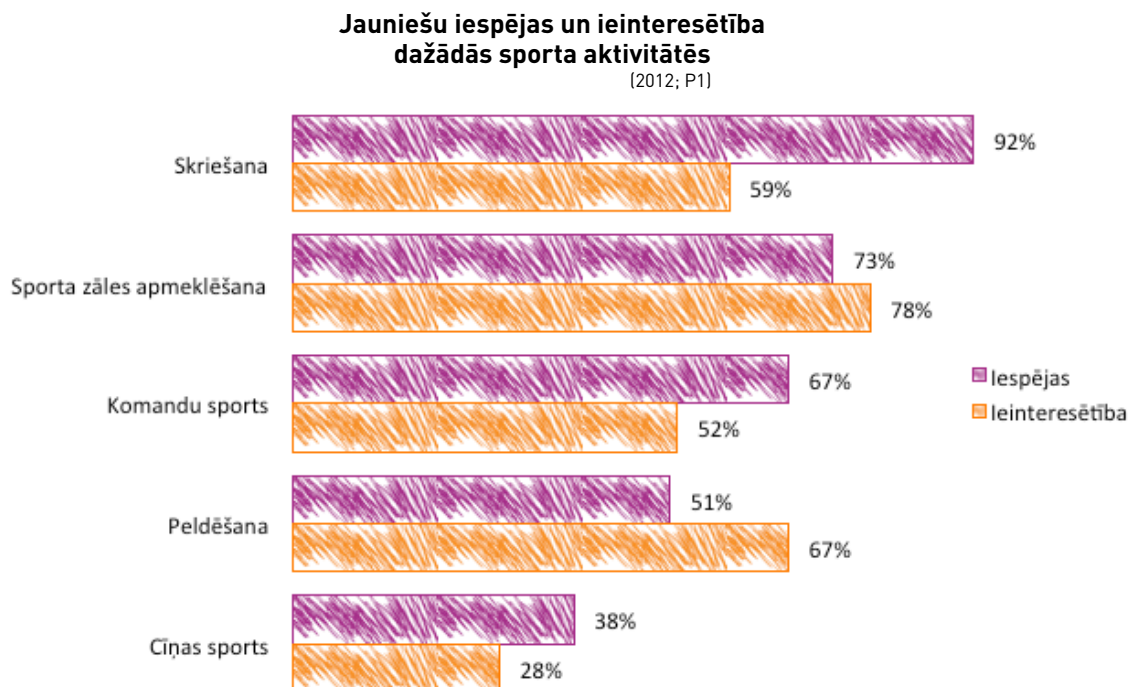
1/4 Latvijas jauniešu var uzskatīt par sportiskām personām (sporta vai fiziskās aktivitātes veic vairāk nekā 5 stundas nedēļā), vēl 1/5 – par fiziski aktīvām personām (2–5 stundas nedēļā), savukārt kopumā 1/2 jauniešu ir nepietiekami aktīvas vai pat mazkustīgas personas (sporta vai fiziskās aktivitātes nepārsniedz 2,5 stundas nedēļā). Fiziski neaktīvas un mazkustīgas personas vairāk pārstāvētas starp jauniešiem vecumā no 20 līdz 25 gadiem, sievietēm, kā arī Rīgā dzīvojošajiem.

Jauniešu fiziskās aktivitātes novērtējums

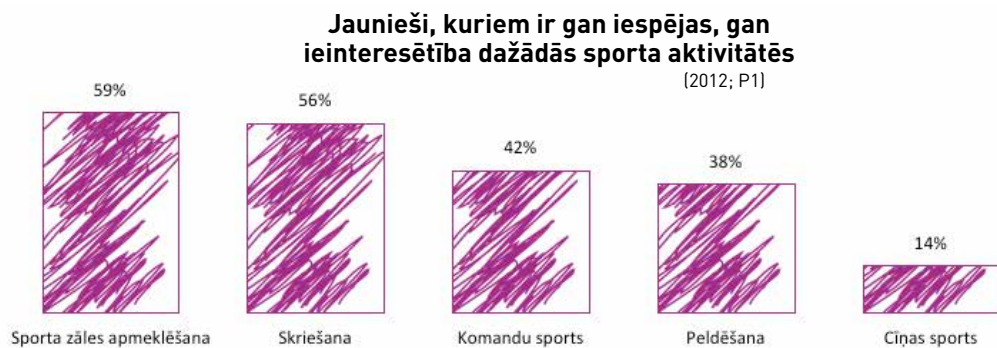
(2012; P1)

Jauniešu sporta aktivitātes, protams, lielā mērā ietekmē viņiem pieejamās iespējas. Vērtējot šādā aspektā, tomēr novērojams, ka tikai dažos gadījumos jauniešu ieinteresētība veikt konkrētas fiziskās aktivitātes ir lielāka nekā iespējas. Skriešanas, komandu sporta, kā arī cīņas sporta iespējas jauniešiem ir plašākas nekā viņu interese tajos iesaistīties (piemēram, iespēja skriet ir 92% jauniešu, kamēr ieinteresēti to darīt ir tikai 59%). Sporta zāles apmeklēšanas iespēja ir pieejama gandrīz visiem, kas to vēlētos - vien 5% ir jauniešu, kuriem ir interese, bet nav iespēju apmeklēt sporta zāli. Savukārt peldēšana ir aktivitāte, kurā ir ieinteresēti kopumā 67% jauniešu, bet tā ir pieejama tikai 51%.

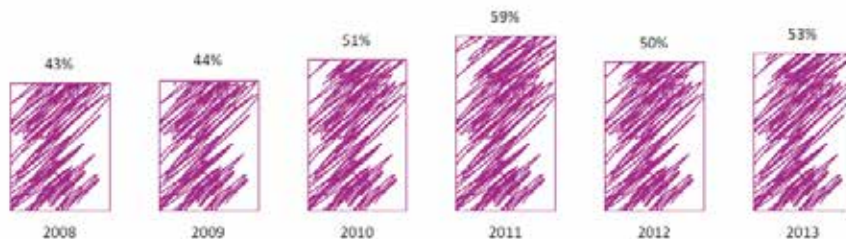
Vērtējot, kāds ir to jauniešu īpatsvars, kuriem ir gan iespējas, gan interese veikt konkrētas fiziskās un sporta aktivitātes, novērojams, ka vairāk nekā 1/2 jauniešu ir gan ieinteresētība, gan iespējas apmeklēt sporta zāli un nodarboties ar skriešanu, aptuveni 2/5 – iespējas un ieinteresētība piedalīties komandu sportā un peldēt, savukārt tikai 1/10 – interese un iespējas nodarboties ar cīņas sportu. Kopumā tas liecina, ka iespējas nodarboties ar sportu jauniešiem ir visumā nodrošinātas, un liela daļa jauniešu ir ieinteresēti to darīt, tomēr ieinteresētība ne vienmēr izpaužas reālā fiziskā aktivitātē.

Pēdējo sešu gadu laikā ievērojami (par aptuveni 10%) pieaudzis to jauniešu īpatsvars, kuri uzskata, ka ikdienā lieto veselīgu pārtiku – ja 2008. gadā šādu jauniešu bija 43%, tad 2013. gadā jau 53%. Turklāt īpaši pieaudzis to jauniešu īpatsvars, kuri uzskata, ka lieto ļoti veselīgu pārtiku – ja pirms 5–6 gadiem tādu bija tikai 1%, tad 2013. gadā jau 5%.

Jauniešu (15–24) ikdienā lietotās pārtikas veselīguma novērtējums

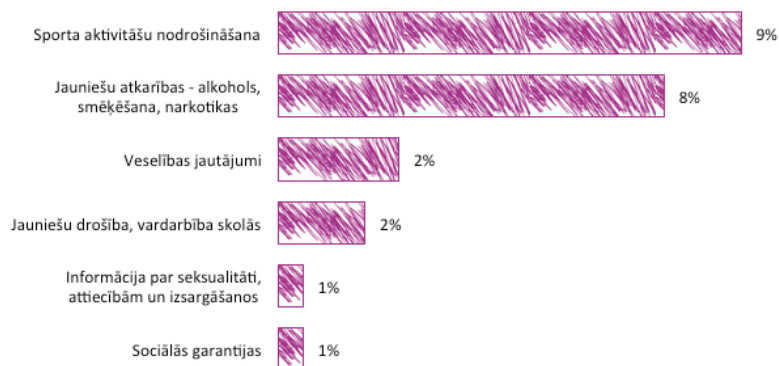
(2008-2013; P5)

Sporta aktivitāšu nodrošināšana un jauniešu atkarību problēmas ir tie jautājumi, kurus jaunieši visbiežāk norāda kā prioritāri risināmus Latvijas valdībai veselības jomā. Lai gan kopējais šādu atbilžu minēšanas biežums nav izteikti liels, tomēr būtiski, ka jaunieši veselības jomas problēmas aktualizē kā būtiskas paralēli nodarbinātības un izglītības kvalitātes jautājumiem.

Valdībai risināmie būtiskie jautājumi veselības un labklājības jomā

(2013; P2)

Tikai aptuveni 1/2 jauniešu novērtē, ka viņiem ir visas vai lielas iespējas saņemt pilnvērtīgu veselības aprūpi. Turklāt šis rādītājs pēdējo piecu gadu laikā nav būtiski mainījies, tā apstiprinot, ka veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība ir viena no jauniešu mērķa grupā aktuālām problēmām.

Ir lielas iespējas saņemt pilnvērtīgu veselības aprūpi

(2007-2012; P6)

SECINĀJUMI

Lai gan absolūtais vairākums Latvijas jauniešu novērtē, ka viņu veselības stāvoklis ir labs, aptuveni puse jauniešu uzskatāmi par mazkustīgām vai nepietiekoši fiziski aktīvām personām, kuras ar fiziskām vai sporta aktivitātēm nodarbojas ne vairāk kā 2,5 stundas nedēļā. Tajā pašā laikā lielākajai daļai jauniešu ir pieejamas daudzveidīgas iespējas nodarboties ar sportu: skriet, izmantot sporta zāli, spēlēt komandu sporta spēles. Ierobežotas ir vien jauniešu iespējas nodarboties ar peldēšanu, lai gan arī šādas iespējas ir pieejamas aptuveni 1/2 jauniešu. Tomēr, neskatoties uz iespēju pieejamību, tikai neliela daļa Latvijas jauniešu ir aktīvi sportotāji vai fizisko aktivitāšu veicēji.

Tajā pašā laikā pozitīvi vērtējama tendence, ka palielinās to jauniešu īpatsvars, kuri ikdienā lieto veselīgu pārtiku – pēdējo sešu gadu laikā novērojams pieaugums par 10%.

Pilnvērtīga veselības aprūpe, sporta aktivitāšu nodrošināšana un jauniešu atkarību apkarošana ir tās jomas, kurām būtu jāpievērš pastiprināta uzmanība jauniešu veselības un labklājības uzlabošanas aktivitāšu plānošanā.

Lai gan tikai ļoti neliela daļa (2,5%) 16 līdz 24 gadus vecie jaunieši Latvijā novērtē, ka jūtas slikti vai ļoti slikti, tas ir viens no augstākajiem rādītājiem ES (līdzīgs jauniešu pašnovērtējums vērojams arī Dānijā, Slovēnijā un Portugālē). Jāpiebilst, ka arī kopējais visu Latvijas iedzīvotāju pašnovērtējums par pašsajūtu ir ievērojami sliktāks nekā vidēji ES.

Dažādu konkrētu veselības statistisko rādītāju griezumos Latvijas jaunieši neizceļas ar īpaši sliktākiem vai labākiem rādītājiem, salīdzinot ar citām ES valstīm. Piemēram, jauniešu vecumā no 15 līdz 24 gadiem, kuriem ir palielināts ķermeņa svars, Latvijā ir mazāk nekā lielā daļā citu ES valstu. Smēķētāju īpatsvars šajā vecuma grupā ir līdzīgs citām ES dalībvalstīm, tiesa – vīriešu-smēķētāju īpatsvars ir viens no augstākajiem ES (līdz ar Igauniju, Kipru un Ungāriju). Savukārt jauniešu-smēķētāju īpatsvars pēdējo desmit gadu laikā uzrāda sarūkošas tendences.

Visās trijās Baltijas valstīs, tāpat kā Īrijā un Somijā, ir ES augstākie 15 līdz 24 gadus veco vīriešu pašnāvību rādītāji. Līdztekus Latvijā ir viens no ES zemākajiem šīs vecuma grupas sieviešu pašnāvības rādītājiem.

KOPSAVILKUMS

Jauniešu dzīves kvalitātes uzlabošana Jaunatnes politikas pamatnostādņēs 2010.–2018. gadam definēta par Latvijas jaunatnes politikas galveno mērķi. Tas sasaucas ar Latvijas Jaunatnes likuma mērķi: „uzlabot jauniešu dzīves kvalitāti, veicinot viņu iniciatīvas, darba tikumu un patriotismu, līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē, kā arī atbalstot darbu ar jaunatni”. Apkopojot izdevumā iekļautos datus, iespējams vērtēt, vai un kā mainījusies jauniešu dzīves kvalitāte pēdējo piecu gadu laikā, kas to visbūtiskāk ir ietekmējis un kādas būs jauniešu aktuālākās vajadzības tuvākajā nākotnē.

Metodoloģisku ietvaru šādas kopsavilkuma analīzes veikšanai dod 2012. gadā IZM uzsāktā iniciatīva ieviest jaunatnes politikas īstenošanas indeksa mērījumus. Sasaucoties ar nacionālā un ES līmeņa jaunatnes politikas plānošanas dokumentiem, indekss nodrošina iespēju vērtēt konkrētu jaunatnes politikas aspektu sekmīgumu vai nepietiekamu sekmīgumu, identificējot tos aktivitāšu virzienus, kuros darbs ar jaunatni nacionālajā līmenī būtu jāintensificē.

Savukārt lai vērtētu darbu ar jaunatni iestrādes un sekmīgumu valsts un pašvaldību līmenī, vispirms ir vērts atskatīties uz jaunatnes politikas attīstību Latvijā pēdējo 20 gadu periodā.

JAUNATNES POLITIKA LATVIJĀ

1990.–1998.

Pirmie mēģinājumi definēt jaunatni kā atsevišķu valsts politikas mērķa grupu notika 90. gadu vidū. Periodā no 1995.–1997. gadam notika vairākas konferences (Rēzeknē, Cēsīs, Liepājā), kuru mērķis bija saskaņot valsts un nevalstisko organizāciju sadarbību jaunatnes lietu jomā un tuvināt pašvaldību, valsts sektora pārstāvjus un nevalstisko organizāciju biedrus. Savukārt centieni mērķtiecīgi veidot jaunatnes politiku Latvijā tika uzsākti 90. gadu beigās, kad iesaistītās puses sāka apzināties, ka jaunatnes politika nav saistīta tikai ar interešu izglītību, bet ietver daudzas citas nozīmīgas jomas. Liela loma jaunatnes politikas veidošanā šajā laikā bija nevalstiskajam sektoram. 1998. gadā tika parakstīts līgums starp Valsts jaunatnes iniciatīvu centru, Latvijas Jaunatnes padomi, Latvijas Studentu apvienību un Latvijas Jaunatnes asociāciju, kas paredzēja regulāru savstarpēju informācijas apmaiņu un ar jaunatnes lietām saistītu jautājumu risināšanu, kā arī jauniešu sabiedrisko organizāciju atbalstu un to attīstības veicināšanu, rīkojot dažādus kongresus, konferences, seminārus. 1998. gada martā Ministru kabinets pieņēma zināšanai **Jaunatnes politikas valsts programmu 1998.–2002. gadam**, ko var uzskatīt par pirmo jaunatnes politikas plānošanas dokumentu Latvijā.

1999.–2001.

Aicinājumi pievērst jaunatnes politikai lielāku uzmanību un izvirzīt to politikas dienas kārtībā izskanēja Latvijas Jaunatnes asociācijas, Latvijas Studentu apvienības un Latvijas Jaunatnes padomes izveidotajā Jaunatnes lietu sabiedriskajā padomē, kura centās attīstīt jaunatnes politiku par patstāvīgu valsts politikas jomu. Viens no šīs padomes priekšlikumiem bija izveidot jaunatnes lietu valsts ministra posteni, kura galvenie uzdevumi būtu izstrādāt jaunatnes politikas ieviešanas normatīvo bāzi, izveidot tās īstenošanas struktūru un uzņemties politisko atbildību par mērķtiecīgas un efektīvas jaunatnes politikas izveidi.

Nepieciešamība veidot mērķtiecīgu jaunatnes politiku izskanēja arī Latvijas jaunatnes kongresos. Pirmajā kongresā (1999. gada aprīlī) tika akcentēta jaunatnes politika, savukārt Otrajā kongresā (2001. gada maijā) tika skatīti vispārīgi ar jaunatni saistīti jautājumi: jaunatnes informētība, jaunatnes organizāciju attīstības iespējas, noziedzība, veselība, sabiedrības integrācija, izglītība.

2002.-2004.

2002. gadā vadošo lomu Latvijas Jaunatnes likuma izstrādē un virzīšanā uzņemas Latvijas Jaunatnes padome, izveidojot Koordinācijas padomi (tajā ietilpst ministriju un īpašu uzdevumu sekretariāti, Latvijas Pašvaldību savienība un lielākās nevalstiskās organizācijas) un tā saukto „Ēnu kabinetu” (tas nodrošina jauniešu līdzdalību Jaunatnes likuma izstrādē). Gada sākumā Ministru kabinets apstiprina aktualizēto **Jaunatnes politikas valsts programmu 2002.–2003. gadam**, kā arī Valsts jaunatnes politikas koncepciju, kurā jaunieši definēti kā demogrāfiskā grupa vecumā no 15 līdz 25 gadiem un jaunatnes politika atzīta par patstāvīgu valsts politikas jomu. Dokumentā arī noteikts uzdevums reizi piecos gados izstrādāt rīcības programmu valsts jaunatnes politikas īstenošanai. Turpmākajos gados tiek rīkotas gan plašas sabiedriskas, gan arī darba grupu diskusijas par topošo Jaunatnes likumu, lai saskaņotu dažādu mērķa grupu viedokļus un vajadzības.

Šajā laikā par jaunatnes politikas attīstību ir atbildīga IZM. Pēc neatkarības atjaunošanas ministrijā pastāvēja atsevišķs Jaunatnes lietu departaments, kuru 1997. gadā likvidēja un izveidoja Jaunatnes interešu izglītības nodaļu, kuru savukārt vēlāk pārsauca par Jaunatnes lietu nodaļu. 2002. gadā šo nodaļu likvidēja un divus gadus IZM nebija speciālistu, kuri atbildētu tieši par jaunatnes lietām, visi ar jaunatnes politiku un jaunatnes darbu saistītie jautājumi tika nodoti Valsts jaunatnes iniciatīvu centram. 2004. gadā IZM tika atjaunota Jaunatnes nodaļa, kurā gan strādāja tikai vadītājs, lai arī bija paredzētas vēl divas štata vietas. 2003. gada decembra Latvijas Jaunatnes padomes dalīborganizāciju Kongress pieņēma Pozīcijas dokumentu par Jaunatnes likumu, kurā definēja nepieciešamību pārdalīt IZM funkcijas jaunatnes politikas virzīšanā. Neilgu laiku pēc tam (2004. gada otrajā pusē) ar Ministru Kabineta rīkojumu jaunatnes politikas joma tiek nodota Bērnu un ģimenes lietu ministrijas pārziņā, izveidojot Jaunatnes lietu departamentu.

Līdz ar Latvijas pievienošanos ES, jaunatnes politikas attīstība iegūst papildu argumentāciju – nepieciešamība pēc ES kopējos politikas plānošanas dokumentos ietvertu mērķu integrēšanas Latvijas politikā. Būtiskākie ES jaunatnes politikas attīstības plānošanas dokumenti un iniciatīvas šai laikā ir **Baltā grāmata “Jauns impulss Eiropas jaunatnei”** (2001.) un **ES programma „Jaunatne”** (2000.–2006.).

2005.-2007.

2005. gadā notiek aktīva darbība Jaunatnes likuma izstrādē un virzīšanā izskatīšanai Valsts sekretāru sanāksmē, kas tomēr pagaidām nevainagojas panākumiem. Atbilstoši Valsts jaunatnes politikas koncepcijā noteiktajam Bērnu un ģimenes lietu ministrija izstrādāja **Jaunatnes politikas valsts programmu 2005.–2009. gadam**. Programmas mērķis ir radīt labvēlīgu vidi, kas palīdzētu jauniešiem uzsākt patstāvīgu dzīvi kā atbildīgam sabiedrības loceklim.

2007. gadā EP Jaunatnes un sporta direktorāta izraudzītu starptautisko ekspertu grupa veic **Latvijas jaunatnes politikas starptautisko izvērtējumu** (publiskots 2008. gada februārī), sagatavojot kopumā vairāk nekā 30 ieteikumus jaunatnes politikas izstrādei un īstenošanai.

2008.

2008. gada 8. maijā pēc gandrīz desmit gadus ilgušas izstrādes un saskaņošanas Saeima pieņem **Jaunatnes likumu**, kurā jaunieši definēti kā personas vecumā no 13 līdz 25 gadiem, un par likuma mērķi izvirzīta jauniešu dzīves kvalitātes uzlabošana, veicinot viņu iniciatīvas, darba tikumu un patriotismu, līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē, kā arī atbalstot darbu ar jaunatni.

Īsi pēc likuma pieņemšanas ar Ministru kabineta rīkojumu IZM pārņem valsts politikas jaunatnes jomā izstrādāšanas un tās īstenošanas organizēšanas un koordinēšanas funkciju no Bērnu, ģimenes un sabiedrības integrācijas lietu ministrijas un turpmāk nodrošina vienotas valsts politikas izstrādi jaunatnes jomā un tās koordinētu īstenošanu. Lai nodrošinātu jaunatnes politikas koordināciju, tiek izveidota Jaunatnes konsultatīvā padome, kuras mērķis ir veicināt saskaņotas jaunatnes politikas izstrādi un īstenošanu, kā arī sekmēt jauniešu līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē. Padomē tiek pārstāvēti valsts pārvaldes, pašvaldību un jaunatnes organizāciju deleģēti pārstāvji.

2009.–2011.

Gandrīz vienlaicīgi ar darbu pie Jaunatnes likuma tiek izstrādāts arī pirmais ilgtermiņa jaunatnes politikas plānošanas dokuments **Jaunatnes politikas pamatnostādnes 2009.–2018. gadam**, kas aizstāj 2002. gadā pieņemto Valsts jaunatnes politikas koncepciju. Pamatnostādnēs par jaunatnes politikas mērķi tiek definēta jauniešu dzīves kvalitātes uzlabošana, veicinot viņu iniciatīvas, līdzdalību lēmumu pieņemšanā un sabiedriskajā dzīvē, atbalstot darbu ar jaunatni un nodrošinot jauniešiem vieglāku pāreju no bērna uz pieaugušā statusu. Pamatojoties uz Jaunatnes politikas pamatnostādnēs noteikto, tiek izstrādāta **Jaunatnes politikas valsts programma 2009.–2013. gadam**. Programma ir definēta kā vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments turpmākajiem pieciem gadiem un tā nosaka politikas rīcības virzienus un rezultatīvos rādītājus, kurus paredzēts sasniegt līdz 2013. gadam. Saskaņā ar programmu un ņemot vērā ES prezidentūras prioritātes jaunatnes politikas jomā, tiek izstrādāta arī ikgadējā programma, kas paredz pasākumus vienam gadam.

Atšķirīgā dokumentu izstrādes laika perioda dēļ Latvijas jaunatnes politikas dokumenti tikai daļēji ir sasaistīti ar ES līmeņa jaunatnes politikas plānošanas dokumentiem. Piemēram, **ES Jaunatnes stratēģijā (2010.–2018.)** definētie mērķi un tematiskie bloki ir plašāki nekā Pamatnostādnēs iekļautie. Savukārt lai vērtētu darbu ar jaunatni iestrādes un sekmīgumu valsts un pašvaldību līmenī, vispirms ir vērts atskatīties uz jaunatnes politikas attīstību Latvijā pēdējo 20 gadu periodā.

2012.–2014.

Kopš 2008. gada ik gadu tiek veikts **jaunatnes politikas monitoringa pētījums**, aptaujājot jauniešus un iegūstot viņu novērtējumus par būtiskiem jaunatnes politikas rīcības virzieniem, tādejādi veicot novērtējumu par nepieciešamām izmaiņām rīcībpolitikā nākamajā gadā un vidējā termiņā. Savukārt 2012. gadā IZM iniciēja **jaunatnes politikas īstenošanas indeksa** izstrādi un pirmā pilotpētījuma veikšanu. Jaunatnes politikas īstenošanas indekss ir daudzdimensionāls rādītājs, kas nodrošina iespēju veikt jaunatnes politikas īstenošanas rezultātu izvērtējumu dažādos tās tematiskajos aspektos. Lai veidotu Latvijas jaunatnes politikas īstenošanas novērtējuma sasaisti ar ES Jaunatnes stratēģijas struktūru, indeksā izmantots ES jaunatnes politikas plānošanas dokumentā iestrādātais tematiskais dalījums astoņos tēmu blokos. Izstrādātais indekss ļauj novērtēt jauniešu iespējas dažādās jomās, kā arī jauniešu praksi un gatavību izmantot savas iespējas. Lai gan šāds indekss lielā mērā ir subjektīvs jauniešu mērķa grupas viedokļu mērījums, tas nodrošina iespēju vērtēt jaunatnes politikas īstenošanas rezultativitāti tās tiešās mērķa grupas skatījumā.

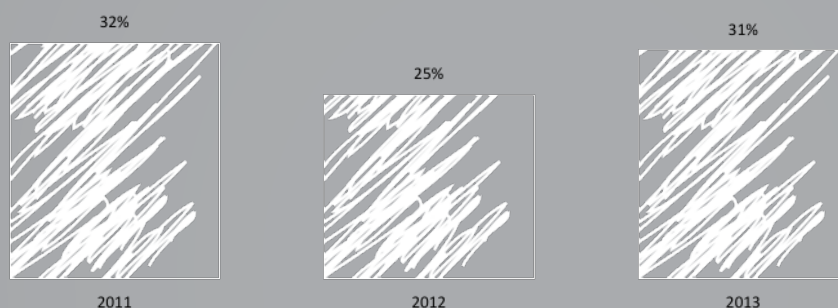
Būtiska ir arī **pašvaldību loma jaunatnes politikas īstenošanā** lokālā līmenī. Saskaņā ar Jaunatnes likumu pašvaldības plāno vietējo darbu ar jaunatni, izstrādājot pašvaldības jaunatnes politikas plānošanas dokumentus. Pašvaldības var izveidot institucionālo sistēmu darbam ar jaunatni, nosakot atbildīgo institūciju vai nosakot atbildīgos darbiniekus šī darba īstenošanai, pieņemot darbā jaunatnes lietu speciālistu, kas plāno, veic un koordinē darbu ar jaunatni. Lai veicinātu pašvaldības darbu ar jaunatni plānošanu un īstenošanu, kā arī jauniešu līdzdalību lēmumu pieņemšanā, pašvaldība var izveidot jaunatnes lietu konsultatīvo komisiju. Pašvaldība var arī izveidot jauniešu centru un jauniešu domi, lai sekmētu jauniešu iniciatīvas, sadarbību, pieredzes apmaiņu u. c. jauniešu aktivitātes vai paredzētu citu darbu ar jaunatni īstenošanas kārtību. Vietējā līmenī darbu ar jaunatni koordinē un īsteno galvenokārt pašvaldības administrācija un tās iestādes, valsts pārvaldes institūciju teritoriālās struktūrvienības, jaunatnes organizācijas, jauniešu iniciatīvu grupas, kā arī citas biedrības un nodibinājumi, kas veic darbu ar jaunatni. 2013. gada sākumā jaunatnes politikas stratēģija ir izstrādāta jau apmēram 30 pašvaldībās, 27 pašvaldības vēl nav uzsākušas darbu pie jaunatnes politikas stratēģijas izstrādes, savukārt 44 pašvaldībās tiek izstrādāta darba ar jaunatni stratēģija vai arī sadaļa jaunatnei tiek iestrādāta kopējā pašvaldības attīstības plānošanas dokumentā.

JAUNIEŠU DZĪVES KVALITĀTE LATVIJĀ

Jauniešu dzīves kvalitātes pašnovērtējums pēdējo gadu laikā nav būtiski mainījies – ik gadu aptuveni 1/3 aptaujāto novērtējuši, ka ir pilnībā apmierināti, aptuveni puse – ka ir drīzāk apmierināti un aptuveni 1/10 – ka ir neapmierināti ar savu dzīves kvalitāti. Ar savu dzīvi apmierinātāki ir 13–15 gadus veci jaunieši un Vidzemē dzīvojošie, savukārt neapmierinātību ar savu dzīvi visbiežāk izsaka jaunieši 20–25 gadu vecumā, kā arī tie, kuriem dzimtā nav latviešu valoda, profesionālo vidējo izglītību ieguvušie, Rīgā un Latgalē dzīvojošie. Finansiālās problēmas ir galvenais iemesls jauniešu neapmierinātībai ar savu dzīvi. Novērojams gan, ka 2013. gadā finansiālās problēmas minētas ievērojami retāk nekā iepriekšējos gados, tomēr joprojām tas ir prevalējošais iemesls kritiskiem savas dzīves kvalitātes novērtējumiem.

Jaunieši, kuri ir pilnībā apmierināti ar savu dzīvi

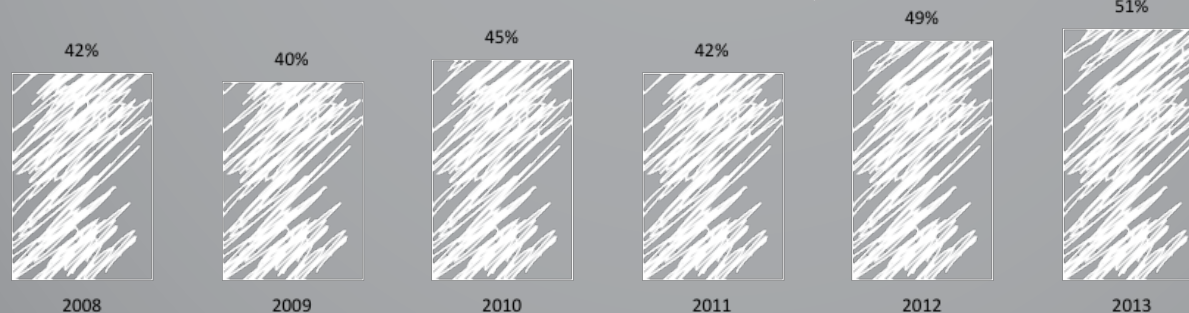
(2011-2013;P2)

Dzīves kvalitātes rādītāji nereti tiek saistīti ar jauniešu pašizjūtu par iespējām ietekmēt savas dzīves lēmumus un notikumus. Šādā aspektā pēdējo piecu gadu periodā novērojams to jauniešu īpatsvara pieaugums, kuri uzskata, ka lielā mērā ir savas dzīves noteicēji – ja pirms 5–6 gadiem šādu vērtējumu sniedza aptuveni 2/5 jauniešu, tad pēdējo divu gadu mērījumos jau 1/2. Tajā pašā laikā nav novērojama tieša šo rādītāju korelācija ar apmierinātības ar dzīvi pozitīvajiem vērtējumiem, kuri nav būtiski mainījušies.

Jaunieši (15-25), kuri novērtē, ka lielā mērā ir savas dzīves noteicēji

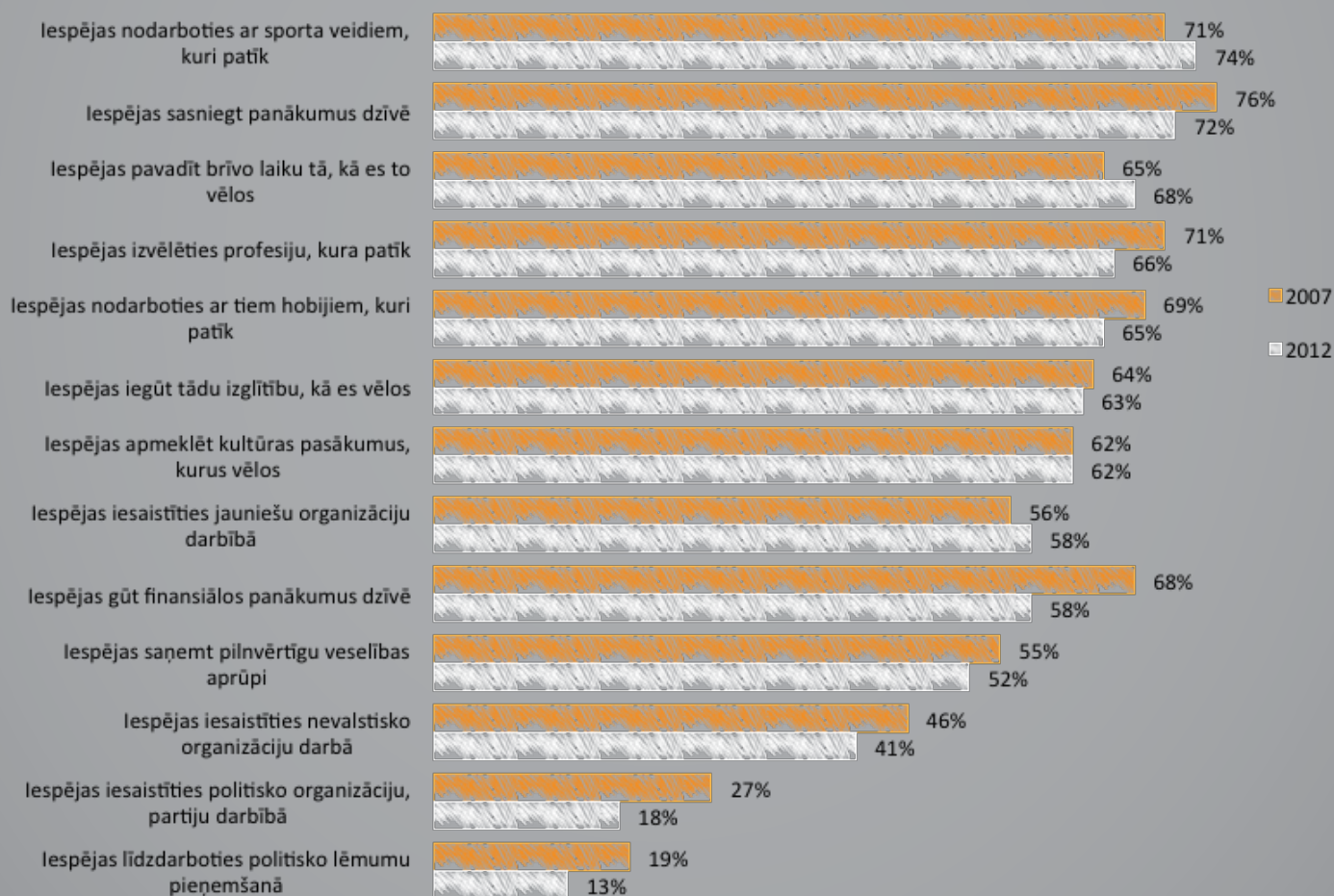
(2008-2013;P5)

Jauniešiem pieejamās iespējas ir vēl viens aspekts, kādā vērtēt dzīves kvalitāti, pieņemot – jo lielākas ir jauniešu iespējas dažādos ikdienas dzīves aspektos, jo augstāka ir apmierinātība ar savu dzīvi. Šādā aspektā novērojams, ka pēdējo piecu gadu periodā jauniešu vērtējumi nav ievērojami mainījušies. Būtiskas atšķirības novērojamas tikai divos aspektos – šogad mazāks ir to jauniešu īpatsvars, kuri uzskata, ka viņiem ir lielas vai visas iespējas dzīvē gūt finansiālos panākumus, kā arī iesaistīties politisko organizāciju, partiju darbībā. Finansiālo panākumu gūšanas iespēju zemāks vērtējums visdrīzāk saistīts ar ekonomiskās krīzes radītajām sekām, savukārt politiskās iesaistīšanās iespēju zemāks vērtējums – ar jauniešu vispārējo neieinteresētību politikā.

Jaunieši, kuri uzskata, ka viņiem ir lielas iespējas

(2007/2012,P6)

Gūt padziļinātāku ieskatu jauniešu dzīves kvalitātē un novērtēt ieguldījumu jaunatnes politikas īstenošanas uzlabošanā ļauj jaunatnes politikas īstenošanas indekss, kura primārais mērķis ir nodrošināt iespēju vērtēt, cik lielā mērā dažādas rīcībpolitikas jaunatnes jomā sasniedz savus definētos mērķus. Indeksa kopējais Latvijas rādītājs ir viduvējs – 51 punkts no 100 iespējamajiem. Augstāki indeksa rādītāji (virs 50 punktiem) novērojami tādos aspektos kā nodarbinātība un uzņēmējdarbība, veselība un labklājība, jaunrade un kultūra, kā arī izglītība un apmācība. Viduvēji (40–50 punkti) vērtēta sociālā iekļaušana un brīvprātīgais darbs, savukārt zemu (zem 40 punktiem) – jaunatne un pasaule, kā arī līdzdalība.

Jaunatnes politikas īstenošanas indekss Latvijā

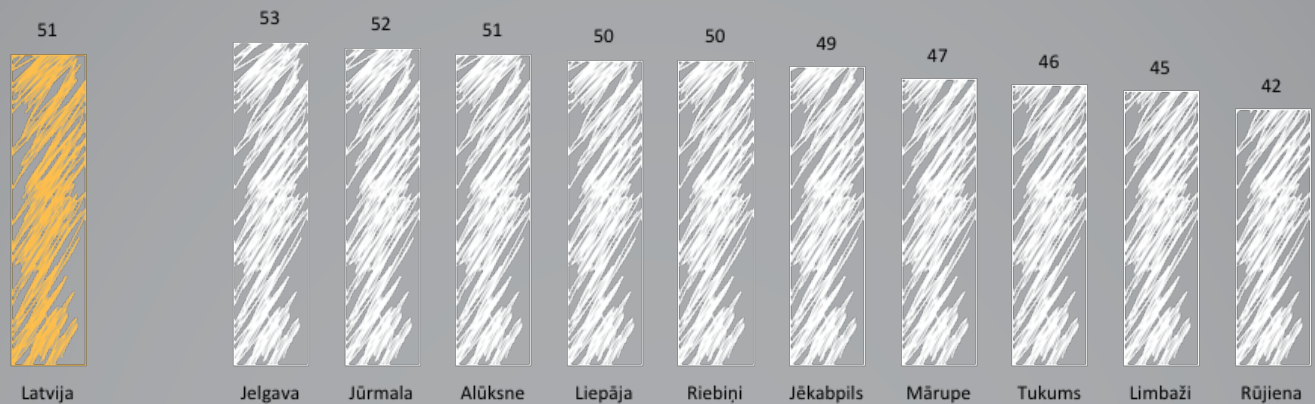
(2013;P1)

Jaunatnes politikas īstenošanas novērtējumu veikušas arī vairākas pašvaldības. Kopumā novērojams, ka pašvaldību indeksu rādītāji ir līdzīgi Latvijas vidējiem rādītājiem, tomēr ir dažas pašvaldības (Rūjiena, Limbaži, Tukums), kurās indekss ir zemāks nekā valstī kopumā. Atšķirības novērojamas arī konkrēto tematisko bloku rādītājos, īpaši attiecībā uz līdzdalību, jaunradi un kultūru, kā arī nodarbinātību un uzņēmējdarbību, kas ļauj secināt, ka tās ir jomas, kurās jauniešu iespējas dažādās pašvaldībās ir būtiski atšķirīgas.

Jaunatnes politikas īstenošanas indekss Latvijā un konkrētās pašvaldībās

(2013;P1)

	Latvija	Jelgava	Rūjiena	Jēkabpils	Jūrmala	Liepāja	Limbaži	Riebiņi	Tukums	Alūksne	Mārupe
Līdzdalība	26	29	25	29	35	36	29	34	33	38	27
Jaunrade un kultūra	59	59	44	56	66	63	48	53	49	51	52
Sociālā iekļaušana	48	52	38	45	38	46	38	47	40	45	39
Izglītība un apmācība	57	62	46	51	57	54	53	53	52	56	51
Jaunatne un pasaule	38	42	28	39	41	33	28	32	33	35	29
Brīvprātīgais darbs	45	47	46	46	53	45	50	56	48	55	53
Nodarbinātība un uzņēmējdarbība	71	66	51	67	65	63	52	66	58	67	56
Veselība un labklājība	62	65	60	59	63	61	64	61	52	65	73

Piezīme: Zaļā krāsā iekrāsoti tie indeksa rādītāji, kas konkrētajā pašvaldībā ir nozīmīgi zemāki, bet oranžā – tie, kas ievērojami augstāki nekā Latvijā kopumā.

Indekss kā jaunatnes politikas īstenošanas rādītājs atspoguļo vairāk subjektīvos jauniešu pašnovērtējumus par viņiem pieejamām iespējām un praksi dažādos ikdienas dzīves aspektos. Kā objektīvāks raksturojums situācijai jaunatnes jomā var tikt izmantoti Jaunatnes politikas pamatnostādnes iekļautie rīcības virzienu darbības rezultatīvie rādītāji. Arī šeit gan tikuši iekļauti sociālo pētījumu dati, kas ataino jauniešu pašnovērtējumu, tomēr lielākā daļa rādītāju ir statistikas dati, kas raksturo jauniešu situāciju veselības, nodarbinātības, sociālās drošības, brīvā laika un citos aspektos.

Jaunatnes politikas rezultatīvie rādītāji liecina – ir jomas, kurās politikas īstenošana bijusi sekmīga, un ir tādas, kurās novērojams pat regress, nevis tikai nepietiekams progress. Kopumā pozitīvi vērtējamās aktivitātes jauniešu līdzdalības nodrošināšanā, brīvā laika pavadīšanas iespēju daudzveidībā, jauniešu informēšanā, kā arī atsevišķos ar jauniešu veselību saistītos aspektos, tas ir, regulāro smēķētāju skaita samazināšanā, mākslīgo abortu samazinājumā un jauno HIV gadījumu skaita samazinājumā. Tajā pašā laikā ir daudz jomu, kurās jaunatnes politikas īstenošana nav bijusi tik sekmīga. Īpaši tas novērojams dažādu sociālo jautājumu aspektā: jauniešu bezdarbs, nabadzības risks, pašvaldību darbs ar jaunatni. Tāpat kritiski vērtējami vairāki jauniešu veselības aspekti: palielināts ķermeņa masas indekss, pašnāvību skaits, psihoaktīvo vielu lietošana.

Jaunatnes politikas būtiskākie rezultatīvie rādītāji

(2013; autoru atlase)

	2009 (bāzes vērtība)	2013 (plānotais)	2013 (sasniegtais)
Jauniešu īpatsvars, kuri novērtē savu dzīves kvalitāti kā labu	40%	41%	56%
Jauniešu īpatsvars, kas uzskata, ka informācijas trūkums ir kavējošs faktors viņu līdzdalībai dažādās sabiedriskās, sociālās un politiskās aktivitātēs	27%	24%	26%
Jauniešu īpatsvars, kuri uzskata, ka viņiem ir lielas vai visas iespējas pavadīt brīvo laiku tā, kā viņi vēlas	65%	67%	68%
Jauniešu īpatsvars jaunatnes organizācijās un jauniešu iniciatīvu grupās	10%	12%	10%
Jauniešu īpatsvars, kuri ir pasīvi jebkāda veida aktivitātēs	34%	29%	26%
Vidējais jaunatnes bezdarba rādītājs Latvijā	13%	12%	28%
Pašvaldību īpatsvars, kurās ir jaunatnes lietu speciālists vai noteikta institūcija, kas ir atbildīga par darbu ar jaunatni īstenošanu un koordinēšanu pašvaldībā	-	60%	89%
Izveidoto jauniešu centru skaits, nodrošinot jauniešu centru tīklojumu un to darbību Latvijas teritorijā	81	111	92
Pašvaldību skaits, kurās ir izstrādāta darba ar jaunatni stratēģija vai darba ar jaunatni organizēšanas jautājumi iekļauti kādā no pašvaldības politikas plānošanas dokumentiem	-	40%	25%
Jauniešu īpatsvars, kuri nepieciešamo informāciju par viņu tiesībām, pienākumiem, atbildību un iespējām iegūst no izglītības iestādes	20%	45%	46%
No valsts budžeta atbalstīto jaunatnes organizāciju projektu skaits	-	80	54
Jauniešu skaits, kuri darbojas skolēnu/studentu pašpārvaldēs	13%	13%	15%
Jauniešu īpatsvars, kuri brīvprātīgo darbu ir veikuši vismaz vienu reizi	33%	63%	51%
No valsts budžeta atbalstīto pašvaldību projektu skaits vides pielāgošanai jauniešu fizisko aktivitāšu nodrošināšanai jauniešiem bez maksas	29	47	20
Mākslīgie aborti vidēji uz 1000 sievietēm vecuma grupā 15 – 19	16	13	9
Mākslīgie aborti vidēji uz 1000 sievietēm vecuma grupā 20–24	32	30	19
Jauno HIV gadījumu īpatsvars uz 100 000 iedzīvotājiem vecuma grupā 15 – 29	32	30	24
Pašnāvību īpatsvars ārējo nāves cēloņu grupā vecuma grupā 15 – 24	20%	15%	39%
Jauniešu-vīriešu īpatsvars ar palielinātu ķermeņa masas indeksu vecuma grupā 15 – 24	13%	11%	14%
Jauniešu-sieviešu īpatsvars ar palielinātu ķermeņa masas indeksu vecuma grupā 15 – 24	9%	8%	11%
Jauniešu-vīriešu īpatsvars, kuri iepriekšējā gadā smēķējuši ik dienas vecuma grupā 15 – 24	40%	39%	31%
Jauniešu-sieviešu īpatsvars, kuri iepriekšējā gadā smēķējuši ik dienas vecuma grupā 15–24	22%	21%	18%
Psihoaktīvo vielu intoksikācija vai to kaitējoši pārmērīga lietošana uz 100 000 iedzīvotājiem vecuma grupā 0 – 17	36	36	48
Interesu izglītības programmās iesaistīto bērnu un jauniešu skaits	260000	273000	190000
Jaunsardzes kustībā iesaistīto bērnu un jauniešu skaits	7000	7500	5000
Jauniešu īpatsvars, kuri piedalījušies Eiropas mobilitātes programmās Latvijā un ārpus tās	-	15%	10%
Nepilngadīgie no noziegumus izdarījušo personu kopskaita	9%	4%	7%
Nabadzības riska indekss vecuma grupā 0 – 17	26%	21%	24%
Nabadzības riska indekss vecuma grupā 18 – 24	18%	13%	20%

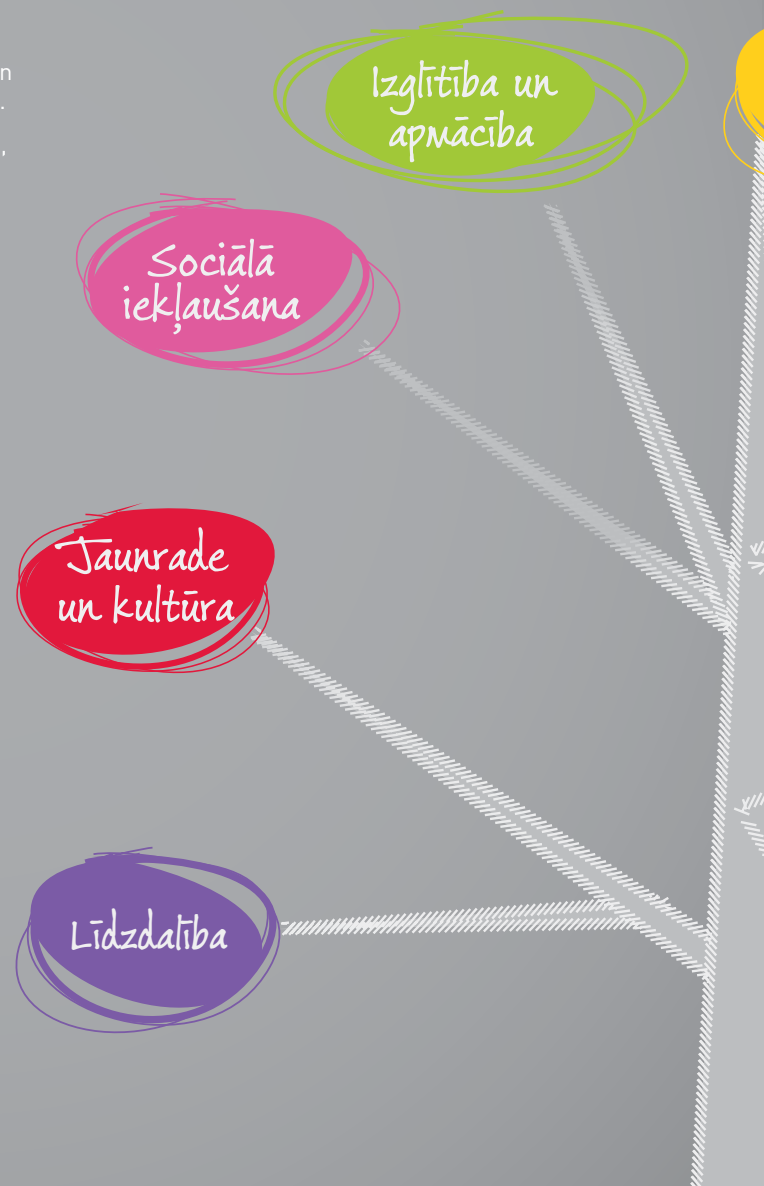
Zilā krāsā minēti tie rezultatīvie rādītāji, kuri ir izpildīti virs plānotā, lillā – tie, kuri nav sasnieguši plānoto, bet sarkanā – tie, kuros bijis regress attiecībā pret bāzes vērtību.

- »» Jaunieši kopumā ir apmierināti ar izglītības iespējām un atbilstību darba tirgum.
- »» Formālās izglītības loma samazinās un par vērtīgākām jaunieši atzīst zināšanas un prasmes, ko iegūst interešu un neformālajā izglītībā.
- »» Izglītības sistēmas kvalitāte kopumā un atsevišķi ar izglītību saistīti jautājumi (prakses iespējas, bezmaksas izglītības pieejamība, stipendijas) ir tie, kurus jaunieši novērtē kā vienus no svarīgākajiem, kas būtu jārisina valdībai.

- »» Jauniešu vidū augsts ir nabadzības risks, īpaši nepilngadīgajiem jauniešiem. Un šie rādītāji pēdējos gados nav uzlabojušies.
- »» Izteikti aktuāla ir jauniešu bezdarba problēma – lai gan rādītāji ir samazinājušies, tomēr tie joprojām ir augsti.
- »» Latvijā ir aptuveni 30 tūkstošu jauniešu, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (NEET).

- »» Jaunieši ir izteikti aktīvi kultūras patēriņā (kā skatītāji), bet pasīvi – personīgajā līdzdalībā (kā dalībnieki). Kultūras patēriņš ik gadu uzrāda pieaugumu.
- »» Populārās jeb masu kultūras pasākumi ir tās aktivitātes, kuras jaunieši vēlētos daudzveidīgākas un regulārākas.
- »» Nepietiekama ir kultūras pieejamība reģionos, īpaši ārpus lielajām pilsētām.

- »» Tikai 1/4 jauniešu ir izteikti aktīvi dažāda veida līdzdalībā, kamēr 1/3 nepiedalās nekādās aktivitātēs. Neaktīvo jauniešu īpatsvars gan ik gadus samazinās.
- »» Liels ir to jauniešu īpatsvars, kuriem nav pietiekamas informācijas par iespējām līdzdarboties.
- »» 2/5 jauniešu neuzticas citiem cilvēkiem – zems sociālā kapitāla līmenis ir viens no kavējošiem faktoriem sadarbībai, kopīgām sociālām un sabiedriskām aktivitātēm. Izteikti zema ir arī jauniešu uzticēšanās valsts un pašvaldību institūcijām, kas savukārt mazina politisko līdzdalību.

- » Tikai neliela daļa jauniešu interesējas par notiekošo ārpus savas valsts, savukārt par notikumiem Latvijā kopumā interesējas vairāk nekā par notiekošo savā dzīvesvietā un reģionā.
- » Kopumā jaunieši uzskata, ka personīgi viņiem ir ļoti maza ietekme uz notiekošo citur pasaulē, kamēr citur notiekošais ļoti ietekmē viņus personīgi. Jaunieši ir kritiski par iespējam ietekmēt lēmumus gan lokālā, gan reģionālā, gan nacionālā vai starpnacionālā līmenī.
- » Nevalstiskā sektora un individuālas personīgas aktivitātes jaunieši uzskata par svarīgākām nekā līdzdalību politisko vai formālo institūciju aktivitātēs.

Jaunatne un pasaule

Brīvprātīgais darbs

- » Jaunieši ir labi informēti par to, kas ir brīvprātīgais darbs, taču neregulāri tajā iesaistās (īpaši pilngadīgie jaunieši). Tikai katrs desmitais jauniešs brīvprātīgo darbu veic regulāri.
- » Praktiskas informācijas trūkums par iespējam veikt brīvprātīgo darbu ir viens no līdzdalību kavējošiem faktoriem.
- » Leinteresētība veikt brīvprātīgo darbu jauniešu vidū ir divreiz augstāka nekā tajā regulāri iesaistīto īpatsvars.

Nodarbinātība un uzņēmējdarbība

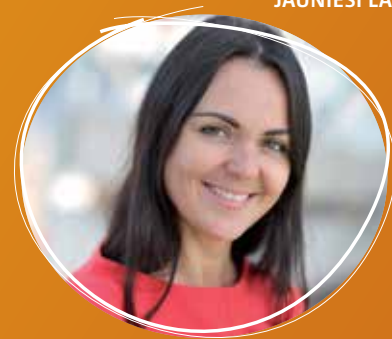
- » Jauniešu bezdarbs Latvijā ir augstāks nekā vidēji ES, un lielākā daļa jauniešu uzskata, ka Latvijā nav iespējams atrast labu darbu.
- » Pēdējos gados izteikti pieaugusi darba stabilitātes vērtība jauniešu vidū, kamēr samazinājusies tādu faktoru nozīmība kā karjeras iespējas, interesants darbs un patīkami kolēģi.
- » Tikai katrs ceturtais jauniešs vēlas būt darba ņēmējs, kamēr lielākā daļa – darba devēji vai pašnodarbinātie.

Veselība un labklājība

- » Vairākums jauniešu uzskata, ka viņu veselības stāvoklis ir labs. Tajā pašā laikā to jauniešu īpatsvars, kuri novērtē, ka jūtas slikti vai ļoti slikti, Latvijā ir viens no augstākajiem ES.
- » Katrs otrais jauniešs uzskatāms par mazkustīgu vai nepietiekoši fiziski aktīvu, lai gan lielākajai daļai jauniešu ir daudz iespēju aktīvai laika pavadīšanai un sportošanai.
- » Pilnvērtīga veselības aprūpe, sporta aktivitāšu nodrošināšana un jauniešu atkarību apkarošana ir tās veselības jomas problēmas, kuras jaunieši aktualizē kā valdībai risināmas.

- »» Laika periodā starp 2005. un 2009. gadu bija novērojams stabils to ES jauniešu īpatsvars, kuri mācījās, un to, kuri bija nodarbināti. Savukārt turpmākajos gados situācija būtiski mainījies – studējošo īpatsvars pieaug, kamēr strādājošo – būtiski samazinās. Jaunieši, kuri ekonomiskās krīzes ietekmē zaudēja darbu, arvien vairāk atgriežas izglītības sistēmā.
- »» Kopš 2008. gada ES būtiski pieaudzis to jauniešu skaits, kuri nemācās, nestrādā un neapgūst arodu (NEET). Arī to iespējams interpretēt kā ekonomiskās krīzes radītas sekas, jo šie jaunieši visbiežāk nāk no zemu ienākumu un zemas nodarbinātības ģimenēm.
- »» Četru gadu laikā jauniešu bezdarbs ES pieaudzis par aptuveni 50%, pie tam aptuveni trešdaļa ir ilglaicīgie bezdarbnieki, kuriem nav darba vairāk kā gadu. Jauniešu vidū izteikti lielāks (2/5) nekā pārējās vecuma grupās (1/10) ir to īpatsvars, kuri ir nodarbināti uz pagaidu darba līguma pamata, kas nozīmē nedrošu nodarbinātības statusu. Tātad izglītības ieguve vairs nedod nodarbinātības garantijas.
- »» Jaunieši vairāk kā citu vecuma grupu pārstāvji ir pakļauti sociālās atstumtības un nabadzības riskam, pie tam riska rādītāji uzrāda pieauguma tendences.
- »» Ekonomiskajai krīzei ir arī būtiskas negatīvas sekas uz jauniešu veselību. Bezdarbs, nabadzība, nepietiekams mājokļa nodrošinājums un problēmas ģimenē ievērojami palielina tādu veselības problēmu risku kā depresija, alkohola lietošana un pašnāvības.
- »» Neņemot vērā minētos sociāli ekonomiskos apstākļus, ES jauniešu līdzdalība pilsoniskās un sabiedriskās aktivitātēs ir pat pieaugusi. Lai gan nacionālā un ES līmeņa vēlēšanās piedalās neliels īpatsvars jauniešu, jaunieši ir aktīvi dažāda cita veida sabiedriskās un sociālās aktivitātēs: jaunatnes organizācijās, brīvprātīgajā darbā, nevalstiskajā sektorā, labdarībā u. c. Tiesa – visbiežāk līdzdalība ir lokāla vai nacionāla līmeņa un izteikti reti jaunieši iesaistās globālu tēmu aktivitātēs (ilgtspējīga attīstība, vides aizsardzība, attīstības izglītība u. tml.).

NOSLĒGUMA VĀRDI

Ir pagājuši pieci gadi, kopš stājies spēkā Jaunatnes likums, ieliekot juridiskos pamatus jaunatnes politikas veidošanai Latvijā. 2012. gadā ir noslēdzies pirmais Eiropas Savienības jaunatnes stratēģijas trīs gadu īstenošanas cikls, savukārt pašlaik Latvijā tiek veikts Jaunatnes politikas pamatnostādņu 2009.–2018. gadam īstenošanas vidus posma izvērtējums. Turklāt esam viena gada attālumā no Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē, kas sniedz lielas iespējas aktualizēt mums un visai Eiropas Savienībai būtiskas jaunatnes rīcībpolitikas tēmas.

Pēdējie pieci gadi ir nesuši lielas pārmaiņas gan jaunatnes politikā kopumā, gan tās tiešajai mērķa grupai – jauniešiem. Ir mainījusies par jaunatnes politikas īstenošanu atbildīgo valsts pārvaldes iestāžu struktūra, mainījušās jaunatnes politikas prioritātes, kā arī izpratne par jaunatnes lomu sabiedrības attīstībā kopumā. Mainījusies arī globālā sociāli ekonomiskā vide – ekonomiskā krīze radījusi būtiskas sekas jauniešu aktivitāšu, mobilitātes un līdzdalības iespējās un praksē.

Šis ir piemērots brīdis, lai novērtētu līdz šim paveikto un definētu veicamās darbības jaunam un ražīgam darba posmam jauniešu dzīves kvalitātes uzlabošanā. Kā pozitīvus gribu izcelt vairākus iesāktos procesus. Pirmkārt, jaunatnes pētniecība ļāvusi attīstīt informācijā un datos pamatotu politiku. Latvija ir arī aktīva Eiropas Jaunatnes politikas zināšanu centra un Eiropas Jaunatnes pētnieku tīkla dalībniece, kas dod iespēju Latvijas jauniešu situāciju vērtēt globālā kontekstā. Otrkārt, lai arī lēni un ne bez problēmām, jaunatnes politikā esam sākuši veidot starpnozaru sadarbību. Ņemot vērā jaunatnes politikas daudzpusīgo tematiku – veselības aprūpe, kultūras iesaiste, pilsoniskā aktivitāte, sports, starptautiskā mobilitāte, sociālā drošība, nodarbinātība u. c. –, dažādu valsts un pašvaldību institūciju kopīgs darbs pie jauniešu dzīves kvalitātes uzlabošanas ir efektīvākais jaunatnes politikas īstenošanas modelis nākotnē. Treškārt, un to gribētu uzsvērt kā vissvarīgāko – jauniešu līdzdalība un iesaiste lēmumu pieņemšanā nav vairs tikai tukšas frāzes politikas dokumentos, bet lielā mērā jau ikdienas prakse. Šogad, turpinot 2010. gadā iesāktu tradīciju, jau otro reizi notika Latvijas Jaunatnes politikas forums, kurā jaunieši un jaunatnes politikas pārstāvji kopīgi definēja darba ar jaunatni izaicinājumus, apkopoja tos vienotā rezolūcijā un adresēja nozaru ministrijām un pašvaldībām. Jau vairākus gadus notiek aktīvs Strukturētā dialoga process, kurā jauniešiem ir iespējams diskutēt un piedalīties Eiropas Savienības prezidējošo dalībvalstu izvirzīto tēmu rekomendāciju izstrādē. Savukārt atbalsts jaunatnes organizāciju darbībai un iniciatīvām jaunatnes jomā ir viena no ikgadējām Izglītības un zinātnes ministrijas Jaunatnes politikas valsts programmas prioritātēm, paredzot tam arī nepieciešamo finansējumu.

Šajā izdevumā apkopotās tendences jauniešu vērtējumos, attieksmēs un ikdienas praksē uzrāda vēl daudz aktuālu un risināmu jaunatnes politikas aspektu. Jauniešu nodarbinātība, formālās izglītības kvalitāte, neformālās izglītības atzīšana, sociālās nevienlīdzības mazināšana, aktīva pilsoniskuma attīstīšana, darba ar jaunatni ieguldījums stratēģijas „Eiropa 2020” mērķu sasniegšanā – tās ir tikai dažas no jomām, kurās tuvākajā laikā nepieciešama aktīva, tālredzīga un ilgtspējīga jaunatnes politikas īstenošana.

Dzīve pārmaiņu laikā nenozīmē tikai apdraudējumus. Tā sniedz arī iespējas. Iespējas iesaistīties, sadarboties, ietekmēt – iespējas ievirzīt Latviju labākas jauniešu dzīves kvalitātes veidošanai. Lai mums izdodas! ●

Diāna Sīmansone

Izglītības un zinātnes ministrijas
Sporta un jaunatnes departamenta
direktora vietniece jaunatnes jomā

JAUNATNES PĒTNIEKI LATVIJĀ

Uzvārds, vārds	Zinātniskais/ akadēmiskais grāds	Institūcija/uzņēmums
Aleksandrov Aleksandrs	Mg.soc.	LU Filozofijas un socioloģijas institūts
Grīviņš Miķelis	Dr.soc.	Baltic Studies Centre
Kārklīņa Ieva	Mg.oec	LU Filozofijas un socioloģijas institūts
Klāsons Gints	Mg.soc.	SIA Excolo Latvia
Kļave Evija	Dr.sc.soc.	Nodibinājums "Baltic Institute of Social Sciences"
Koroļeva Ilze	Dr.sc.soc.	LU Filozofijas un socioloģijas institūts
Niklass Mareks	Dr.soc.	LU ASPRI
Rungule Ritma	Dr.sc.soc.	Rīgas Stradiņa universitāte
Sniķere Sigita	Mg.soc.	LU Filozofijas un socioloģijas institūts, Socioloģisko pētījumu institūts
Strode Ieva	Mg.soc.	Pētījumu centrs SKDS
Sūna Laura	Dr.phil.	Institut für Publizistik- und Kommunikationsforschung, Freie Universität Berlin, Germany
Šupule Inese	Dr.sc.soc.	Nodibinājums "Baltic Institute of Social Sciences"
Trapenciēre Ilze	Dr.grāda pretendente	LU Filozofijas un socioloģijas institūts
Ūdre Karīna	Profesionālais maģistra grāds vadības zinībās	Liepājas Universitāte

Jaunatnes pētniecības interešu jomas	E-pasts	Tālrunis
Identitāte un līdzdalība, sociālā atstumtība, izglītība, deviance un atbēdība, sociālā mobilitāte	aleksandra@gmail.com	
Izglītība, izglītības politika, jaunatnes politika	mikelis.grivins@gmail.com	+371 26310170
Jauniešu dzīves kvalitāte, izglītība, nabadzība un sociālā atstumtība	ieva@petijums.lv	+371 29340490
Jauniešu dzīves kvalitāte, jaunatnes politika, jauniešu līdzdalība	gintsklasons@gmail.com	+371 22830200
Jauniešu vispārējās un interešu izglītības politika, pilsoniskā izglītība, mediju lietošanas kompetences, etniskās attiecības, skolēnu atbiršana, pirmsskolas izglītība	evija.klave@biss.soc.lv	+371 29411649
Jauniešu vērtīborientācijas, sociālā mobilitāte, identitāte un līdzdalība, nodarbinātība, jauniešu deviantā uzvedība, vielu un procesu atkarību veidošanās riski, jaunatnes pētniecības metodoloģiskās problēmas un izpētes metodes	ilzek@petijums.lv	+371 29642299
Jauniešu bezdarbs un nodarbinātība	mareks.niklass@lu.lv	+371 25971880
Jauniešu pāreja pieaugušo statusā un ar to saistītās tēmas - identitātes veidošanās, izglītības un profesijas izvēle, iekļaušanās darba tirgū, sociālā iekļaušanās un atstumtība, paaudžu salīdzinājumi	ritma.rungule@rsu.lv	+371 26446362
Jauniešu atkarības, deviance, garīgā veselība, brīvais laiks, neformālā izglītība, identitāte	sigita@petijums.lv	+371 26811698
Izglītības socioloģija, jauniešu viedokļu pētniecība	ieva.strode@skds.lv	+371 67312876
Populārā kultūra, kultūras identitātes, jauniešu kultūras, mediju patēriņš, migrācija	laura.suna@fu-berlin.de	
Jauniešu uzskatu pētniecība (pilsoniskā sabiedrība, integrācija), skolēnu atbiršanas problēmas, atkarību problēmas, mazākumtautību izglītība, mazo lauku skolu situācija, jauniešu iespējas laukos, etniskās attiecības izglītības iestādēs	inese.supule@biss.soc.lv	+371 26523656
Sociālā atstumtība, jauniešu vērtīborientācijas, veselība, brīvais laiks, izglītība, līdzdalība	ilze.trapenciere@lza.lv	+371 27897704
Jauniešu mediju patēriņš	karina.udre@liepu.lv	+371 26573324

IZMANTOTIE DATU UN INFORMĀCIJAS AVOTI

- P1** Jaunatnes politikas īstenošanas indekss. SIA „TNS Latvia”, 2012. Izlases apjoms: 1083 respondenti.
- P2** Aptauja ikgadējā monitoringa ietvaros par jauniešu dzīves kvalitāti, iesaistīšanos brīvprātīgajā darbā, jaunatnes organizāciju darbībā un piekļuvi jauniešiem aktuālai informācijai 2009.–2013. SIA „Excolo Latvia” (2013.), “SIA „TNS Latvia” (2012.), SIA „Aptauju aģentūra” (2011.), SIA „Factum” (2010., 2009.). Izlases apjoms katrā no aptaujas veikšanas reizēm – ne mazāks kā 1000 respondentu.
- P3** Brīvprātīgā darba attīstības iespējas Latvijā un tā ieguldījums tautsaimniecībā. SIA „Analītisko pētījumu un stratēģiju laboratorija”, 2011. Izlases apjoms: 1005 respondenti.
- P4** Bezdarba situācija valstī. 2013.gada septembris. Nodarbinātības valsts aģentūras dati.
- P5** Pētījumu centra SKDS socioloģisko aptauju dati. Izlases apjoms – ne mazāk kā 200 respondentu 15–25 gadus veco jauniešu mērķa grupā.
- P6** Jauniešu iespēju, attieksmju un vērtību pētījums. SIA „Excolo Latvia”, 2013. Izlases apjoms: 1063 respondenti.
- P7** *EUROSTAT, the Statistical Office of the European Union* dati.
- P8** IZM un Labklājības ministrijas informācija un dati.

Arvien pieaugošā globalizācija, demogrāfiskās tendences, vides un ilgtspējas jautājumu aktualizācija, ekonomiskās krīzes sekas – tās ir tikai dažas no attīstības tendencēm, kuras ietekmē mūsdienu jauniešu aktivitāšu, mobilitātes un līdzdalības iespējas un praksi. Jaunatnes pētniecība ļauj analizēt jauniešu uzskatu, ikdienas prakšu, vērtību un attieksmju izmaiņas šo tendenču ietekmē. Savukārt padziļināta analīze, informācija un dati ļauj veidot zināšanās balstītu jaunatnes politiku, kas atbilst jauniešu aktuālajām un ilgtermiņa vajadzībām.

Latvijas jaunatnes pētniecība jau daudzus gadus ir viena no pētnieku interešu jomām. Pēdējo piecu gadu laikā Izglītības un zinātnes ministrija ik gadu veikusi jaunatnes politikas īstenošanas monitoringa pētījumus. Savukārt 2012. gadā tika uzsākta jaunatnes politikas īstenošanas indeksa izstrāde, kas ļauj vērtēt politikas īstenošanas progresu kopumā. Šogad šo indeksu lokāliem mērījumiem adaptējušas vairāk nekā desmit Latvijas pašvaldības. Tematiskus jaunatnes pētījumus veikušas arī citas valsts un pašvaldību institūcijas. Latvija ir arī aktīva Eiropas Jaunatnes politikas zināšanu centra un Eiropas Jaunatnes pētnieku tīkla dalībniece, kas ļauj Latvijas jauniešu situāciju vērtēt Eiropas Savienības valstu un globālā kontekstā.

Šajā izdevumā apkopoti pēdējo piecu gadu laikā veikto jaunatnes pētījumu nozīmīgākie secinājumi, sniedzot gan to tematikas kontekstuālu analīzi Eiropas Savienības Jaunatnes stratēģijas tēmu aspektā, gan arī salīdzinot Latvijas un citu Eiropas Savienības dalībvalstu jauniešu portretējumu. Tas dod iespēju gan novērtēt līdz šim sasniegto, gan noteikt tuvākās nākotnes aktualitātes jaunatnes politikas un darba ar jaunatni īstenošanā. ●